

GAMLA HVITFELDTARES ÅRSBOK 2020

utgiven av
Kamratföreningen Gamla Hvitfeldtare

*från 1948 till 1978 utgiven
under titeln*

”GAMLA LATINARES ÅRSBOK”

STJÄRNFALL

Stjärnor som via
oceanen gått upp till
en stund på jorden

haiku av Ulf Herrströmer

Omslagsbild:

Utflykt till Slottskogsvallen 1904

Här trängs lärjungarna lyckligen ovetande om framtida pandemier, social distansering, munskydd, handsprit, krig ...

1918 kom så "Spanskan" som främst drabbade yngre personer under 30 år och detta var innan respiratorer och intensivvård. Spanskan skapade sannolikt över tiden den flockimmunitet som är så viktig att uppnå. Det finns bilder - en del drabbade bar ansiktsmask - men det tycks inte varit vanligt! Mest drabbade i Sverige synes regementen ha varit. En del regementen skickade hem de sjuka, varför det blev låga dödstal, andra fick höga dödstal då de trängde ihop de drabbade i trånga lokaler.

I Sverige och andra länder var det viktigt att hålla tillbaka den panik som hotade att bryta ut i befolkningen. Tidningarna ålades återhållsam rapportering, vilket hörsammades till största delen. Det funkade så på den tiden.

Man kan undra hur vår skola drabbades. Detta var ju precis vid tiden för färdigställandet av nya skolbyggnaden och uppmarschen till denna. Inget tyder på att skolan stängdes - men här saknar vi kompletta uppgifter.

Totalt dog ca. 29 000 konstaterade fall av en befolkning om ca. 6 milj. i landet. Och då dog de i influensan och av dess följsjukdomar, precis som är fallet med covid-19 idag.

Att dö i - eller att dö av är semantiska finesser som rör till bedömningen, inte minst idag.

Innehåll 2020

[4]

Den förträfflige JAN WESTIN tar med oss på en tidsresa till 1946 då han började i 1^a. Sedan spänner resan fram till början av 60-talet, alla intryck från skolans omgivning och främst då Avenyn och inte minst dåtidens håll-i-gång!



[14]



BERTIL STEEN släpper in oss i biblioteket på Viktor Rydbergsgatan. Där återfinns godbitar ur världslitteraturen: Steinbecks "Riddarna kring Dannys bord", Strindbergs "Röda Rummet" skymtar fram, Orwells "Animal Farm" likaså...bland alla andra godbitar som Bertil skickligt avhandlar.

[20]

Professorerna GÖRAN WENDIN och JOAR SVANVIK har tillsammans med lärda kollegor utkommit med "Kvantfysiken och Livet", som ansluter till Görans föreläsningar i Kamratföreningen. En mycket välskriven bok som kan rekommenderas dem som missat kvantmekaniken, Schrödingers olika katter och Maxwell's alla djävlar ...



[26]

Att den vackraste poesin kan ha sina rötter på Hvitfeldtska, anar man när vi tar del av LAHLE POUKARIMS mest uppskattade och stämningsfulla hyllning till vår tid på jorden.



[37]

CHRISTER HEDIN lotsar oss med säker hand i ämnet ”Lärare på Hvitfeldtska - en eftertraktad roll”.



[54]

ULF HERRSTRÖMMER - vår haikudiktare och limerickdomptör - premiärvisar sina limericks och berättar om historien bakom.



[31]

CHRISTER väljer ut några viktiga mattelärare från 50-talet; Ernst Foghammar, Estrid Wickström, Ido Leden med flera.



[56]

STURE HEGERFORS var förstås i farten redan i realskolan och återger några roliga episoder i Thalias tecken. Här har vi två historier. Succé eller inte ... Sensmoral: Om osäker - fly med gaget...



[35]

L.O. Larsson var en uppskattad och omtyckt lärare, såväl av eleverna som bland kollegorna. Intressant att läsa det EVA HOLMBERG skriver. Hon hade erfarenhet både som elev och lärare på vår skola av sin käre ”ELLO”.



[58]

KAMRATFÖRENINGEN GAMLA HVITFELDTARE och Styrelsens verksamhetsberättelse för 2019

[62]

VARIA
Den förträfflige ULF MALMSTEN sammanfattar.

[41]

L.O. Larsson var mycket omtyckt! En uppskattande beskrivning av L.O. i klassrummet hos 4^e av BO ENEROTH.



[74]

HUR MAN GÅR NERFÖR AVENYN



[76]

MATS FÄLLMAN - mer känd som ”Masken”, lämnade skolan, Hindås och landet för att söka sin lycka bl.a. i Sydamerika. Han har efterlämnat några noveller, varav denna är både kul och intressant.

[43]

MATS och LENNART minns adjunkten Torsten Carlberg - den mycket mänskliga modersmålläraren - som gjorde djupt intryck på eleverna.



[SISTA SIDAN]

DEN STORA ILLUSIONEN

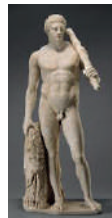
[47]

ANN är barnbarn till vår välkände vaktmästare och mycket uppskattade - Gunnar Olsson - och ger oss initierade berättelser från sin barndom och morfar Gunnar.



[52]

JAN, kamratföreningens ordförande, stod likt Herkules vid vägvalet att antingen göra karriär på Broströms - eller att fortsätta som latinstudent på skolan. När det stod och vägde gav vaktmästare Olsson en knuff i rätt riktning och Janne hamnade i LI⁴.



Redaktionen: Årsboken produceras av Bo Eneroth sedan 2007. Vidare medverkar: Gilbert Holmström (Idé), Ulf G H Malmsten (Varia), Klas Borssén (Logistik), Bertil Steen, Christer Hedin, Jan Westin, Ulf Herrströmer, Jan Håkansson m. fl.

Tryckning: Printpartners, Göteborg. Layout och originaldesign Elizabeth Lindblom Brandt. Typsnitt Adobe Garamond, Futura och Futura Book. Papper: Munken Pure 120 g och 240 g. Tryckt med generösa bidrag från Kungl. och Hvitfeldtska stipendieinrättningen.

Stort tack: Till våra läsare som ser fram mot årsboken att avnjutas med skinkmackan till Jul, till alla övriga som bidragit med artiklar, foto, bilder och engagerat arbete! Redaktionen lyfter på hatten!

Mellan Domus och Paley

Den 22 augusti 1946, en solig sensommar-dag, steg jag som nybliven läroverkselev, hand i hand med min ömma moder och med den nyinköpta grå skolmössan måttligt käckt på svaj, av spårvagnen - den "röde vagnen" - vid den dåvarande hållplatsen i hörnet av Engelbrektsgatan och Avenyen. Med försiktiga men ändå bestämda steg anträdde jag vägen mot åtta års skolgång på Hvitfeldtska högre allmänna läroverket, där den vita studentmössan ännu hägrade långt bort i fjärran.

JAN WESTIN

Entrén till Lorensbergsparken

Det jag då såg alldeles framför mig var den festliga valvbågen, som markerade entrén till Lorensbergsparken¹. På sidopelarna fanns restaurangens menyer, angivna. Jag hade visserligen varit här en gång tidigare, när jag på försommaren hade avlagt inträdesproven till läroverket, i räkning, läsning och skrivning, men det hade då varit så nervöst att jag glömt att se mig omkring. Det var lite pirrigt nu också, men jag visste i alla fall att jag hade "kommit in". I Läroverket, det var stort. Som den förste i slakten skulle jag studera på läroverk. Så det bar iväg: tvärs över Avenyen,



Valvbågen vid Lorensbergsentrén i sin fulla prakt, visserligen några år innan författaren steg av spårvagnen (1908). Bilden är tagen från söder, det stora huset t.v. är västra hörnet av Avenyen och Engelbrektsgatan.

uppför Geijersgatan och Arkivgatan och genom parken till de långa trapporna upp mot skolgården.

Så traskade jag i många år framåt samma gator och samma trappor, även om jag vår och höst mest cyklade eller gick den närmre vägen över Götaplatsen. Efterhand lärde jag känna gatornas omgivning lite bättre, i varje fall på eftermiddagen kunde man ju ta det lite lugnt, på morgonen var det alltid bråttom. Egentligen var det inte så mycket annorlunda jämfört med hemkvarteren i Jakobsdal, här fanns också specerihandel, gottaffär, blomsterhandel, kemikalieaffär och cigarrhandlare, nästan vägg i vägg. Men nog var allt lite större och "finare" och mycket folk var alltid i rörelse. Snett över gatan från spårvagnshållplatsen låg definitivt något som inte fanns hemmavid: Paley's kafé: genom de stora

¹ Det vill säga: det är vad jag tror att jag såg. Minnet bedrar ibland och kanske blandar jag ihop egna minnen med de många vykort över detta motiv, som jag sett genom åren. Det jag säkert kommer ihåg är dock de båda pelarna på var sida om entrén. Och på den flygbild, som återfinns på sid. 79 i Robert Garellicks Göteborg före grävskoporna (1997), och som anges tagen 1947, är det nog så att valvbågen är kvar. - Entrén med valvbågen uppfördes sannolikt så tidigt som 1867, när man iordningsställde parken efter den stora branden 1864, som ödelade Restaurang Lorensberg och dess omgivning. Valvbågen låg då som en avslutning på Kungsportsavenyen, som inte sträckte sig längre än till Engelbrektsgatan. Några år före Jubileumsutställningen 1923 var det dags att förlänga paradgatan upp till Götaplatsen och valvbågen/entrén till parken flyttades då åt sidan, till hörnet av Avenyen och Engelbrektsgatan.

² Paley's kafé startade sin verksamhet bara något år tidigare, 1945. Det grundades av Ari Paley, en rysk flyktling, som kom till Sverige efter revolutionen 1917, skicklig cellist och restaurangmusiker. När han tröttnade på orkesterlivet öppnade han först livsmedelsaffär på Arkivgatan och småningom kaféerörelse med doft av "stora världen".

fönstren kunde man se eleganta damer med hatt och handskar i röda plyschsoffor under kristallkronor, som blev serverade kaffe av servitriser med vitt förkläde. Det var verkligen inget för en tioåring och det dröjde länge innan jag vågade mig dit in. Högre upp i samma fastighet, 39:an, hade jag dock varit några gånger; där bodde min morbror Sven, han var ungarl, levnads-glad och ville gärna vara i händelsernas centrum. Det var han här. Och längre fram i livet traskade jag modstulet upp i samma uppgång för möten med en barsk och hårdhänt tandläkare, som drog ut mina visdomständer. Grannar till Paley's var ett parfymeri, en blomsteraffär och längre upp låg Götaplatsens kaffestuga, ett trivsamt alternativ om Holmbergs och Paley's var fullsatta.

Studentfika på Paley's

Men vi förflyttar oss snabbt till den 5 maj 1954, dagen för mitt muntliga studentförhör. Vi var en grupp på fyra latinare: Kjell och Stig Johansson (som båda kom att verka inom skolvärlden och senare bytte till mera schangdobla namn), min bästa vän och blivande läkarkollega Anders Norrby och jag. Vi hade någon dryg timma på oss innan vi skulle få besked om vi klarat oss och förhoppningsvis kunde springa ut på trappan, mot friheten. Det var helt klart läge att äntra Paley's för kaffe, Princessbakelse och – det skall tillstås – ett lite glas portvin. Vi var förstås upplädda i mörk kostym, vit skjorta och sobert mönstrad slips; den några dagar tidigare frimodigt utprovade studentmössan förde vi med oss i en diskret påse.

Vi tyckte vi klarat förhöret hyggligt. Vi hade varit uppe i latin, engelska, historia och biologi. Läget hade känts pressat, både för eleverna och lärarna. Men Arvid Hamdahl hade förberett oss väl och vi "visste" att vi skulle få översätta Horatius

*Vides ut alta stet nive candidum
Soracte nec iam sustineant onus
silvae laborantes geluque
flumina constiterint acuto?*

Du ser hur det höga Soracte står, med snöklädd hjässa, och träden som knappt kan bära bördan av den tyngande snön och floderna som stannat av den skarpa kölden – eller hur det nu var. De tre ganska rundmagade censorerna, som närvarade hade suckat då och då, men ändå verkat ganska nöjda. Den ende av dem jag säkert minns var professorn i engelska, Frank Behre – hans son gick i min klass – de övriga var en prästman och en gammal skolfux. Engelskan hade gått bra och med Svante Sunessons hjälp hade vi tagit oss igenom Bohuskustens växtsamhällen. Värst var nog historieförhöret, vi visste inte rätt årtal och kungalängder och landsgränser blandade vi ihop. Men nu satt vi på Paley's och njöt – och med åren skulle det bli mer av den varan. Något stamlokus blev Paley's dock aldrig för mig varken under skolåren eller senare i livet. Wienerkonditoriets dagar ändades småningom när Eva Olsson köpte lokalen i början av 90-talet, ändrade namnet till "Evas' Paley", införde bardisk, utvidgade och vände sig mot en yngre publik. Sic transit gloria mundi!

Gott-Olga

Men tillbaka i tiden. På hörnet ovanför Paley's låg ett i varje fall under tidiga skolår mycket frekventerat ställe: Gott-Olga. Fast i adresskalendern står det "Frukt- och konfektyraffären Suverän", men innehavaren hette Olga Hultin, så namnet var givet. Hon hade det inte lätt Olga, när hela klasser kunde komma förbi henne med sötsuget i blick och ont om pengar. Det var nog så att Olga var mobbad (om uttrycket fanns på den

tiden) och vi alla var nog slynglar. Vi stal väl inte direkt, men vi busade inne i affären och när Alfa-tabletterna började säljas 1949, med inneliggande foto på svartvita fotbollshjältar, så vart det ett evigt röjande innan man hittade en ask, som innehöll en av de saknade bilderna. Sedan gick vi omkring med bilderna i fickan i en bunt med gummiband omkring och bytte på rasterna. Vissa bilder var särskilt svåra, målvakterna tror jag, Rio-Kalle var ett fynd, han hade fått sitt namn under VM i Brasilien 1950. Jag minns inte hur länge affären var kvar, kanske minskade godisintresset och besöken hos Gott-Olga med stigande ålder? Idag finns i de utvidgade lokalerna en snofsig herrekipering.



En annan liten affär, där jag ofta sprang under realskoleåren, var tobakshandeln (cigarraffären sade man på den tiden) en trappa ner på Engelbrektskatan 30, tvärs över från Gott-Olga räknat. Förutom att man där kunde inhandla Idrottsbladet, Lektyr, Levande livet och kanske så småningom också All världens berättare, så hade ägaren ett ganska ansevärt utbud av frimärken och en betydande kundkrets av skolpojkar. Jag hade frimärkssamlandet i arv från pappa och insiktslös som man var på den tiden så samlade jag det mesta, av någon underlig anledning särskilt Neder-

länderna och Amerikanska presidenter. Bland annat. Om det inte var för mycket folk i affären kunde man i lugn och ro få plocka ihop märken, själv summera kostnaden och nöjd tåga därifrån med en liten cellofanpåse med märken och kanske 1 krona och 28 öre fattigare.



Hörnet Kungälvspromenaden och Engelbrektskatan som det såg ut kring 1940-50 med Holmbergs thésalong till vänster med den stora Robinian i förträdgården och entrén till Lorensbergsparken med valvbågen till höger.

Holmbergs thésalong

Vi gör åter ett språng i tiden. Nu är det den 9 april 1953, vi var ett gäng som brukade gå tillsammans på skolteaterföreställningarna på Stadsteatern och efteråt diskutera vad vi sett över en kopp thé på Holmbergs. Det var på Karin Kavlis tid som teaterchef och vi fick på några få år vara med om en otrolig kavalkad av klassiska föreställningar: Den kaukasiska kritcirkeln, En midsommarnattsdröm, Kung Lear och Hamlet, Körsbärsträdgården, Swedenhielms, Strindbergs Gustaf III och Fadren, Anouilh, Sartre och O'Neill. Men nu var det Lorcas *Blodbröllop* i regi av Bengt Ekerot som hade haft premiär. Flera ur det gamla gardet hade varit på scen: framför allt Elsa Widborg som Modern, men också Berta Hall och Kolbjörn Knudsen. Bruden och Brudgummen, nyckelpersonerna i pjäsen, spelades av Margit Carlqvist, dit-

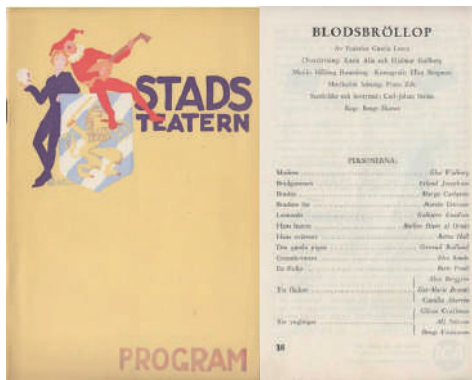
tills mest känd för ett antal vampprover på film, och Erland Josephson, som arbetade några år i Göteborg, på väg från Helsingborg till Dramaten. Vi hade förberett oss genom att ägna en av ”det litterära och fosterländska sällskapet” Pro Patrias uppläsningskvällar åt Garcia Lorcas lyrik och hade fascinerats av hans *Sömngångarballad*:

*Grönt, jag älskar grönt.
Grön vind, gröna grenar.
Skeppet på havet
och hästen på berget.*

Nu var det Blodsbröllop,
men stämningen var densamma:

*Vakna, unga brud,
före morgonglansen!*

Och tagna av dramatiken i föreställningen och av Lorcas lyriska texter gjorde vi som vanligt, diskuterade skådespelarprestationer, regi och ljussättning och Textens Djupare Mening. Men som alltid böljade diskussionerna vidare till andra ämnen och först när personalen släckte ljuset och började flytta ihop stolar och bord pallrade vi oss hemåt.



Hörnhuset som rymde Holmbergs, Kungsportsavenyen 34, revs i slutet av 50-talet och ersattes av ett i och för sig ganska magistralt hus i vit blockbetong, ritat av Chalmersprofessorn Helge Zimdal. Det står i stort sett oförändrat kvar ännu idag. I Holmbergs ”förträdgård” stod länge ett stort, som vi tyckte lite exotiskt, träd, som när det var som störst mätte 16 m i höjd³. Det blev dock med tiden skadat, plomberat och småningom eldhärjat och revs när det nya huset byggdes. Men – under över alla under – ett rotskott letade sig efter något år upp till ytan, blev föremål för fastighetsägarens eller möjligen Park och Naturs omsorger, kringgärdat av en stålbur och är idag nästan lika högt som under sin storhetstid. Ovanligt med träd som får stå kvar framför SevenEleven-butiker!



Dagens återuppvuxna Robinia, nu utanför en förrättning, mer i 2000-talets stil.

³ Trädet var/är en Robinia pseudoacacia, och mycket riktigt hemmahörande i sydligare trakter, men kan ses planterat här och var i gatumiljö i Göteborg, bl.a. på Götaplatsen.



*Grillen och Baren i Restaurang Sofus
på den tiden det begav sig.*

Restaurang Sofus

I det nya huset Kungsporsavenyen 34 planerades redan från början in en restaurang, för den tiden ovanligt nog en trappa upp⁴. Det var krögaren Bengt Petersen som, efter fyra år på "Gamla Lorensberg" och ett par år på Park Avenue, ville pröva något nytt. Det blev SOFUS, namngiven efter fadern Sophus, men av förklarliga skäl med en viss nyskrivning av namnet. Invigningen skedde i mars 1962 och stället blev omedelbart en succé, inte minst för sina "Barbecued Spare Ribs", som ingen någonsin hade ätit i Göteborg tidigare. Det var ju inget ställe för unga läkarstuderande direkt, men läkemedelsföretagen var spendersamma på den tiden och det s.k. Avenyrummet användes ofta för sittningar, där information, marknadsföring och riklig förtäring blandades på ett sätt som idag är otänkbart.

Och ett och annat privat besök blev det ju också med åren, särskilt den kombinerade grillen/baren lockade. Det var mycket sofistikerat, men ändå inte pråligt; gediget 60-tal känns det som när man ser gamla bilder. Yngve Gamlin hade på något sätt haft sitt finger med vid inredningen och efter en Gycklarbal, kanske 1963, tog han med några av oss för att förklara hur det var tänkt. I hans tal var det dock ibland svårt att skilja dikt och verklighet och talarten kunde ibland gå över till en lågtysk eller möjligen sydgeorgisk dialekt. För krogen gick det väldigt bra några år och runt omkring i kvarteren knoppades av olika gastronomiska vattenhål. Först Gastronome i hörnet av Arkiv- och Geijersgatorna, där det tidigare hade legat en speceriaffär. Här kunde man i trängseln på fredagsf-termiddagarna se herrar ur stadens mest välbeställda kretsar inhandla lite kaviar eller champagne-tilltugg att överraska frun med. Sedan tillkom under några år också Gastronette på Lorensbergsgatan, som sålde läckra smörgåsar och till slut Sofina på andra sidan gatan, som lever än idag. Trots sitt goda rykte fick dock Sofus en bit in på 70-talet ekonomiska problem och tvingades stänga 1976. Ingen utomstående kunde egentligen förstå varför.

Lorensberg som blev Park Avenue

Redan under mina första skolår efter krigsslutet började man planera för det nya storhotellet Park Avenue⁵, som skulle

⁴ I gatuplanet fanns också Länssparbankens kontor och Kapp-Ahls paradbutik. Runt hörnet låg silversmederna Högbergs lilla butik, där man vid behov kunde köpa olika ringar och andra smycken. Längre ned på Avenyen öppnades i samma veva Domus Aveny, "Göteborgs första och största kooperativa cityvaruhus", som till yttermera visso innehöll en 33 meter lång delikatessdisk och var öppet ända till kl. 22 på kvällen. Mer om Domus senare.

⁵ Namnets stavning var möjligen avsett att visa att hotellet hängde med ute i stora världen och att det skulle vara lätt att uttala för alla de horder av amerikanska turister och affärskontakter som man såg framför sig. Idag är namnet ännu mer amerikaniserat: Elite Park Avenue Hotel. Ibland ser man dock stavningen Park Aveny och Kafé Park Aveny kallar sig den restaurang, som finns där en gång "Grillen" fanns. I reklamen på nätet noteras: "Det ryktas (!) att 9490 äktenskap inletts med en date på Park Aveny de senaste 50 åren ... miljön är flärdfull och elegant. Gastronomi är ett kraftfullt förförelseredskap och på Park äter du syndigt gott".

byggas på Lorensbergstomten. Invigningen skedde i juni 1950 och åtminstone ett par år hade man i entrén en lång, mycket stilig mörkhyad gentleman i paletå och hög hatt, som höll upp dörrar och fixade taxibilar mot generös ersättning. Vi tyckte det var mycket märkvärdigt och ropade förstås "titta en n-g-r!" I flera år minns jag att det i lobbyn fanns både en blomsterhandel och en bankfilial med generösa öppettider och i kön kunde man ju dessutom smyglyssna på den alltid träffsäkert vitsande portieren Åke Hernström. T.ex.:

*Källe och Ada har kilat stadigt.
En kväll säger Ada med snyft:
- Kal, jag är med barn!
Den tilltalade känner sig skyldig,
lyfter på kubben och replikerar:
- Då får jag verkligen be om ursäkt!*



*Det känns nästan överkligt,
som en arkitektritning, men så såg
nog det nybyggda hotellet ut
strax efter invigningen.*

Under skolåren tror jag aldrig jag satte min fot innanför dörrarna till hotellet, och en enda gång har jag övernattat där, en vårnatt 1998, på väg från ett liv till ett annat. Så vitt jag kommer ihåg var rummet

OK. På 60- och 70-talen hade jag mina vägar oftare dit. En trappa upp från entrén låg nämligen den lilla lunchrestaurangen "Tidbit", som livligt frekventerades av alla viktiga personer. I hörnet satt alltid Lasse Dahlqvist och rökte och tog sig ett glas eller två, och småningom kom också Hagge Geigert. Som underläkare på 60-talet i Mölndal gick jag s.k. tredelad jour och det blev verkligen inte mycket tid över för restaurangbesök, men då och då blev man frisläppt och kunde kosta på sig lite extra förplägnad. Det var ett mycket trevligt ställe.

Gamla Lorensberg stängde 1956 och efter några år av byggande invigdes nya restauranger, bl.a. det älskade tillhålllet "Grillen" (som väl egentligen hette Belle Avenue), särskilt lämpat för extrema långluncher i glada vänners lag, medan skymningen sakta sänkte sig över staden. Den mera dansanta delen av etablissemanget besökte jag bara några få gånger.

Nu var det 25 februari 1961 och vi var några entusiaster, som hade återupplivat Aesculapii Gycklare Orden och det skulle bli en bal som gick till hävderna. Det hela ägde rum i en fullspäckad festvåning på Lorensberg och formerna var helt osannolika. I grunden handlade det om medicinarspexare och Blåshjud, men fakultetens alla professorer, teaterchefer och chefsdirigenter och you name it hade bjudits in – och till vår bestörtning kom alla. Hans Alfredsson, Yngve Gamlin, Lill Lindfors, Owe Törnqvist, Anita Lindblom och andra artister i det s.k. ropet hade hörsammat vår kallelse att bidra till underhållningen, och ytterligare ett antal vänner till dem hade smugit sig med på planet från Stockholm. Det var mat och tal och sång och Högtidlig Ordensförklänning

och när det blev tid för dans var det redan stängningsdags. Tiden gick fort på den tiden. Och hur ekonomien gick ihop har jag aldrig förstått. Men förlovad under kvällens lopp blev jag faktiskt. Dagspressen gjorde stora reportage, där man kunde se redardöttrar klänga runt halsen på blivande hjältekirurger och universitetets rektor tala sanskrit med beundrande stjärnögda medicinuttor.



"PROFESSOR HIGGINS och Ellen? Nej, men universitetsrektorn (och läkvetes professorn) Hjälmar Frick tillsammans med sångerskan Anita Lindblom på glad ordensfest i Göteborg i går.

Expressen 1961-02-26

Den första Gycklarbalen följdes av flera och händelserna uppmärksammades t.o.m. i sepiabruna specialreportage i Vecko-Journalen. Småningom blev det för min del många andra minnesvärda sammankomster på Park Aveny: hematologmöten, läkarkongresser, cocktailpartyn och årshögtider. En gång hyrde sex yngre läkarstudenter i frack och ordnar en av de mindre salarna för en engångs högtidlighet: Sällskapet Järntrustens rituella årsmöte. Sällskapet hade en enda målsättning, nämligen att förse huvudfiguren (Apollon) i fasaddekorationen "Apol-

lon och Asklepios" av Stig Blomberg⁶ på Sahlgrenska sjukhuset med en gigantisk studentmössa den 30 april, om det nu var 1958. Tyvärr misslyckades projektet i sista minuten på grund av en vaktmästares råddiga ingripande.

Systrarna Ljunggren och kaféet

Nu till korsvägens fjärde hörn. Även här fanns en gång i tiden, när huset var nytt kring förra sekelskiftet, ett väl frekventerat kafé. Det skall ha varit två systrar Ljunggren från Oslo som öppnade verksamheten och fortsatte driva den fram till slutet på 1940-talet. Då låg ingången från Engelbrektsgränd. Det kom i mycket att bli ett tillhåll för skådespelare från Stadsteatern, folk från Högskolan och konstnärer. Det var billigt och enkelt. Men under ny regim flyttade kaféet till sin nuvarande plats, lite längre ner på Avenyen. Att karakterisera dagens publik är inte helt lätt, man kan väl säga att det är en salig blandning, shoppande damer med ett glas vin, förtroliga samtal mellan ungdomar över en kopp latte och ett visst inslag av nostalgiska till åren komna herrar, ofta fördjupande sig i en bok eller tidning.

Starkt bidragande till stället charm är de fyra väggmålningar, som Lars Gillis utfört. De flesta är tillkomna på 70-talet, motivet med Kungssportsavenyen är av senare datum. Mest berömd är den vänstra väggen med avbildningar av de skådespelare och konstnärer, som tillhörde kaféets stamkunder på 40-talet. Den väldige Bengt-Åke Benktsson dominerar bilden, jag har fortfarande några suddiga minnesbilder av honom, när han med lite vaggande gång släntrade ner på Avenyen från teatern, kanske på väg just till Jungans. Men där

⁶ Ibland även kallad "Plåt-Niklas"

finns också Karin Kavli, Ludde Gentzel, Bertil Anderberg och flera konstnärer, bland dem Tore Ahnoff, Palle Pernevi och Lars Gillis' dåvarande hustru, konstnärinnan Britta Anjou, som sägs ha inspirerat honom till att måla av de samtida kafé-kamraterna.



Dåvarande och nuvarande redaktören andas ut bland vänner efter ännu en färdigplanerad årsbok, maj 2015.

Nu kastar vi oss fram till den 15 april 2015. Redaktionen för Gamla Hvitfeldtares årsbok hade haft sitt årligen återkommande redaktionsmöte på Jungans, redaktören herr Eneroth hade trugats till att återigen ta på sig redaktörskapet för årets upplaga, herr Herrströmer hade försökt åkalla uppmärksamhet för att dra några av sina senaste limerickar, herr Malmsten hade bidragit med smärre, väl formulerade kommentarer, herr Steen hade sin vana trogen mycket pregnantlyt uttryckt sina åsikter om

de mest skilda ting, herr Holmström hade, tillbakkalutad och med ett förnöjt leende under mustaschen följt skeendet utan att ingripa i sak och undertecknad hade som vanligt tyckt att det gick för långsamt och inte fattades några ordentliga beslut. Men vi trivdes med varandra och bidrog säkert till att ställets karaktär av halvintellektuell mötesplats stärktes. Och märkligt nog lyckades Bosse än en gång (och ganska många ytterligare) skapa en förträfflig slutprodukt, där vi alla återigen kunde i text försöka komma ihåg vad det var vi mindes.

Men så var det det där med Mellan Domus och Paley

Då får vi än en gång göra ett språng i tiden, nu till någon gång hösten 1986. På Melodifestivalen tidigare samma år hade popgruppen Style haft viss framgång med låten Dover-Calais, den hade legat flera veckor högst upp på Svensktoppen och alla som var med sin tid kunde åtminstone refrängen⁷. Men nu hade en grupp, som kallade sig "Di få under bordi"⁸ (med en blinkning till den då populära gotländska folkmusikgruppen "Di sma under jordi") lyckats få till det riktigt rejält. Till den ursprungliga melodin fick deras text en stark göteborgsanknytning och förevigade just den korsväg, där så mycket viktigt hänt och fortfarande händer:

*Vi såg på varann, när du sakta tog min hand
någonstans mellan Domus-Paley.
All min längtan försvann
när vi hittade varann,
någonstans emellan Domus-Paley.*

⁷ Den mest makabra versionen stod dock Ernst-Hugo Järegård för långt senare (hans uppläsning finns att beskåda på YouTube).

⁸ Småningom uppgick Di sma under bordi i (eller omvandlades till) en grupp som blev något mera långlivad, Black Ingvars, och som profilerade sig genom att skriva förvanskade/satiriska texter på olika s.k. hits.

Viktigt är att texten levandegör vad vi symboliskt skulle kunna kalla "det femte hjulet" i den kvartett av kaféer och restauranger, som så starkt genom åren satt sin prägel på den viktiga korsningen Kungsportsavenyen-Engelbrektskatan, och som varit föremålet för denna lilla uppsats, nämligen Jonsborgs



korvkiosk. Tidigare under många år närmast ett bihang till Pressbyrån, på väg att bli förvisad från platsen men räddad av stadsfullmäktiges ordförande Göran Johansson 2003 och numera en sober arkitektritad glaskonstruktion. Och det är där textförfattarna till Domus-Paley söker sin inspiration: i korven, i moset och i senapen. Och mot slutet når man lyriska höjder i beskrivningen av den enkla men i sammanhanget ytterst betydelsefulla måltidens förlopp:

*Vi träffade varandra, i korvkioskens kö.
Jag såg du köpte halv special
med räksallad och ketchup
och så massor med lök,
kladdigt mos och en korv som var smal.
O vi fann varann totalt.*

*Vi fick sås på varann, när vi höll varann
i hand,
När vi möttes mellan Domus-Paleys.
Det fanns spår i din kyss av din mos du
ätit nyss.
Någonstans emellan Domus-Paleys.*

Coda

Ja, kanske var och en har sin Korsväg. Därute finns säkert någon som känner för Järntorget eller Hjalmar Brantingplat-

sen som just Platsen-Där-Allting-Hände. Eller så är det verkligheten här Stadens Sjal finns som mest kondenserad, området kring Götaplatsen och övre delen av Kungsportsavenyen med kringliggande kvarter? För många av oss som var skolpojkar på Hvitfeldtska i mitten av förra seklet tror jag det kändes och säkert fortfarande känns så. Och för mig får man gärna utvidga området till att också omfatta Lorensbergsparken, inklusive den gamla ridvolten upp mot Götaplatsen, Cirkus där jag för första och enda gången såg Karl Gerhard live, dagen efter min äldste sons födelse, Åke Fagerlunds skivaffär i Cirkuslängan, den snuskige barberaren på baksidan av Stadsteatern, gamla Flickläroverket, rökrummet vid entrén till det ursprungliga Universitetsbiblioteket och diverse föreläsningssalar på Humanisten, Näckrosdammen med den bortglömda bysten av Gustaf III, Svarta Örn och Ordenshuset och andra villor på Lennart Torstenssonsgatan, där min och andras disputationsfester ägt rum, Högåsplatsen där mitt namn finns inristat, Bachelor's Club, Konstmuseet, sminklogerna i källaren under Stenhammarsalen – höljda i punschångor efter otaliga spexföreställningar -, de fem biograferna, som en gång fanns på övre delen av Avenyen, de många



*Detta är – om mina anteckningar är korrekta – ett fotografi från Studentkårens lussefest 1957.
De flesta är dock gäster från Medicinska föreningen = Blåshjud och anhängare.
Vad den vid tiden ungdomlige professor *Lars Werkö gör i sammahanget är oklart,
men förmodligen roar han sig.*

antikvariat som blomstrat, falnat men i vissa fall fortfarande lever i området, och Studentkåren, där herr Larsson en gång i tiden serverade hungriga studenter leverpastej, där jag lämnade små bidrag till Götheborgske Spionens redaktion under takkuporna några år på 50-talet och där jag blev förälskad i G en lusseafton 1957 till tonerna av Erik Lönnroths kårsång

*Vi flockades i kretsen av Lussenattens ljus
och högt brann snillets låga,
Vi dansade med brak i vårt vinterkalla hus
med av glögg besläckad toga.
Vad bevaras av skuggors lek?
Vilka voro vi? – Minnet svek,
Lågor fladdrade, ansikten försvann,
vår glädje lever kvar.*

Det har runnit lite vatten under broarna sedan dess. Men vem vet, i morgon kanske det händer något nytt spännande i korsningen mellan Kungsportsavenyen och Engelbrektskatan.

Jan Westin, student 1954 på latinlinjen, har genom åren kommit att bli en av årsbokens flitigaste och mest uppskattade författare.

De eviga följeslagarna

Böckerna längs vägen

BERTIL STEEN

Böckerna följer oss genom livet. De lär ut, uppfostrar, roar, värmer, retar, vidgar vyer, ifrågasätter och gör oss uppstudsiga. Kort sagt, de danar oss. Som så många andra företeelser är bokläsandet bättre som en färd än att hitta ett mål.

Suchen heisst: ein Ziel haben.

Finden aber heisst:

frei sein,

offen stehen, kein Ziel haben.

(Siddharta)

Någon har sagt att det inte behövs fler böcker än Bibeln och Shakespeares verk; där står allt man behöver. Även om det skulle ligga ett korn av sanning däri, förefaller rekommendationen tveksam.

Denna uppsats titel *De eviga följeslagarna* utgör fritt översatt bildtexten till en teckning ur Punch från snart hundra år sedan, där en pojke i slukaråldern sitter och drömmer medan ALICE IN WONDERLAND, OLIVER TWIST, THE LAST OF THE MOHICANS och många andra ses virvla i luften omkring honom.

Jolo använder också begreppet *eviga följeslagare* om personligheter och företeelser som följde honom. Denna besynnerliga karantänsommar har det blivit mer läsande än vanligt. Det

nödvändigaste av det nya som kommit har jag väl läst, men mest har det varit fråga om böcker jag läst en eller flera gånger tidigare under årens gång, ibland med början i pojkkåren.

Boken i sig

Själva den fysiska boken spelar en roll. Många samlar förstaupplagor, till och med inkunabler, och sätter stort värde på bokens utseende och proveniens. Också jag påverkas av bokens verklighet som föremål. Hur ser boken ut? Är det ursprungstillustratörens bilder? Har den



någon proveniens för mig? När, var och hur förvärvade jag den? Eller var den en gåva; från vem?

NALLE PUH-böckerna fick jag av mina föräldrar. I den första står skrivet

Till Bertil

från mamma och pappa

Julen 1945

Med hälsningar från Nalle

Boken är nu efter sjuttiofem år svårartat sönderläst. Illustrationerna är Shepards ursprungliga. Det blev svårt att förlika sig med bilderna av Puh et consortes i Disneys filmer, när de kom.

De ursprungliga illustrationerna är viktiga och ibland oupplösligt förenade med texten, exempelvis Seymour and "Phiz"-illustrationerna i THE POSTHUMOUS PAPERS OF THE PICKWICK CLUB och Tenniels surrealistiska bilder i ALICE'S ADVENTURES IN WONDERLAND.

Mitt exemplar av den sistnämnda boken är från 1910. På försättsbladet står med barnslig stil *Dorothy & Brigetta Gusford*; de var kusiner till min mor. Deras och Mammans farfar var mjölnaren Gustav Olsson i Alseda i Småland. En son till honom var min morfar. En annan son var Fredrik Gustafsson som for till Amerika, bytte namn till Gusford, blev megaentreprenör i sjukgymnastikbranschen i Chicago och far till Dorothy och Brigetta.

Den familjebibel jag har väger åtta kilo och är en pampig historia med ett par hundra illustrationer av bland andra Gustave Doré. De släktlistor som ligger i denna pjäs tillät mig för något år sedan att konstruera och låta trycka ett släktträd utgående från min son Mattias; han fick trädet som femtioårspresent. Det omfattar elva generationer bakåt till 1600-talet både på Mattias fars och mors sida.

En sönderläst, numera närmast sönderfallande bok är SHAKESPEARES COMPLETE WORKS, som jag köpte som tjuogoettåring i en bokhandel i Bayswater i

London. Några år senare köpte jag THE PICKWICK PAPERS i The old curiosity shop i samma stad; samma curiosity shop som Dickens skriver om.

Boken är också ett levande väsen. Man kan betrakta den och man kan väga den i handen. Man kan känna doften av den och man hör det stilla ljudet när man vänder dess blad. Man kan läsa den i länstolen hemma i biblioteket - i tystnad eller med dämpad och med boken harmonierande musik. Man kan läsa den under tågresor och i svalkan under ett träd.



Upptäckte Alice Schrödingers katt?

Mycket ändrar sig

En spännande egenskap hos böcker är att vi uppfattar dem så olika vid olika åldrar. Det gäller både om vi läser boken för första och enda gången vid en viss ålder (tvärsnittsaspekten), och om vi läser samma bok flera gånger under livet (den longitudinella aspekten). I det senare fallet passar Herakleitos ord väl: **"Man kan inte två gånger stiga ner i samma flod"**. Floden har blivit en annan; i sig och på grund av tillflöden från regn, bäckar och bifloder. Och vi själva har ändrats.

Bokupplevelser påverkas av att språk,

miljö, samhälle och inte minst vi själva undergår förändringar. Och av den vid läsandet rådande dagsformen, beroende på exempelvis tillfällig välvilja eller vresighet.

SPRÅKET ÄR ETT ANNAT. Skulle Jag sörja då wore Jag tokot./...All Werlden älskar Ju hwad som är brokot. Lasse Lucidor sjöng inte som senare Bellman, Taube eller Olle Adolphson utan i sin litterära barock. Ibland kan ett gammalt språk vara en särskild finess; ovant och roligt. Skolans nuvarande musiklektör Martin Bagge har i sin gärning som förnyare av äldre viktig text och musik ägnat sig åt bland andra Lucidor.

Alldeles uppenbart har språket ändrat sig; inte bara från Shakespeares, Dickens och Söderbergs tid, utan också mellan snart sagt varje generation.

Visst språk är tidlöst. *Homeros* språk är fantastiskt och lämpar sig suveränt till



En voiture !

ILIADEN och särskilt ODYSSEÉN inte minst på grund av hexametern. Läsaren befinner sig alldeles nära Odysseus i varje stund på världens häftigaste äventyrsresa. Den svenska översättningen 1908 av Erland Lagerlöf är suverän.



På motsvarande sätt är Strindbergs språk tidlöst och spänstigt. Likaså Hjalmar Söderbergs, Frans G. Bengtssons och Hjalmar Gullbergs språk. Andra böcker åter kan man knappt läsa en sida i på grund av deras hopplöst och dött urtida språk.

Ibland synes det nödvändigt att uppdatera; som man gör med bibeln, bönerna och psalmboken. Man förlorar då någon gång ett vackert språk, historien bakåt och det svårdefinierade att texterna är en del av ens liv. Psalmtexterna lär vara bland sådant som sitter hårdast fast i skallen ett helt liv efter det att de traggats in i späda ålder.

Det ligger stor makt uppå att översätta böcker. Det gäller inte att bara översätta ord till ord. Hela berättelsen skall med; hela stämningen och människornas personligheter, tänkande och tonfall. Vissa översättare lyckas storartat med detta.

MILJÖN ÄR EN ANNAN. Att miljön, i vilken böckernas berättelser utspelar sig, ändrar sig

från tid till annan är dels en självklarhet, dels en poäng med läsandet. Den historiska miljön kan vara en fantastisk läsoplevelse. Man kan på så vis vandra runt i många miljöer i sällskap med Simenon/kommissarie Maigret i Paris och med Strindberg/Arvid Falk, Söderberg/Doktor Glas eller Trenter/Harry Friberg i Stockholm.

Eller i de jättelikagamla järnvägsstationerna i London och Paris, där alla sinnen är med: människornas sorl och ångloken med sina väsanden och pysanden och med sina vita, doftande ångor som stiger mot de knappt genomskinliga glasvalven högst upp.

Tänk när Hercule Poirot en isande vintermorgon klockan fem stiger på Taurusexpressen i Aleppo i Syrien. Tåget rycker häftigt till och sätter sig långsamt i rörelse. Poirot beställer in en liten flaska Perrier. Och byter efter ett tag i Istanbul till Simplon-Orientexpressen, där så mycket skall utspela sig. *"EN VOITURE!....Nu blåste tåget. Det lät som ett långt, utdraget, melankoliskt rop från lokomotivet"*.

Och miljöerna annorstädes i världen, skildrade av mästare som Shakespeare, Dickens och Hemingway! Och den glädje flanörförfattarna skänker; de som ägnar sig åt *"ögats gastronomi"* (Balzac) från fin de siècle och framåt: Baudelaire, Söderberg, Jolo, Modiano!

Historia magistra vitae est!

SAMHÄLLET ÄR ETT ANNAT. Både när vi talar om läsandet av böckerna tvärsnittsmässigt och longitudinellt är det skillnad på samhälle och samhälle; i stunden och under en livslängd. Vi kan få insyn i olika världar, när vi jämför texten med det samhälle i vilket vi vid läsandet råkar befinna oss.

Och så har vi det här med den politiska

korrektheten (PK); det gäller också böcker. Det är ganska snårigt nu med benämningar av företeelser, folkslag och annat vad gäller ord och illustrationer.

Pippi Långstrumps pappa är utsatt. En av världslitteraturens bästa kriminalromaner av Agatha Christie och ett par av Hergés Tintin-berättelser likaså. Och de gamla indianböckerna. De sistnämnda har överraskande fått en närliggande aktualitet; ett göteborgskt ishockeylag föreslås ändra sitt namn från *Frölunda Indians*. Vår gamle skolkamrat Sture Hegerfors lät nyss i en teckning i G-P en herre föreslå en ändring till *Frölunda Cowboys*.

Och hur gör vi med det i detta avseende svåröversatta mästestycket *Komm Zigan, komm Zigan, spiel mir was zu* ur *Grafin Mariza*, som musikkapellen i de små källarkrogarna i Budapest, Wien och annorstädes framför, och där primas inte sällan går ner bland borden och förföriskt spelar den smäktande melodin med violinen nära intill utvalda damer bland gästerna? Att översätta Zigan till någonting annat verkar i detta sammanhang inte vara en bra idé.

Och en barnboksillustratör fruktade för några år sedan att han i en framtid kanske måste förse sina sälar på kobbar med flytvästar.

Att läsa en bok där det aktuella samhällets fördelar och nackdelar framgår har en lärande effekt på läsaren och uppväcker emotioner, ja lidelse, när man blir positivt eller negativt påverkad. Här nämns bara samhällena i Dickens romaner sedda med Oliver Twists, Fagins, Mr Pickwicks och Sam Wellers ögon.

Och de dystopiska framtidsberättelserna som Zamjatsins Vi, Huxleys *Du sköna nya*

värld, Boyes *Kallockain*, Orwells 1984 och Bradburys *Fahrenheit 451*. Och för all del också utopierna som *Atlantis*, *Shangri-La* och Platons *Staten*. Ibland kan dessutom den enes utopi vara den andres dystopi och vice versa.

LÄSAREN ÄR EN ANNAN. När man läser en bok tidigt i livet är det klart att man inte har så mycket att jämföra med; ingen erfarenhet, ingen mognad; man kan överväldigas.

Augustifödd schakalen såg septemberregn i dalen.

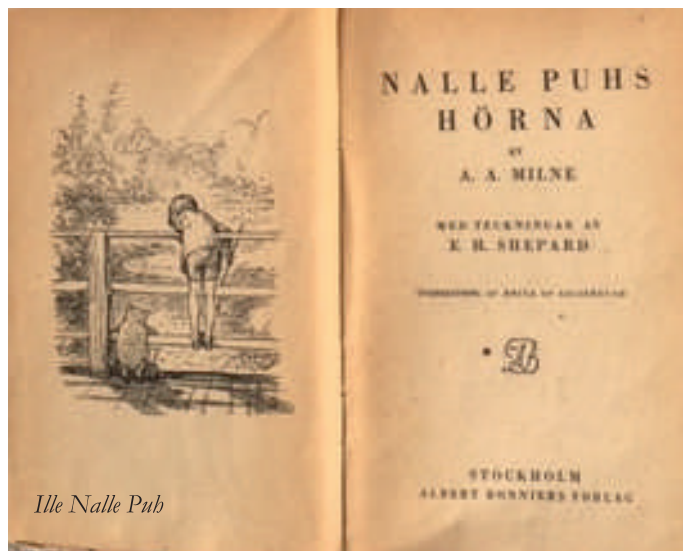
Nej, maken till sån syndafloed jag icke minnes, skrek schakalen.
(Kipling).

Men sedan läser man om boken några gånger i olika skeden i livet, och mycket ändrar sig.

övervägande: *"Antag att det inte gjorde det"*. (Jämför CHURCHILL: "I have had a lot of troubles, but most of them never happened"). En Benjamin Hoff har skrivit en roande bok *"TAO ENLIGT PUH"*, där det hävdas att vad Puh egentligen hela tiden håller på med är att lära ut taoism.

Som pojke läste jag Shelleys **FRANKENSTEIN ELLER DEN MODERNE PROMETEUS** mest som en ren skräckberättelse och missade annat. Mary Shelley började skriva boken, när hon i kamratkretsen (Mary och Percy Shelley, John Keats och Lord Byron) sommaren 1816 bodde i den sistnämndes Villa Diodati vid Genève sjöns strand. De skrev, rodde på sjön och ägnade nätterna åt radikala samtal och spökhistorier. *Mary hade nyss fyllt arton år! Och börjar skriva på Frankenstein!* (Utgiven 1818, två år senare).

Och i skolåldern läste man Sherlock Holmes-böckerna helt som de spännande kriminalberättelser de är, medan man senare i livet fäste sig också vid annat: Holmes självcentrering, Dr Watsons trofasta och något fåraktiga framtning, det myllrande London under den viktoriaiska tiden och det mjukt, till synes oavsiktligt humoristiska i berättandet.

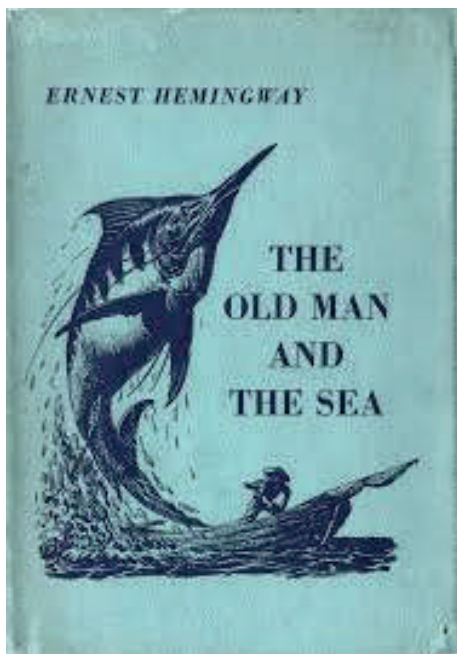


Ille Nalle Pub

Vid sju års ålder läser vi *Nalle Pub* som en barnsaga. Men sedan ser vi allt mer av livsvisdomen. När Puh och Nasse är ute i skogen i stormen oroar sig Nasse: *"Antag att ett träd föll ned, Pub, just när vi var under det"*. Puh efter moget

Efter en kubavistelse sistlidna februari läste jag på nytt ett par av Hemingways böcker, bland dem **DEN GAMLE OCH HAVET**. När man som pojke läste om den gamle, var det väl mest det till synes tröstlösa kämpandet med fisken, båten och havet som fastnade.

Kanske kändes det till och med lite långtråkigt. De bibliska parallellerna gick inte riktigt in; den gamles golgatavandring på kvällen uppför branten med den tunga båtmaster i famnen, och meningen med det till synes hopplösa äventyret på havet. Hemingway kallade förresten Bibeln både *Kunskapens hav* och *Havets bok*.



Vad gäller OCH SOLEN HAR SIN GÅNG hade de flesta av oss under ungdomsåren knappast den världsvana som erfordras för att hänga med i de umgängesmässigt snåriga kasten i mellankrigstidens Paris och kring tjuvfäktningssarenorna i Spanien.

Churchill tyckte att *den som inte är revolutionär i sin ungdom saknar hjärta* och att *den som inte är konservativ som gammal saknar hjärna*. Ja, möjligen, men jag tror inte att kurvan alltid är linjär utan ibland snarare U-formad: många är kanske revolutionära i ungdomen, mitt i

livet mer ordentliga för att på ålderns höst i bästa fall igen bli ifrågasättande, flexibelt uppstudsiga eller varför inte ungdomligt "revolutionära". Men man får inte generalisera; vi är alla individer. Inte heller gäller det för alla att personligheten karikeras med stigande ålder, trots att det är vanligt (har man snyftat lite grann som ung kan man på gamla dagar stortjuta; har man varit avmätt grinig som ung kan man bli en riktigt vresig gubbe (gumma?) i hög ålder).

Bokupplevelserna påverkas nog både av åldrandet och av ändrade personliga egenskaper under livets gång. Och naturligtvis av allt man lärt och varit med om.

Till sist:

Med detta om böcker sagt har vi eviga följeslagare också inom musiken; från Buxtehude och Bach till Stravinskij och jazzen.

**MUSIC RESEMBLES POETRY,
IN EACH ARE NAMELESS
GRACES WHICH NO METHODS
TEACH, AND WHICH A
MASTERHAND ALONE MAY
REACH.**

ALEXANDER POPE, 1668-1744.

(Han översatte förresten Iliaden och Odysseen till engelska).

Men det är en annan historia.

Bertil Steen, student på reallinjen 1956 och professor emeritus i geriatrik, är tidigare mångårig styrelseledamot i Kamratföreningen och ledamot av dess årsbokskommitté. Han har tidigare skrivit omkring tio uppsatser i lika många årsböcker.

Om tid, relativitet och kvantfysik

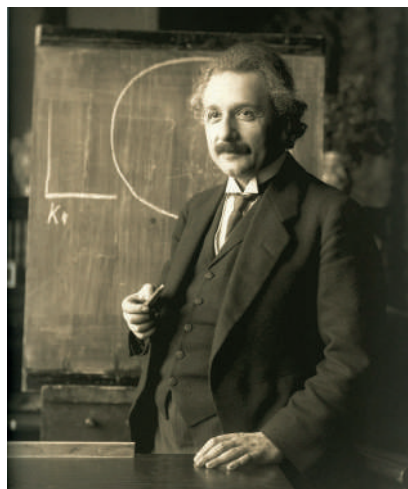
GÖRAN WENDIN OCH JOAR SVANVIK

För att kunna beskriva evolution, eller universums historia, kan vi rita upp en horisontell linje på ett papper och markera med streck ett antal händelser från "Stora Smällen" fram till nu. Om vi sedan lägger till en högerpil så har vi en tidsaxel och tidens riktning - en "Arrow of Time". Sedan kan vi förlänga tidsaxeln bakåt till tider före "Stora smällen" - men där vet vi faktiskt inte ens om tiden existerar i någon mening. Och sedan förlänga tidsaxeln framåt, mot framtiden, där vi i bästa fall kan gissa oss till vad som kan hända. Tänker vi efter så inser vi att vi bara markerar en rad händelser, den ena efter den andra, och att "tidsaxeln" inte automatiskt anger någon tid - i sekunder, minuter, timmar, dagar, eller år. Tidsbegreppet kommer "givetvis" från att vi har klockor som tickar, och att vi räknar antalet "tickningar" mellan händelserna.

Tiden är relativ

En som satte frågan om tiden på sin spets var förvisso Albert Einstein. Filosofer och vetenskapsmän har alltid diskuterat och debatterat vad tiden är för något. Henri Bergson i Paris var en filosof som inte accepterade Einsteins relativitetsteori vilket ledde till en intressant debatt i början av 1900-talet som kulminerade kring 1920. Det verkar som att den debatten var skälet till att Einstein inte fick sitt Nobelpris för allmänna relativitetsteorin utan "bara" för sina arbeten långt tidigare om ljuskvanta (fotoner) och den fotoelektriska effekten. Hur som helst - tio år senare var viktiga delar av Albert Einsteins teorier experimentellt bekräftade, och det finns

fortfarande en djup källa att ösa ur. År 1965 presenterade Roger Penrose en matematisk beräkning som visade att Einsteins allmänna relativitetsteori om gravitation nödvändigtvis ledde till existensen av svarta hål. Det tog ett tag att hitta dem, men nu är de centrala objekt i universum och föremål för 2020 års Nobelpris i fysik.



Dessförinnan, år 1905 presenterade Einstein sin speciella relativitetsteori. I den spelar tickande klockor och observatörer med stoppur en central roll. Observatörerna rör sig med olika relativa hastigheter - en sitter kanske på jorden, medan den andra flyger i ett flygplan. Det viktiga är att observationer och mätningar - kommunikation - förmedlas av ljussignaler och kan inte utväxlas snabbare än med ljusets hastighet - 300 000 km per sekund. Det spelar inte så stor roll här på jorden men blir dramatiskt viktigt när man ger sig ut i rymden. En astronaut i rymden åldras inte lika fort som tvillingbrodern på jorden. I enlighet med Einsteins speciella relativitetsteori tickar klockan långsammare i ett rymdskepp som startar från noll och sedan färdas i

hög hastighet och lägre gravitation. Men det blir påtagligt först när man färdas i en hastighet som närmar sig ljusets. För en person ombord på ett flygplan är det fråga om nanosekunder. För en astronaut på rymdstationen ISS ka det bli till millisekunder under en resa. Men om en ung astronaut skall se sin tvilling som en pensionär när han återvänder får han nog ha rest länge nära ljushastigheten. Med "warp speed". Och kanske ha tagit en sväng runt ett svart hål.

Hur mäter man tid?

För att kunna se bakåt i tiden måste vi förlita oss på dokument som ger stillbilder av händelser i förfluten tid: arkeologiska fynd daterade med kol-14 metoden; årsringar på träd; borrhärdor från isen på Grönland; historiska dokument; gamla filmer och videospelningar. Med hjälp av dem kan vi sedan rekonstruera tidsförlopp som människor i forntiden skulle kunna ha observerat. Fast det skall medges att tidskalorna blir lite "omänskliga"- vi tenderar att se förfluten tid på ett väldig tidlöst sätt. I dagens klimatdebatt kan man till exempel finna diagram över hur koldioxidhalten och temperaturen har varierat periodiskt under de senaste 800 000 åren, och hur den stigit brant under de senaste 100 åren. Historiska tidsutvecklingar och deras konsekvenser är svåra att greppa på våra mänskliga tidsskalor. En neanderthalarer under den senaste istiden hade förmodligen inget större hopp om att skulle bli varmare uppe i Norden. Och det är inte mycket lättare nuförtiden, även om vi vet så mycket mer.

Dock kan ögonblicksbilder från antiken ändra historieskrivningen. Vesuvius utbrott som begravnade Pompeji och flera andra städer anses ha ägt rum i augusti 79 e.Kr. Men en text skriven med en bit

kol på en husvägg i en nyutgrävd del av Pompeji vittnar om en affärstransaktion två månader senare, i november. Utbrottet måste alltså skett tidigast mot slutet av november 79 e.Kr. Man kan förmoda att affären aldrig avslutades.

Klockor relaterade till himlakroppar

I begynnelsen av livet på jorden, bortåt 3.5 miljoner år sedan, var det solen som var klockan: soluppgång och solnedgång, dag och natt. På den tiden var det kvantfysiken och fotokemin som regerade: enskilda fotoner i solstrålningen lyfte elektroner i enstaka molekyler till högre energinivåer och skapade aggressiva molekyler som gillade att slå sig samman till mer komplicerade biomolekyler. För så där 3 miljoner år sedan ledde solstrålningens periodicitet till att det uppstod cykliska biokemiska processer som gick runt på 24-25 timmar – det var början till de biologiska cirkadiska klockor som finns i alla levande celler, och som styr livsfunktionerna.

Så småningom uppstod tänkande varelser som kunde observera solens, månens och stjärnornas rörelser på himlavalvet, och kunde notera, fundera och bygga tidmätare. Solur, vattenklockor, balanshjul, pendelur, stämgaflar, svängningar i elektroniska kretsar, och till slut svängningar i atomer.

Det är jätteviktigt att understryka att tiden är relativ – den representerar avståndet mellan två händelser. Det här med tidsintervall är avgörande. Tiden är inget ämne som flyter omkring och tickar. Den finns egentligen bara som antal svängningar av balanshjulet i ett tidtagarur – stoppur – mellan två händelser. Starta klockan Stoppa klockan: 9.75 sekunder på 100 meter.

Behov av att mäta kortare och kortare

tider drevs fram av vetenskapen genom århundradena. På 1860-talet lyckades man mäta tidsintervall på 0.1 sekunder. Svängande mekaniska pendlar har lagt grunden för precisionsmätning av tid med klockor. Men mekaniska svängande system har sina begränsningar – friktion, luftmotstånd, värmeutvidgning. I och med utvecklingen av elektriska och magnetiska system mot slutet av 1800-talet bereddes vägen för elektromagnetiska resonanskretsar – grunden för all radiokommunikation. På 1920-talet ledde detta fram till något som kom att revolutionera mätning av tidsintervaller – kvartsklockan och dess följeslagare atomklockan.

Kvartsklockan

Kvarts – kiseldioxid, SiO_2 - är en av de vanligaste kristallina bergarterna på jorden. Om man böjer en kvartskristall täcks ytan av elektriska laddningar – den är piezoelektrisk. Och om man istället lägger en spänning över kristallen så böjer den sig – det blir elektromekanik. De flesta(?) av de som läser Hvitfeldtskas årsbok var förmodligen ganska unga på 1960-talet, den tiden då de digitala kvartsklockorna blev på modet och fick den schweiziska klockindustrin att skälva. Den centrala lilla möjängen i en kvartsklocka är en stämgaflävel av kvarts, placerad mellan två metallektroder. Stämgafläveln är stämd till 32768 Hz, alltså mycket högre än ettstrukna a (440 Hz). Stämgaflävelns frekvens ligger en bra bit ovanför vad ett oförstört mänskligt öra kan höra (20 kHz) men uppfattas säkert som mycket irriterande av en fladdermus.

Poängen med frekvensen 32768 Hz är att den kan skrivas som 2^{15} Hz. Om man halvera 32768 med 2^{15} så blir svaret 1. Eftersom Hz = perioder per sekund, så bety-

der det att om man kan dividera stämgaflävelns frekvens 15 gånger då får man något som tickar med en blipp per sekund. I och med miniatyriseringen av elektroniken på 1960-talet blev det möjligt att bygga binära räknare i form av en liten integrerad krets som fick plats i en armbandsklocka. Den här kretsen skickade alltså ut en elektrisk puls med enorm precision varje sekund, och den pulsen triggade en sifferdisplay, eller en liten motor som fick en sekundvisare att röra sig. Men stämgafläveln av kvarts har sina begränsningar. Den påverkas av omgivningens temperatur, av friktion i kristallen och av precisionen hos de kretsar som driver den. Stämgafläveln kan givetvis inte svänga av sig själv för tid och evighet. Om man klinkar på ettstrukna a på ett piano (440 Hz) så klingar tonen av efter ett tag. Man måste göra som på en fiol – använda en stråke för att driva på svängningen hos strängen. I kvartsklockan sker detta genom återkoppling från elektroniska kretsar som ser till att stabilisera frekvensen och kompensera för temperaturdrift. Men till syvende och sist är detta också en källa till begränsad precision. Vad som behövs är något med "oändlig precision" – de kvantmekaniska energinivåerna i atomer. Men hur koppla en klocka till atomer?

Atomklockan

Det är här atomklockan kommer in. Principen är helt baserad på kvantfysik och mikrovågsteknologi. Det elektromagnetiska fältet från oscillerande kvartskristallen kopplas till en resonator - en kavitet genom vilken man skjuter en ström av kalla atomer. Dessa atomer är i enklaste fallet vätelika, med en enda elektron "cirkulerande" utanför en positivt laddad atomkärna. Cesiumatomen (Cs) är en sådan atom. Avståndet mellan elektronens lägsta och första exciterade

tillstånd är ungefär 9.2 MHz (gammal god 3 cm radarfrekvens) och kan exciteras av en enda foton med just den frekvensen. Sedan 1968 definieras enheten för tid – 1 sekund – av Cs-atomens frekvens. Om man dividerar frekvensen med 9 192 631 770 får man en frekvens av 1 period per sekund med superhög precision.



Modern atomklocka

Det är kanske inte helt lätt att förstå hur en atomklocka fungerar, men här är i varje fall en förklaring av principen: De kalla Cs-atomerna befinner sig alla i grundtillståndet – elektronen på den lägsta energinivån. Kvartsoscillatorn är elektriskt avstämd till 9,192631770 MHz, alltså till den specifika Cs-resonansen. Många Cs-atomer som passerar genom resonanskaviteten kommer då att lyftas till nästa elektroniska nivå. Därigenom har deras egenskaper ändrats så att statiska elektriska och magnetiska fält kan böja av Cs-strålen när atomerna kommer ut på andra sidan. Där räknar en detektor de Cs-atomer som går rakt fram utan att ha exciterats. Om nu kvartsoscillatorn ändrar sin frekvens på grund av yttre eller inre störningar så kommer frekvensen inte längre stämma exakt med Cs-atomens frekvens. Konsekvensen blir att färre Cs-atomer exciteras, och att fler går rakt fram och räknas av detektorn. Om ni ser det som en laboration i fysiksalen på Hvitfeldtska, då skall ni plotta antalet räknade Cs-atomer på y-axeln

och den uppmätta kvartsoscillatorns frekvens på x-axeln. Resultatet skulle bli en kurva med ett tydligt minimum precis på Cs-atomens egenfrekvens, eftersom då maximalt antal Cs-atomer böjs av och inte träffar detektorn. Tekniskt sett genererar systemet en felsignal som används för att stabilisera atomklockan precis på minimipunkten - 9,192631770 MHz.

De moderna atomklockorna har ännu högre precision och är de som håller tiden i GPS-systemen. Och 2019 skickades NASAs Deep Space Atomic Clock upp i satellitbana för att göra det möjligt att styra och synkronisera rymdskepp under framtida rymdfärder ut i solsystemet på ett säkert sätt – ett GPS-system för solsystemet! Små felaktigheter – millisekunder - kan bli katastrofala vid slutet av en lång rymdfärd.

Subjektiv tid

Upplevelsen av tid varierar med känslor, ålder, kroppstemperatur och sjukdomstillstånd. Detta har visats i försök och psykologiska tester. När man ser på en film som innehåller skräckinjagande episoder blir tiden för dessa överskattad jämfört med de lugnare momenten. Neurofysiologer har påvisat att en del av hjärnan som kallas "amygdala" aktiveras och ökar hastigheten på den interna klockan. Det finns en föreställning om att tiden går fortare vid stigande ålder. Barnet vid 5 års ålder lever i "nutid", vilket kan förklaras av att hjärnan fortfarande snabbt utvecklas. Barnets morfar i 80-årsåldern upplever att tiden går snabbare, vilket förklaras med att hjärnan får upprepade stimuli som redan är noterade av hjärnan och därför inte registreras igen.

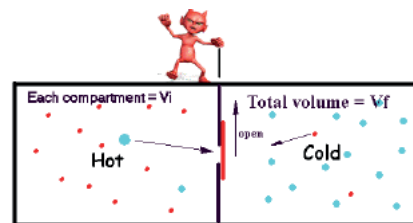
Tidens riktning och entropi

Eftersom tiden existerar för oss som en serie av händelser så har den därför en uppenbar riktning. Vi ser aldrig en naturlig händelseutveckling plötsligt gå baklänges. Flammorna och röken från en vedbrasa kan aldrig vända om och återskapa solida vedträn. Vattnet som strömmar ur en vattenkran har aldrig i verkligheten setts strömma tillbaka i kranen. Det går visserligen att åstadkomma dylika effekter genom att köra en film baklänges, så att visarna på klockan i filmen roterar moturs. Men i rummet med projektorn där filmen visas, tickar klockan helt normalt, och visarna roterar medurs.

Ett system i jämvikt är statiskt – där händer ingenting. Det utvecklas inte, och därför finns det ingen tidutveckling – ingen pil som anger tidens riktning. Det gäller för såväl klassiska system som kvantsystem. Tidens pil – “Arrow of Time”- pekar i en riktning som beskriver irreversibla sekvenser av händelser som inte kan spelas baklänges. Tidens riktning är knuten till det naturliga flödet av entropi – ”oordning” - i system som är drivna ut ur jämvikt. Entropi är ett klassiskt koncept i termodynamik som utvecklades under andra halvan av 1800-talet av Clausius, Boltzmann, Gibbs och Maxwell.

Entropin beskriver hur många olika tillstånd ett system kan sprida sig över, och för ett system som inte är i jämvikt ökar entropin hela tiden. Utan solens drivkraft skulle jordens ekosystem bli ett statiskt system i jämvikt där entropin har ökat till maximum - en oorganiserad död värld. I verkligheten här på jorden ökar entropin totalt eftersom ekosystemet inte är i jämvikt. Men solen organiserar samtidigt livet på jorden via fotosyntes och andra nyttigheter.

En annan som organiserar saker och ting är ”Maxwells demon”. Den lille demonen uppfanns som ett tankeexperiment för att illustrera entropi och reversibilitet. Demonen placerades ovanpå en gasbehållare där man hade installerat en mellanvägg med en lucka. Från början var luckan öppen så att det i praktiken var en enda behållare med samma tryck och temperatur i båda delarna. Demonen var väldigt snabb, och hans uppdrag var att öppna och stänga luckan så att snabba partiklar samlades i den ena behållaren och långsamma i de andra behållaren. Det gick bra, demonen lyckades över förväntan, med resultat att den ena behållaren blev varm och den andra blev kall! Systemet blev därigenom mer organiserat och entropin minskade.



Frågan man ställde sig var: vart tog entropin vägen? Svaret är numera ganska uppenbart – Maxwells demon arbetade i sitt anletes svett, och entropin strömmade ut som värme ut i världsrymden. När man räknade på det fann man att för det totala systemet – behållare plus Maxwells demon – ökade entropin precis som den borde göra för ett system som inte var i jämvikt.

Det intressanta är att ni alla med största säkerhet har en liten demon i ert hus – ett vanligt kylskåp. Ett kylskåp är i princip en maskin som pumpar värme från kalla till varma utrymmen. Om ni vänder på kylskåpet och placerar den varma radiatoren inomhus och kyldelen utomhus, då har ni



istället en värmepump som värmer ert hus. I princip samma maskin. I det här fallet är Maxwells demon den elektriska motorn som driver kompressorn.

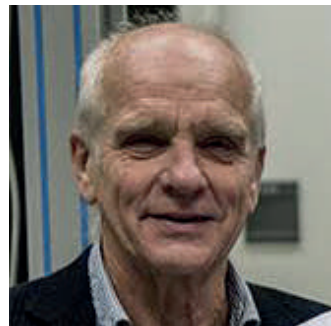
Tidens riktning – kan den reverseras?

Nej, det kan den inte. Det går inte att driva det verkliga livet och dess händelser baklänges. Teoretiskt skulle kanske Maxwells demon kunna reversera utvecklingen av enkla biosystem. Men ansträngningen skulle vara fullkomligt enorm. Det är inte bara att veva på projektorn och köra filmen baklänges. Dessutom skulle demonens klocka ticka vidare som vanligt, med visarna roterade medurs. Och det är demonen som är tidtagaren och bestämmer takten.

Avslutningsvis: om ni tycker det här med tidens riktning, irreversibla händelseförlopp och ökande entropi gick över gränsen, så kom bara ihåg värmepumpen. Motorn och kompressorn pumpar värmen mot strömmen, men tiden går vidare, medurs.



Joar Svanvik tog studenten på Allmänna linjen 1962. Medicinstudier i Göteborg. Varit verksam i Göteborg, Linköping, USA, England och Afrika. Nu professor em. i Kirurgi.



Göran Wendin som blev student 1961 på R IV4a, matematisk gren, är professor i Tillämpad Kvantfysik vid Chalmers.



En stund på jorden

LAHLE POUKARIMS

Jag såg hur vi var stjärnor
Som landat i havet
När vi tog första stegen
Ifrån oceanen
Det slog mig den gången
När vi vadade fram genom vattnet

Jag la mig på marken
Och tackade himlen
Att vi fick stiga på land
Att vi fick känna på sanden
Nu kan vi säga
Att vi har varit på jorden

Ja, jag var där
Hur underbart var det
Hur underbart var inte det
Jag var nära, jag var nära,
Jag var nära, jag var där

En stund på jorden, en stund på jorden
Jag var nära, jag var nära,
Jag var nära, jag var där
En stund på jorden, en stund på jorden

Jag fick hålla dig i handen
När du fick lämna dina drömmar
Och försonas sen med tiden
Jag fick se dig tacka livet, trots allt

Nu kan vi säga
Att vi har varit på jorden

Säga: jag var där
Hur underbart var det
Hur underbart var inte det
Jag var nära, jag var nära,
Jag var nära, jag var där

En stund på jorden, en stund på jorden
Jag var nära, jag var nära,
Jag var nära, jag var där
En stund på jorden, en stund på jorden

Ja, jag var där
Hur underbart var det
En stund på jorden
En stund på jorden, en stund på jorden
Jorden

Lärare på Hvitfeldtska – en eftertraktad uppgift

Hur blir man lärare på Hvitfeldtska? Den frågan har nog många ställt sig genom tiderna. Lärare för att de gärna vill vara det. Elever som inte lyckats så bra och skyller på lärarna kan undra hur de egentligen fått sina jobb.

CHRISTER HEDIN

DET HAR SKETT på så många sätt under årens lopp. De ansvariga skulle säkert svara att allt beror på kompetens, men så enkelt är det inte. Det finns olika vägar, ibland är det lärda som gärna vill ha en tjänst för att så småningom få en hög inkomst, ibland är det skolan som söker lämpliga personer för att ungdomen skall få god undervisning. Allt detta framgår av några exempel från skolans första århundraden återgivna i Gustaf Fredéns oumbärliga skrift *Hvitfeldtska läroverkets historia* (Göteborg 1947).

Lön genom jordbrukets avkastning

Var det från början, under 1640-talet, lockande att bli lärare på Hvitfeldtska? Ja, lönen var kanske inte så hög när lärarna började men den det fanns möjligheter att avancera till ledande lärartjänster och då blev det bättre. Det beror på att lönen var knuten till jordbruket på olika sätt. Dels fanns det *prebenden*, alltså församlingar i stadens utkant, där en lärare blev präst och fick lön för uppgiften. Han kunde sköta jobbet själv (med vänster hand) eller anställa en hjälppräst för svältlön. Hvitfeldtska hade under lång tid två sådana prebenden på Hisingen, Tuve och Lundby. De gick till de högst uppsatta lärarna, de som varit den längsta tiden på skolan. Andra lärare fick del av skörden – eller in-

komsten av skörden – från olika socknar i Västergötland, efter hand också från Bohuslän och Halland. Därför nämns många socknar och häradar i protokollen från skolan historia. I uppgifter om lärarnas löner uppges från vilka områden de skall få delar av inkomsterna från jordbruket. Från år 1728 tog man också upp kollekt två gånger om året i stiftets kyrkor till lärarnas löner. Det blev dock bara ett år. Första gången fick man in så mycket att biskopen tyckte det räckte med en kollekt om året. Högre löner behövde inte lärarna. Pengarna behövde användas till kyrkbyggen i stället.

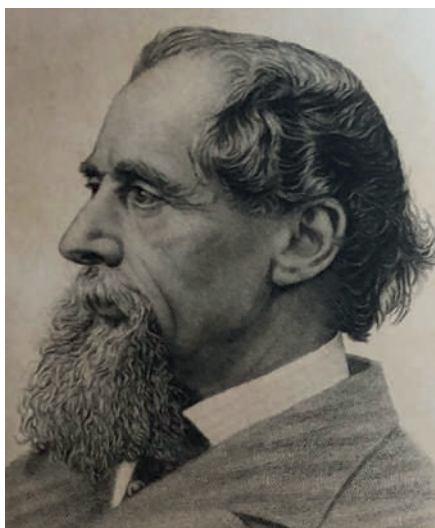
I Göteborg, som grundats 1621, fanns en motsvarighet till biskop, kallad superintendent, och stiftet utvidgades 1645 genom att Halland och Bohuslän blev svenska. Man tog gärna både präster och lärare från det egna stiftet, men samtidigt skulle de lära folket i de nya landskapen att tala svenska och då var det svårt för ungdom därifrån att bli anställda; de hade vuxit upp med andra modersmål. Eleverna kom däremot från hela stiftet och behövde lära sig det nya språket. God svenska var alltså en av meriterna för att bli lärare, ungefär som idag. Det var viktigt för att eleverna skulle kunna ta efter sina lärare.

Nepotism

Kyrka och skola hängde samman i Sverige, från medeltiden och fram till 1957, när de sista banden klipptes. Då försvann det som hette eforus, alltså att en kyrklig företrädare skulle ha tillsyn över gymnasierna. Det betydde att domkapitlet i Göteborg under en lång tid av skolans historia hade ansvar för tillsättning av lärare. Under 1600-talet tog kungen till sig alltmer makt i Sverige men efter det karolinska enväldet, under frihetstiden på 1700-talet, återgick rätten att tillsätta lärare till stiftens domkapitel. Som förut hade släktskap betydelse.

Nepotism var inte okänt och släktskap kunde utnyttjas vid tillsättningar. År 1679 blev rektor Thörning från Varbergs skola, svåger till företrädaren, utnämnd till lektor. Domkapitlet var utsatt för påtryckningar när de utnämnde honom, men alla var missnöjda med hans undervisning. De välvilliga ville att han skulle uppmanas att förkovra sig och avstå från dryckenskap, medan andra ville avsätta honom. Efter en tid försvann han från skolan. Det gick alltså att förlora sin tjänst om man misskötte sig.

År 1759 var ett lektorat ledigt och biskopen ville ge det till sin son Georg Wallenstråle. Skolan hade då en adjunkt, Andreas Montell, som sju år hade han "tjänat för Rakel" och det gav honom många fler tjänsteår är biskopssonen, som just blivit magister. Uppgiften som adjunkt var så dåligt avlönad att den tog man bara för att senare kunna bli lektor. Men domkapitlet skämdes inte för att ställa sig in hos chefen genom att utse hans son till tjänsten.



Aktiv rekrytering

Skolan arbetade aktivt för att värva sökande till lärartjänsterna. Endast personer

från Göteborgs stift kunde få dem och därför sökte man främst bland tidigare elever, eftersom de i regel hade kommit från Hvitfeldtska. Det fanns andra möjligheter att komma in på universitet, men de unga – och deras föräldrar – visste att det var en fördel att ha gått på stadens gymnasium, eftersom man då var känd på skolan. När det behövdes en lärare och man hade en före detta elev i åtanke, vände man sig till universitetet och kontrollerade om han skött sig. Var allt i sin ordning fick han erbjudande om tjänst. Ibland gick frågan direkt till Göteborgs nation i Uppsala för att man skulle få tips på någon lämplig.

Matematikämnet hade ett högt anseende, både i den grundläggande skolan, som kallades trivialskolan, och vid gymnasiet. Utbildningen var avsedd för handelsmän, som behövde kunna räkna rätt, och det kan ha bidragit till att den ansågs viktig. År 1693, under det karolinska enväldet, bestämdes att utbildningen i matematik, den så kallade apologistklassen, skulle försvinna från Sveriges skolor men många – bland dem Hvitfeldtska – behöll den trots allt. Det berodde sannolikt på trycket från affärlivet. Skolan ville hålla sig väl med stadens borgare, eftersom de också gav ekonomiskt stöd.

Eftersom matematik var viktigt ville man inte ge lärartjänsten åt en person utan kompetens. År 1728 gick tjänsten till Birger Vassenius, som var en av landets främsta astronomer och medlem av Vetenskaps societeten i Uppsala. Alla innehavare av tjänsten under 1700-talet hade omfattande kunskaper i matematik, och fanns det invändningar mot dem så gällde det snarare förmågan eller viljan att lära ut ämnet. Man var mån om ämneskunskaper också i fysik och naturvetenskap, som samtidigt innefattade elementa inom medicinen. Blivande präster behövde behärska elementär läkekonst i sina församlingar på

landsbygden och det gjorde naturvetenskapliga kunskaper värdefulla.

Alla kunde undervisa i humaniora

I humanistiska ämnen kunde lärare utnämnas utan att vara specialister. Det berodde på att alla läste teologi och klassiska språk under utbildningen och man antog att det räckte för gymnasielärare. År 1779 infördes nya krav på att alla elever regelbundet skulle skriva latinska stilar eftersom skolan ansåg att de behövde lära sig att bättre behärska de lärda språk. Uppdraget att rätta dessa stilar kunde gå till vem som helst i lärarkåren. Ytterligare skrivningar i latin infördes samtidigt och då bestämdes att lektorerna i matematik, värtalighet och historia skulle rätta dem.



Latin var alltså ett ämne som alla kunde – och tvingades – undervisa i. På ett liknande sätt var det med teologin, men där behövdes inget tvång för att locka lärare. Det räckte med pengar. Den högsta tjänsten i skolan, som förste lektor och lärare i teologi, var också den mest lönsamma, så den ville alla ha. Den kristendom som man måste lära ut var sådant man tragglat sedan barndomen, så alla ansågs lika kvalificerade. Vilken lärare som helst kunde få

uppdraget, bara de inte öppet hade övergivit kristendomen och blivit swedenborgare, ett aktuellt problem under 1700-talet. (Skara har ändå haft en biskop som var swedenborgare; det var tydligen lättare att bli biskop.)

År 1774 tog en medlem av domkapitlet, kyrkoherde Brag, upp teologins problem. Han skriver att en teologie lektor bör vara gudfruktig, kunnig och ”i sina raska mandomsår”. Så är det inte, fortsätter han, det är alltid de äldsta lärarna som får de högsta tjänsterna, eftersom de vill ha inkomsterna från församlingarna som var prebenden. De är för gamla för att undervisa och sänder vikarier eller vikariers vikarier, som inte alltid är så framstående.

Det fanns fler problem enligt Brag; Dessutom vistades alltid lärarna i teologi ute i sina församlingar på Hisingen under helgerna, och därför har de svårt att komma tillbaka när den nya skolveckan börjar. Om det blåste hårt eller var osäker is kom de inte över Göta älv. Lärarna hade tydligen alltid något att skylla på för att slippa komma till skolan. Brags klagomål visar att det var populärt att få tjänsterna i teologi – för lönen skull. Undervisningen gjorde man allt för att slippa – och säkerligen hade den ändå inte varit så upplyftande.

Prästskola med förhinder

Skolan skulle vara en prästskola, men den tycks inte ha bidragit till att stärka elevernas kristna tro. Under 1700-talet ifrågasattes kristendomen av framstående filosofer. Voltaire sade att kyrkan måste krossas om mänskliga rättigheter skall kunna upprätthållas. I skolorna hade lärarna i filosofi lägre tjänster. De var ofta unga och energiska. Lärare i naturvetenskap var kunniga och ivriga att sprida sina insikter. Teologerna var gamla och orkeslösa. De ville ha

lärartjänsterna för lörens skull. Några förredömen i fromhet för de unga har de inte heller varit. Allt tyder på att fördelningen av lärartjänster allvarligt motarbetade skolans syfte, om den avsåg att stärka den kristna tron i eleverna och dess ställning i samhället.



Så hur blev man lärare på Hvitfeldtska? Språk hade betydelse. Lärarna skulle tala och skriva svenska så att eleverna vände sig av med andra språk som de vuxit upp med i de landskap som nyligen blivit svenska. Renlärighet var viktigt. Man behövde inte alls vara en hängiven kristen, men man fick inte tillhöra någon avvikande lära som swedenborgianismen. Kompetens var grundläggande, men ofta användes den mest för att komma in i lärarkollegiet. Dessutom var kravet på kompetens mycket varierande. För matematik och naturvetenskap krävdes särskilda kunskaper, men för latin och teologi var kraven begränsade. Sådant räknade man med att alla kunde. Filosofi, grekiska och hebreiska var något mittemellan.

Nepotism förekom också. Höga her- rar kunde få in sina söner eller andra släktingar. Sådant har förekommit långt in på 1900-talet men spåren förskräcker. De som på så sätt blivit lärare på Hvitfeldtska har inte alltid gjort elever och arbetskamrater lyckliga. Tjänsteår var viktiga för de bäst betalade lektoraten. Lärartjänsterna var indelade i trappsteg, där man efter hand kunde komma högre upp. Man tjänade inte mycket i början, men efter hand steg lönen. Alla ville ha de högsta tjänsterna, bara för att få mer betalt, även om de inte var särskilt kunniga i de ämnen man då skulle ha ansvar för. Det spelade inte så stor roll för då var lärarna så orkeslösa att de lät vikarier sköta undervisningen.

Christer Hedin, född 1939, student på Hvitfeldtska 1957. Religionshistoriker vid Stockholms universitet. Har varit lärare och radiojournalist, bland annat som chef för vetenskapsredaktionen vid Sveriges Radio. Disputerande 1988 i religionshistoria och är docent i livsåskådningsvetenskap.

Några av skolans mattelärare under 1950-talet

Hvitfeldtska läroverket har ibland kallats "Latin" och alla förstår vad det beror på. Det var en gammal latinskola, som skulle ge begåvade unga män en grundläggande utbildning för att de sedan skulle studera vidare på universitet. Var de tillräckligt flitiga och begåvade kunde de bli präster, som var bra betalt om man fick eget pastorat. Blev man biskop hade man astronomiska inkomster, särskilt om det var i ett rikt stift, som Lund, där biskopen vid slutet av 1800-talet tjänade dubbelt så mycket som ärkebiskopen. Lundabiskoparna var dugliga men vägrade att bli ärkebiskopar. De ägnade gärna Mammon en del av sin dyrkan.

CHRISTER HEDIN

EFTER HAND BLEV Hvitfeldtska lika mycket ett gymnasium för blivande ingenjörer, ja kanske delvis läkare, men länge ansågs det vara lämpligt att läkare kunde latin och många berömda läkare har gått latinlinjen. Naturvetenskapliga ämnen hade högt anseende i det svenska skolväsendet även om latin ansågs outhärligt för studier vid universitet. I den grundläggande skolan var matematik ett viktigt ämne och när folkskolan inrättades var odling och hantverk också ämnen som skolan skulle lära ut. Skolor hade i regel en köksträdgård och slöjden utvecklades genom Otto Salomon på Nääs slöjdseminarium.

Man hör många historier om katekesplugget i den gamla skolan och det förekom, men att det gav upphov till så många skrönor beror på att det var så meningslöst för de flesta och att det användes av

sadistiska lärare för att plåga och trakassera elever. Många lärare hade kommit in på seminariet genom att briljera i katekeskunskap och trodde att det var viktigt. Till seminarierna sökte både kyrkliga och frikyrkliga, som inte hade råd att studera vid universitet. Som lärare var de måna om kunskap i kristendom och ansåg – som man gjort under husförhören – att ungdomen fick ett kristligt sinnelag av att lära sig katekesen utantill.

Reallinjen tillkommer

Gymnasiets reallinje inrättades indirekt genom Läroverkscirkuläret år 1849. Man kunde då gå på gymnasiet utan att läsa latin, grekiska och hebreiska. Det gav utrymme åt naturvetenskapliga ämnen men den som läst en sådan "reallinje" hade inte rätt att avlägga akademiska examina. "Latin" var alltså ett naturligt namn på ett läroverk fram till 1930-talet, eftersom latinlinjen dominerade på gymnasierna, men Hvitfeldtska fick efter hand allt fler studenter på reallinjen. Det gjorde att behovet av lärare i matematik, fysik och kemi växte. Under min tid på 1950-talet fanns en rad framstående lärare i dessa ämnen och några skall presenteras närmare.

Min första lärare i matematik på Hvitfeldtska hette Orvar Otterholm (1917 – 2005) och det är möjligt att ingen mer än jag kommer ihåg honom från Hvitfeldtska. Jag har bara goda minnen och han gav oss en god grund i realskolans första klass. Jag hamnade i den femte parallellklassen, 1:5 E, och den hade tydligen inrättats i största hast, för en del lärare hade plockats in på slutet och alla var inte så etablerade på skolan. Det var unga lärare som sedan försvann, men minnet av dem lever kvar hos dem som då fick sina första erfarenheter av livet på ett läroverk. Orvar Otterholm kom sedan till läroverket i Uddevalla och därifrån kan han vara mer känd.

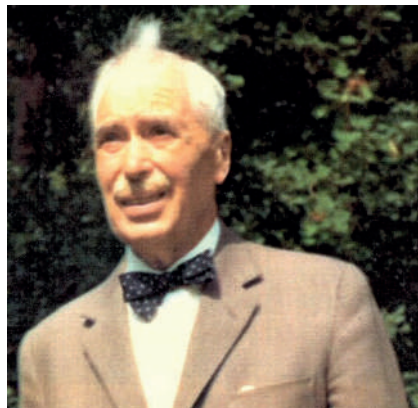
Ernst Foghammar

Nästa år blev det annorlunda. Då fick vi en av de mest etablerade lärarna på Hvitfeldtska, Ernst Foghammar (1889 – 1974). Han hade pondus och förmåga att förklara. Alla som haft honom som lärare kommer ihåg hans myndiga person. Ernst Foghammar föddes i Uppsala och tog studenten i Lund, där han blev fil.mag. 1910 för att sedan gå provåret 1913. Han var då en av de allra yngsta i Sverige som var behöriga att undervisa vid läroverken. Efter tjänster i Halmstad, Lund och Norrköping kom han till Hvitfeldtska år 1919 och stannade där till sin pension. Ernst Foghammar skrev ett flertal läroböcker i matematik, som bidragit till ämnets och elevernas utveckling.

Ernst Foghammar var lärare i matematik, fysik och kemi och de klassiska historierna om honom härstammar från kemiämnet. Enligt den ena berättade ”ippet” (ett alias) hur brandmännen under släckning av elden i det gamla konserthuset vid Heden gett elden näring genom att vattnet, som skulle släcka branden, förvandlats till syre. Brandmännen blev så illa åtgångna att de efter branden ”hostade upp delar av lungorna”. Enligt den andra skrönan gjorde han ett experiment i kemisalen som skakade hela skolan genom den våldsamma explosion som uppstod. Lugn och lycklig över resultatet tittade han förvånat över klassen och frågade: ”Hörde ni pojkar, hörde ni att det sa puff?”

Ernst Foghammar var en anspråkslös lärare. Hans krav för att ge eleverna godkänt betyg skall ha inskränkt sig till frågan om den kemiska formeln för vatten. De som kunde svara H_2O kunde klara sig om de i övrigt uppförde sig hyfsat. Han var en blid och försynt man, som uppfattade vad som hände i klassrummet och vid behov påkallade uppmärksamheten. En gång såg han att några elever på sista bänkraden

spelade kort. De fick en fråga, kanske om formeln för vatten, men satt mållösa. ”Ja, pojkar, fortsätt att blanda och ge, så kan er kamrat svara på frågan”, sade Ernst.



Ernst Foghammar

Vida utblickar

Ernst Foghammar var berest. Före Första världskriget besökte han Tyskland och under mellankrigstiden gjorde han resor till många länder på kontinenten. Han var spänstig och cyklade varje arbetsdag från hemmet på Drakenbergsgatan i Skår till skolan. Hans cykel är räddad till eftervärlden och används fortfarande av hans sonson Åke Foghammar. Att den är av god kvalitet kan man sluta sig till av att den fungerar efter alla år. Bil var han inte hans fortskaffningsmedel.

Somrarna tillbringades inledningsvis i Bohuslän. När längdsimmet för Eklövskransen (Guldmagistern) skulle avläggas simmade Ernst över Gullmarsfjorden mellan Fiskebäckskil och Lysekil. Sönerna Sverker och Torgny rodde intill och konstaterade att det rädde viss ström, så sträckan var egentligen betydligt längre än beräknat! Till Båstad for han i alla år med tåget tillsammans med trofasta hustrun Gerda. I Båstad kunde han också ofta ses på cykel i olika ärenden på Hallandsåsen.

I hemmet låg tekniken ”i framkant” som det heter numera. De skaffade TV tidigt och på den tiden var det alltid ett äventyr att ställa in antennen så att den gav bästa bild. Ernst Foghammar var tekniskt sinnad och skickad för uppgiften så han gjorde ett professionellt jobb. Det kunde inte bli bättre. Det hindrade inte den våghalsige sonsonen Åke att försöka förbättra inställningen och det var den enda gången som han fick uppleva ett bestämt ingripande av farfar Ernst. Ingen okunnig fick röra hans kompetenta finjustering av den känsliga anläggningen.

Åke minns hur intresset för stjärnhimlen och teknikens möjligheter resulterade i ett otal fotografiska avbildningar som förvarades i källaren på Drakenbergsgatan. Ernst Foghammar fotograferade stjärnor och planeter vid olika tider på året och skaffade sig ett värdefullt arkiv som ännu finns kvar. Det vittnar – tillsammans med alla tacksamma lärjungar – om Ernst Foghammars intresse för universums fascinerade och lagbundna mysterier.



Estrid Wikström

Estrid Wikström var en utmärkt lärare för gymnasiet. Hon gick igenom allt lugnt och metodiskt. Sedan gällde det att träna på egen hand, med det stöd som kunde behövas när man körde fast. Hon hade en stram och korrekt stil och svävade aldrig

ut i sidospår eller anknytningar till samhällsutvecklingen eller prat om väder och vind. Det kan tyckas att det sällan finns anledningar i ett ämne som matematik, men lärare kan ibland vara så uppfyllda av annat att de har svårt att låta bli lite snack utanför ämnet.

Några minnen flyter upp. För att förstå räknestickan och räknetabellernas värde behövde vi lära oss exponentialfunktioner. Det fungerade utmärkt. Alla hängde med på genomgången och efter den förstod vi hur man kunde göra en multiplikation till en addition och hur olika streck på skjutbar sticka kunde användas för att kontrollera beräkningar. Sedan blev det allt mer invecklade tal där integralkalkyler skulle användas, till exempel i stereometri för beräkningar av kuber inskrivna i koner. Det var knep- och knåppuppgifter som gav rik belöning när beräkningarna lyckades.

Estrid Wikström var född i Gävle 1906 och undervisade på olika skolor, bland annat på Majornas läroverk, innan hon 1944 kom till Hvitfeldtska. Hennes professionella inriktning på ämnet och något operosonliga framtoning i klassrummet kunde ge nyfikna elever anledning att spekulera om hennes privatliv, särskilt som hon sedan 1937 var gift med den store Tage Wikström, fruktad latinlärare och sedan rektor med stor auktoritet. Det kunde ge upphov till fantasifulla beskrivningar av deras inbördes relation, men Estrid Wikströms lugna auktoritet gjorde säkert att de kunde umgås som jämlika.

Ido Leden

Ido Leden (1912 – 2006) var lektor i kemi men undervisade också i matematik. Karl Sjögren, lektor i fysik och matematik, presenterades utförligt häromåret, så här är det mer befogat att hylla Ido Leden, som hade många klasser i kemi och betydligt färre i matematik, men där var desto mer

uppskattad. Han var född i Skåne 1912 och disputerade i kemi 1943. Den första lektorstjänsten fick han i Falun och år 1946 utnämndes han till lektor vid Hvitfeldtska. Han fick uppdrag också vid Chalmers där han var docent i oorganisk kemi 1946 – 1960. År 1960 fick han en tjänst i fysikalisk kemi vid Lunds universitet och utnämndes där han till den första professorn i samma ämne år 1963.

Ido Leden var en erfaren gymnasie-lärare och hans kunskap om skolan kom väl till pass när han författade läroböcker som användes flitigt. Han fick också förtroendet att under 1960-talet göra ny läroplan för gymnasiet kemiundervisning.



Under hans tid som lektor vid Hvitfeldtska hade han samtidigt uppdrag på Chalmers. Det är inte långt mellan skolorna men han kunde bli försenad och när klassen stod där i trappan och väntade var det alltid frågan vem som för hundrade gången skulle uttala travestin på Hamlets replik: ”Ur tid är Leden”. Det var som en replik i förutbestämt och fastlagt ritual.

Ido Leden var lågmäld men alltid tydlig och kunde förklara alla de reaktioner mellan olika ämnen som vi fick bevittna. Matematikens roll framträdde tydligt också i kemin. Molberäkningar på kemiska reaktioner var ungefär som formeln för vatten för Ernst Foghammar. De var inte bara nödvändiga utan också tillräckliga betingelser för godkänt. I regel ingick en subtraktion i uppgiften. Ibland blev det fel när det var för svårt att veta vad som skulle dras ifrån vad. Det föranledde den klassiska kommentaren från Ido Leden: ”Subtraktion hör till de svårare räknesätten.”

Karl Sjögren (1901 – 1985) hade – som framgick av berättelsen om hans liv i Årsboken 2018 – funderat på att blir professionell schackspelare innan han valde fysiken som levebröd. Ido Leden kanske aldrig hade tänkt leva på att spela bridge, men där var han mycket framgångsrik. Det fanns ett sinne för samband och mönster hos båda lektorerna. Det framträdde tydligt också i deras undervisning. Ido Leden var också spänstig och lysande på tennisplan. Han spelade till långt efter pensionen och vann flera SM-tecken i de åldersklasser han då tillhörde.

Bland de lärare som jag inte själv fått uppleva i katedern men som jag förstår ändå har haft betydelse för andra vid mitten av 1900-talet är Erik Sundberg, Gunnar Widell, Simon Åkerskog, John Hagen, Harald Sköldheden, Ulla Helgesson (som också var en utmärkt lärare i biologi), Einar Frestad, Folke Wiesel och Sven Andersson. Lars Ohlson vill nog många glömma eller förbigå i tysthet.

Många andra utmärkta lärare i matematik har varit verksamma på Hvitfeldtska under årens lopp och jag hoppas att andra utnyttjar årsboken för att berätta om dem. Matematik är ett ämne som väcker känslor. Man hör vuxna säga att de inte har mattehuvud. Jag kan inte bedöma om det finns genetiska skillnader men säkert är ändå att lärare betyder mycket för att utveckla de anlag som finns. Mina egna förutsättningar var väl måttliga men skolan lärare tog vara på dem. Genom att gå systematiskt fram och förklara grundligt innan vi gick vidare gick det att hänga med för de flesta.

*Christer Hedin, se beskrivning under
Lärare på Hvitfeldtska*

Ello Larsson

En av mina mest minnesvärda lärare var adjunkten Lars Olof Larsson – utan bindestreck i förnamnet – från Mölndal. Han var min tysklärare på Hvitfeldtska 1968-1970, och sedan min mentor och kollega fram till sin pensionering.

EVA HOLMSTRÖM

FÖRSTA INTRYCKET FRÅN läsåret 1967-68 var närmast skrämmande. Ettorna var på studieresa i abonnerade bussar. Vi fick lära oss horst och förkastning när bussarna tog oss norrut längs Göta Älv mot målet – Gamla Lödöse. En historielärare förberedde oss på det vi skulle se och lära oss. Väl framme välldde eleverna ut ur bussarna, fram till de låga murresterna av den forna staden. En bestämd röst talade om att vi inte fick kliva upp på murarna. En lokal guide började berätta om Gamla Lödöses tillkomst, uppgång och fall. Eleverna sträckte på sig för att försöka se. Pojken bakom mig tog ett steg bakåt.

”*Kliv inte på murarna, sa jag!*” röt en iskall röst. En ganska kortväxt, mycket upprörd lärare tittade strängt på eleven som – säkert oavsiktligt – satt foten på muren när han tog sitt steg bakåt.

”Ello” viskades runt mig. Vilken hemsk lärare! Tur att jag inte har honom, tänkte jag.

På den tiden hade jag Louise Lindahl-Sandberg i tyska, och även om hon skällde på oss, kallade oss slashesar, sopprötter och annat mindre smickrande gjorde hon det alltid med en kärleksfull glimt i ögat.

Augusti 1968 kom. Louise hade tagit tjänstledigt ett år för studier, och vi skulle få en ny tysklärare. Gissa vem som klev in genom dörren, spände blicken i oss och talade om att i hans klassrum var det

han som bestämde. Om inte galoscherna passade var dörren *där!*

Jodå. Ello. L. O. Larsson, som han själv skrev sitt namn. Mannen som rutit i Lödöse. Den dagen gick jag hem och grät. Det tog ungefär två veckor innan jag insåg att jag trots allt inte saknade Louise längre, att Ello var en otroligt kunnig och inspirerande lärare som brann för att dela med sig av sin kunskap.

Jag hade honom, som sagt, i tyska, men även i tyskundervisningen lyste hans kärlek till litteraturen genom. Tyska språket var tyngdpunkten, men vi lärde oss inte enbart Hjorth-Lides grammatik utantill (vem minns inte § 137, Modala hjälpverb? Eller konjunktiv i indirekt tal samt för att uttrycka något överkligt, önskat eller tänkt? Eller starka verb, och verbens placering i bisatser?) utan också tysk historia och litteratur från 300-talet fram till efterkrigstiden, inte isolerat utan i ett geografiskt, historiskt och kulturellt sammanhang. Det jag lärde mig om litteraturhistoria på tysktimmarna i tvåan och trean på gymnasiet hade jag sedan nytta av när jag läste litteraturhistoria på universitetet längre fram, och faktiskt under alla mina år som lärare.

Litteraturhistoria med Ello började med Wulfila, som översatte Bibeln till gotiska, den första som skrivits på ett folkspråk. Vi slingrade oss fram till de dramatiska händelserna runt Nibelungarna och deras ring, en magisk armring av renaste guld som varje natt gav upphov till nya ringar i en aldrig sinande ström av rikedom. Undra på att så många ville ha ringen! Vi följde med när Siegfried dräpte draken, när han friade till den vackra Kriemhild och hur han, för att få Kriemhild, måste hjälpa hennes bror Gunther besegra valkyrian Brünnhilde. List och styrka,

kärlek och hat, sorg och hämnd, kryddat med Attila och hans hunner – och ringen för alltid försvunnen i Rhen. Vi satt som trollbundna.

Nästa stora avstamp var Grimmelshausens roman om Den äventyrlige Simplicissimus från 1668, en delvis självbiografisk skildring av enkel ung mans upplevelser i Trettioåriga kriget. Brutal realism och grotesk humor, inget man läser i ett svep men oändligt fascinerande när vi fick det filtrerat genom Ellos insikter.

Det var där, i 1600-talets barock, han slog in en imaginär spik i svarta tavlan och hängde upp ett lika imaginärt rep i spiken. På ena sidan stod ledorden Känsla och Regler. På andra sidan Förnuft och Frihet. Först svängde repet ut till vänster, till Franskklassicismen där innehåller var känslostarkt – gärna tragedier men också Molières komedier – men formen var hårt styrd av regler. Drama i fem akter, peripeti (vändpunkt) exakt i mitten. Allt var styrt till punkt och pricka.

När publiken fått känslor så de kollektivt storknade slog smakpendeln över till andra hållet. Ut med känslopjunktet, in med förnuftet! Upplysningen strålade in, och den framfördes på prosa. Bort med styrd metrik, bort med akademiska smakregler – författarna skrev på det sätt som behövdes för att nå ut med budskapet.

När läsarna till sist satte den torra upplysningen i halsen slog pendeln över åt andra hållet igen. Romantiken tog över. Sturm und Drang!

Pendeln slog snabbare och snabbare, längre och längre ut i ytterkant, genom århundraden och epoker och måste ha hjälpt otaliga elever genom åren komma att ihåg i vilken ordning epokerna inföll.

Men det var inte enbart strukturen i den åskådliga litterära smakpendeln vi såg. Varje steg fick liv av författare och vad de

skrev. Vi fick geografiska och historiska sammanhang på köpet. Vi fick inte enbart höra talas om litterära verk, vi fick njuta av dem genom Ellos gedigna kunskaper och inlevelse.

Den tidens audiovisuella hjälpmedel var i allmänhet inte så avancerade. Därför gjorde det vi fick se och höra så mycket större intryck. En tredimensionell pappmodell av Shakespeares The Globe, där man (= Ello) kunde lyfta bort en sektion så man (= eleverna) såg in. Hans teckning av kusten i Nordfriesland med översvämmat land och fördämningar växte fram på svarta tavlan (som var grön) och illustrerade berättelsen om spökryttaren i Theodor Storms dramatiska Der Schimmelreiter. Och när vi kom fram till 1900-talet och Brecht fick vi inte enbart lära oss om hans förebilder, om hans liv och författarskap, om alla detaljer runt och i Tolvskillingsoperan – Ello tog in en grammofon och vi fick höra en inspelning från omkring 1930. Bättre kunde det inte bli!

Jag kan inte minnas att vi någonsin hade läxor, förhör eller prov på litteraturen. Ello förutsatte att vi ville ta till oss det utan någon piska i form av ett hotande prov. Moroten var kunskapen i sig. I efterhand har jag insett att det var ett levande exempel på att inte lära för skolan utan för livet.

Så var det i skolan, men hur var det i livet? Jag tror inte vi gymnasister på den tiden funderade mycket på om våra lärare hade ett liv utanför klassrummet. Lärarna kunde mycket väl bo i katederlådan, hoppa ut till dagens första lektion och sedan krypa tillbaka ner i lådan halv fyra på eftermiddagen med ”gröna fasan” i ett fast grepp.

När jag själv återvände till Hvitfeldtska som lärare i januari 1978 såg jag mina

tidigare lärare i ett nytt ljus. De personer jag upplevt som strikta, i vissa fall stränga, i klassrummet visade andra sidor av sig själva när vi s.a.s. stod på samma sida katedern. Inte så att den sida eleverna mötte var falsk; den var bara en facett i mångfacetterade karaktärer. Lärarrollen var professionell. Eleverna mötte läraren Kurt Frankman, inte pojkboksförfattaren, *läraren* Lilly Borgegren, inte filatelisten och korsordslösaren, osv.

Så småningom mjukades detta upp. Det hade nog börjat redan under de 7½ år som gått från det jag lämnade Hvitfeldtska som elev tills jag kom tillbaka som lärare. Den strikta, tredelade kostymen kunde bytas mot mer ledig klädsel. I Ellos fall byttes slipsen ut mot ett indianskt halssmycke i koppar på en läderrem.

Relationen lärare-elev blev mer personlig, utan att respekten naggades i kanten. Senare tiders elever har oftast mött en mer komplett bild av sina lärare, och vice versa.

Mina tidigare lärare blev kolleger, hjälpsamma och positiva. Eftersom Ello undervisade i svenska och tyska, samma ämneskombination som jag valt i det snäva utbud som fanns i lärarutbildningen då, blev han naturligt min mentor. Hans kunskaper var minst lika omfattande som jag uppfattat dem när jag var hans elev, och det mesta fanns sammanfattat i de många pärmarna på hans skrivbord. Sommaren efter sin lärarexamen, innan han tillträdde den första lärartjänsten, hade han ägnat åt att prydligt skriva ner allt av intresse om varje enskild epok och författare i kronologisk ordning. Det var en analytisk syntes av det han lärt sig under sina studier,



av de stora litteraturvetenskapliga verken, av hans egen omfattande läsning utöver det som ingick i kursplaner. Kunskaperna var imponerande, men starkast intryck gjorde hans brinnande intresse och viljan att förmedla detta intresse. Som ung, oerfaren lärare kunde jag på en tiominutersrast be honom berätta om exempelvis Karlfeldt. På fem minuter gav han mig stoff för en fyrtiominuterslektion.

Det var nu jag också lärde känna hans starka intresse för Finland; för landet, dess folk, kultur, historia och inte minst litteratur. Ellos svenskelever fick ta del av hans levande intresse för Runeberg, inte minst Fänrik Ståls Sägner, men han var också noga med att framhålla att hustrun Fredrika Runeberg också var författare, tillika Finlands första kvinnliga tidningsredaktör, en av de många kvinnor som hamnade i skuggan av en man.

Den finlandssvenske författare som fascinerade honom mest var den motsättningsfulle poeten och prosaförfattaren Jarl Hemmer som skildrade livets ljus och mörker. Under studietiden hade Ello varit på väg att skriva en licentiatavhandling om Hemmer, men ett universitet i Finland hann före.



Även den samiska kulturen intresserade han sig för, liksom för hur svenska myndigheter behandlat landets minoritetsfolk.

Häriifrån är inte steget långt till hans kanske största intresse, utöver familjen och arbetet: Indianer. (Jag använder det ord Ello använde, även om det bör benämnas ursprungsbefolkning.) Han fascinerades av främst prairiefolken och deras heroiska kamp för att få leva som de alltid gjort, i samklang med naturen.

Ello växte upp och bodde även större delen av sitt vuxna liv vid Stensjön i Mölndal. Det var där han första gången såg en kanot klyva vattenytan en dimmig morgon, som ett förkroppsligande av allt han läst om i barndomens indianböcker. Vid Sommar-OS i Berlin 1936 var kanotsport för första gången med som olympisk gren. En svensk i publiken blev intresserad och tog kanadensaren till Sverige – åtminstone var det så Ello berättade, och varför skulle jag tvivla på det? Första VM i kanotsport gick f.ö. i Sverige 1938.

Indianintresset växte och blev till ett livslångt samlande av stort och smått, böcker och föremål av olika slag. Även hans frimärksintresse knöts till detta och hans motivsamling byggdes runt främst Nordamerikas indianer. Som pedagog var han skicklig på att väcka, förmedla och uppmuntra intresse även på filatelins område, och han var under många år aktiv i frimärksklubben Papyrus 72 i Mölndal.

Hvitfeldtskollegiets avskedspresent när han gick i pension våren 1990 var naturligtvis en äkta indianponcho, införskaffad i USA. Jag hoppas den värmdes, både som plagg och som ett bevis på uppskattning.

Även kanotintresset följde honom genom livet, inte som tävlingssport utan som friluftssysselsättning. Att paddla från

Stensjön, genom Ståloppet upp i Rådasjön var ett sätt att njuta av friheten i naturen. Kanske hade han dragspelet med och spelade för vidderna?



Musiken var nämligen också ett stort intresse, ännu ett område där han visade inlevelse och skicklighet. Han började spela dragspel redan som ung, har han berättat, och finansierade delvis sina studier genom att spela till dans på lördagskvällar. Under Hvitfeldtskatiden spelade han också piano, och ofta var det jazz. *All of me* var något av en signaturmelodi för Ello. Han var en av de musikaliska kolleger som alltid spelade till dansen på de traditionella personalfesterna på Hvitfeldtska i slutet av varje termin. Ofta låg han också bakom nya texter till bekanta melodier, ibland ensam och ibland tillsammans med Carl von Garaguly och Olof Johnard under den eleganta pseudonymen Callelolle. Varje gång hyllades kolleger som t.ex. fyllt jämna år eller skulle gå i pension. Händelser från den gångna terminen kommenterades, och då Folke Wiesel var rektor handlade det ofta om Folkes hus eller, som här, Folkes ark i en text från 70-talet:

Sommar, sommar, sommar!
Det är dans i Folkes ark.
Sommar, sommar, sommar!
Ja, nu blommar Hvitfeldts park.
Fager skimrar junikvällen,
Blåton färgar himlapällen.
Sommar, sommar, sommar!
Vit syren, förgätmigej.
Vad vi längtat efter dej!

Från 70-talet är också Syrenblues på melodin Det var på Lorensberg (Es war in Schöneberg).

Syrener lyser blått
vid Lorensberg.
Ännu en vår har nått
vemodets färg.
Den tid vi drömde om
snart har den flytt.
Vår maj för hastigt kom,
ren juni flytt.
Ja, det är samma sak
vartenda år.
Vi knogar under tak
i ljuvlig vår.
En text – jag ofta tänkt –
för skolans vägg
ska lyda: "Här är stängt.
Nu doftar hägg."
I morgon sjunger vi
"Den blomstertid..."
och stänk av nostalgi
känns nog därvid.
I varje lärosal
sig lägrar frid.
Oss väntar pastoral
hänryckningstid.
Vår ungdom än en gång
har sagt farväl.
Vi hör studenters sång
och glömmet gräl.
Vi önskar lycka till
på deras färd.
Må de ej fara vill
på blåsig fjärd!

Vi minns hur Sjöberg sjöng:
"Släpp fångar loss!"
Hans vers är evigt ung,
den galler oss.
Så låt oss gripas av
den gröna våg!
Nu till det salta hav
står all vår håg.
Nu blommar oxlarna
invid vår skans,
nu vilar Hvitfeldtska
i juniglans.
Kollega! Tack, min vän,
för gången år!
Till dess vi ses igen
en skål Du får!

Syrenblues, som Ello ensam skrev texten till, speglar hans kärlek till och engagemang för eleverna. Våren går alltför fort, vemod och nostalgi färgar glädjen när studenterna sjunger och lämnar skolan för att ge sig ut på livets blåsiga fjärd. Det är dock en tröst för ett lärarhjärta att veta att en ny årskull väntar efter sommaren, nya elever som ännu inte har en aning om tyska deklinationer, Heidenstams Paradisets timma eller maktkampen bland gudar och människor vid Troja. Jag hoppas Ello förstod hur oändligt mycket han betytt för så många elever genom åren!

Skolan. Kanoten och friluftslivet. Indianer. Blockhuset han byggde i Risveden. Musiken. Familjen, naturligtvis, och anknytningen till platsen där han bodde nära Gunnebo slott. Många saker klappade hans hjärta för. Extra hårt slog det i protest när Mölndal hade planer på att riva en del av Gunneboparken och bygga bostäder där. (Mölndals kommun blev ägare till Gunnebo slott och trädgårdar efter den sista privatägaren Hilda Sparres bortgång.) Förstöra parken? Vräka omkull de månghundraåriga ekarna?

Förstöra denna pärla, denna helhet som Gunnebo utgjorde? För Ello var det otänkbart att acceptera detta. Tillsammans med likasinnade kämpade han med alla demokratiska medel. Gunnebovännerna lyckades hejda riv- och byggplanerna och vände utvecklingen. 1992 bildades föreningen Gunnebo Vänner, där eldsjälén Ello under många år var ordförande och under de sista åren hedersordförande. Där var han dock inte känd som Ello, elevernas och kollegernas namn på honom, utan som Lasse Larsson. Det var också som Lasse Larsson han år 2000 gav ut boken *Sparrarna på Gunnebo En familjekrönika*.



Efter pensionen 1990 släppte Ello i stort sett kontakten med skolan. Han var inte den som kom in och satte sig i personalrummet för att prata en stund – han visste ju genom lång erfarenhet hur bråda en lärares dagar var och att det helt enkelt inte fanns tid på de korta rasterna att tänka på annat än den gångna och den kommande lektionen. Däremot fortsatte han komma – med sitt dragspel – på personalfesterna vår och höst. Även detta upphörde dock när de gamla kollegerna lämnade Hvitfeldtska för att gå i pension eller söka sig till annan ort. När han inte längre kände någon där fanns inget värde i att komma dit. Det var

inte byggnaden som var viktig för honom utan de människor han byggt relationer till genom åren.

Ello hann njuta sitt otium länge i blockhuset i Risveden och i Gunnebos natur och kultur vid Stensjön. Den 5 april 2018 somnade han in i sitt nittiofjärde år. Vad kan vara mer passande än att avsluta krönikan med hans egna ord från 1994?

*En gammal indiankanot
styr ut ifrån vår strand
med stäven vänd emot
den sista solnedgången.
Men vi blir kvar iland
med minnena och
fågelsången.
Se vattnets glittrande
i paddelns strimma,
ty nu är Paradisets timma.*

LL – 94

Eva Holmberg var elev på Hvitfeldtska i skarven mellan det gamla och det nya gymnasiet. Avgångsexamen på humanistisk halvklassisk linje 1970 kallades inte studentexamen eftersom begreppet avskaffades 1968. Icke desto mindre vet hon att första ordet i Studentsången inte är Sjung.

Språkpedant som skiljer på före och innan, kan stava till Skagerrak, älskar konjunktiv och uppskattar klarheten i latinsk grammatik liksom skönheten i en ekvation. Litteratörälskare som har böcker överallt, på diverse språk. Inte konstigt att hon blev lärare i tyska, svenska och med tiden engelska. Åtskilliga generationer av elever har hon hunnit med, 1978–98 på Hvitfeldtska och nästan lika länge i Simrishamn. Älskar att undervisa, vilket alla som kommer i hennes närhet drabbas av.

L.O.Larsson

- *sehr geliebt*

BO ENEROTH

DET VAR HÖSTTERMINENS början 1958, en nytvättad DKW i olika gröna nyanser parkerade utanför grinden. Ut klev en liten spänstig herre i 30/40-års åldern, grön blazer, stuprörstajta byxor och blå skor med klackjärn. I rask takt styrde han över skolgården mot porten (övervakad av vaktmästar Olsson, som artigt höll upp dörren), fortsatte sedan upp för lärartrappan med fasta steg och så ut i korridorerna. Klackjärnen komrade hans spänstiga gång - på väg mot mitt klassrum 4^{5e}. Ordningssmannen Hans Fischer spanade utanför dörren, tillsammans med några andra nyfikna. Ingen nämnd, ingen glömd. "Hets, han kommer nog till oss", väste ordningssmannen och sprang snabbt in i klassrummet. Klapperi-klapp hördes mot marmorgolvet utanför.

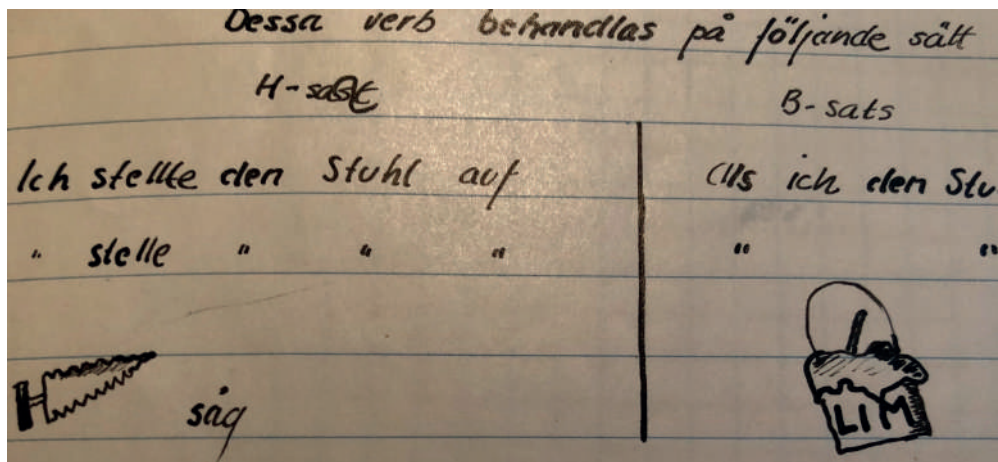
L.O. - kom strax efter (ljudet går ju alltid före...) Klassen flög upp till stramt stående vid bänkarna, även de långa drasuterna Larsson och Ström på sista bänkraden. "Goddag på er, var god och sitt, L.O. Larsson heter jag - och kallas för L.O." Därmed var presentationen avklarad. Det var dödstyst i klassen och så var det alltid under hans lektioner. Om någon gav ett ljud ifrån sig till en bänkkamrat, sa L.O. kvickt; "Ta en kaka till..." Det var alltid en kaka det gällde. Inget mer behövdes för att

vi skulle förstå - att det annars skulle bli "andra bullar", och några sådana var vi alls inte intresserade av!

L.O.'s undervisning var rapp, ibland intensiv - han fick in otroligt mycket i sin undervisningsagenda. Han fick alla i klassen att göra pärmen med stort P! Här förde vi in de grammatikaliska specialiteter som var så utmärkande för L.O.'s undervisning t.ex. limburken och den famösa sågen som sågade itu de tyska meningarna - och klistrade ihop dem igen. Geschwindt, skulle man kunna säga.



Det fanns dock undantag bland eleverna - i min klass en person som klargjorde för L.O. att tyska var han komplett ointresserad av. Denne - Claes-Göran Bjerner († 2014) - kom från typ Sundsvall och blev tillsist en såväl namnkunnig som rejäl karl. L.O. sa "Om du bara håller tyst så skall jag acceptera din inställning till ämnet. Men det kan bara bli C i betyg". Sagt och gjort, Claes-Göran hankade sig igenom Realexamen med sitt "C" i tyska. Sedermera kom han att verka som en skicklig internationell fotograf för SVT, som bl.a. hann med att jobba i 83 länder. Vi får förmoda inga tysktalande...



Den berömda sågen och limburken...

L.O. som jag bara hade i två år - såg jag förstås sedan i korridorerna på skolan. Jag hälsade alltid artigt för L.O. hade en otroligt uppsikt - och det hade aldrig funkat att luras att man inte såg honom. Hördes gjorde han - klapperi-klapp, klapperi-klapp...och blicken var örnens!

När vi sedan gjorde skoltidningen LY-RAN, vårterminen 63, blev en av artiklarna i denna "Blue Shoes" - en liten hyllning till L.O. s.a.s. post festum. Vi hade också tagit in en uppsats som klasskamraten, tyskättligen Hagen Schreiber skrivit - just på tyska: "Auf Besuch in der DDR". L.O. lär ha haft mycket kul med att kriorätta denna artikel i sina klasser. Den innehöll för lite limburk och såg ... Kanske mest djungelljud!

Sista gången jag såg L.O. - jag var då i 50-årsåldern - stod jag i färjekön på Stenaternalen för Kiefjärjan. I parallellkön såg jag då plötsligt L.O. och jag fick samma vibbar som när man mötes i skolans korridorer. Jag såg då liksom tidigare "in the corner of his eye" att han antagligen hade koll på mig. Det måste ha varit minst 30 år

sedan sist! Kanske var det inbillning...

Men jag fegade ur...jag borde ha gått fram till L.O. och sagt " Herr Lehrer, ich begrüße Sie ! Men jag fegade ur totalt. Detta ångrar jag innerligt...Så nu tar jag tillfället i akt, med tidsmaskinens hjälp, och framför denna min sedan länge genomtänkta hälsning till denne store, lille lärare som betydde så mycket för oss elever, för kollegiet och för skolan. Frid över hans minne!

Bo Eneroth hade L.O. i 4^s och 5^s och uppskattade denne skicklige pedagog som aldrig behövde höja röst för 100%-ig uppmärksamhet hos eleverna.

En grånad vivör, försatt i lock-down,
tyckte livet var pest, som en Knock-down.
Han ville ju umgås blott,
klädd i slips och blå redingot
störta - som förr - ut i natten som bock-faun.
(sign. JW)

När adjunkt Carlberg lärde oss Bellman

Vissa lärare minns man, medan andra har försvunnit i minnets ödsligare regioner. Från vår gymnasietid på Hvitfeldtska 1957–1961 är det en lärare som framstår klarare i minnet än många andra: vår mycket mänskliga modersmållärare Torsten Carlberg.

MATS FRÖIER OCH LENNART ELFGREN

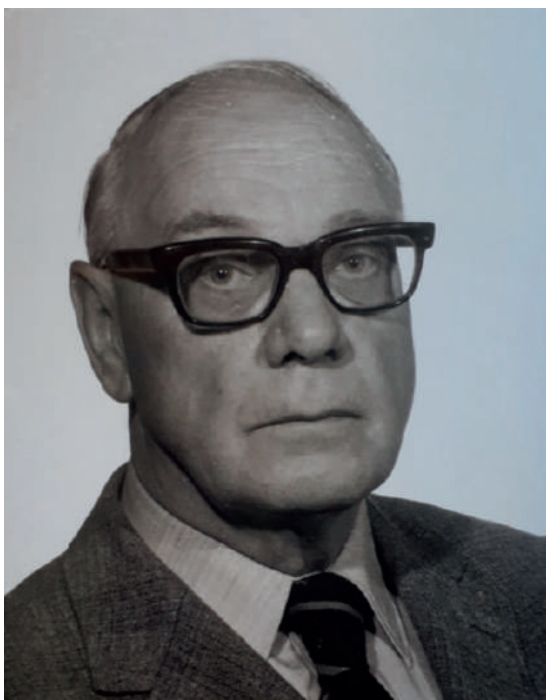
ADOLF TORSTEN CARLBERG var född i By församling vid Dalälven i Kopparbergs län den 3 mars 1906 och dog den 14 mars 1992 i Göteborg [1]. Hans far hette Adolf Fritiof Carlberg, var predikant i Svenska Missionsförbundet och född i Nävelsjö, Jönköpings län. Hans mor hette Svea Charlotta, och var född Lindgren. Efter By bodde familjen i Säter och Sandö och Torsten började under tiden på läroverket i Härnösand. Familjen flyttade därefter till Falköping och Torsten avlade studentexamen vid h. a. l. i Skara 1926, studerade vidare i Göteborg och tog en fil. kand. 1929 och fil. ämbetsexamen 1932 och blev därmed behörig för adjunktstjänst. Efter olika lärarvikariat 1932–36 fick han ett svenskt utlandslektorat vid universitetet i Greifswald 1936–41.

Carlberg var tidvis tjänstledig från Greifswald och gjorde provår vid Vasa h.a.l. 1940, var e. adjunkt vid Östra realskolan 1941–42, e. adjunkt vid Hvitfeldtska h.a.l. 1942–45, adjunkt vid h.a.l. i Majorna 1945–52 och slutligen adjunkt i modersmålet och tyska vid Hvitfeldtska h.a.l. 1953–72. Han blev riddare av Nordstjärneorden (RNO)

1965 – en orden som främst utdelades till förtjänstfulla högre statstjänstemän.

Carlberg var en utmärkt bassångare och var redan under studietiden medlem i Akademiska kören, sekreterare i studentkåren och blev sedermera ledamot i två ordenssällskap: SHT och Göta Coldinuorden [2]. SHT inspirerades av Carl Michael Bellman och hans Bacchi Orden. Coldinuorden uppges ha medeltida sjöfararursprung från medelhavsområdet.

Carlberg gifte sig 1938 med Marianne Rosenhagen (1908-1963), vars far var professor i Hamburg. Hon hade via



Röda korset varit sommarbarn i Sverige och lärt sig svenska. Hon innehade ett svenskt utlandslektorat vid universitetet i Hamburg 1934-1938. Hon tog en tysk doktorsexamen vid Hansischen Universität zu Hamburg, med ett arbete

om Verner von Heidenstam och blev småningom lektor i tyska vid Göteborgs Universitet. Torsten och Marianne köpte ett sommarställe i Ulvesund i Ljungskile, som de uppskattade mycket och de hann fira silverbröllop innan hon dog i cancer 1963. Barn: Gunnar f. 38 (gick på Hvitfeldtska 1949-1956), Jan-Gustav f. 40 (gick på Hvitfeldtska 1951-1956), Antje (1942-2004), och Jörgen f. 50 [2]. Torsten Carlberg gifte så småningom om sig med Göteborgsläkaren Astrid Julius (1910-1988). Torsten Carlberg ligger begravd på Örgryte nya kyrkogård.

Vi hade Carlberg i svenska. Tyska var hans huvudämne och han verkade ta svenska med lite lättare hand. Vi hade honom tre timmar per vecka i första, andra och tredje ring och fyra timmar per vecka i fjärde ring, så vi hann lära känna varandra ganska väl. Hans lektioner var väl genomförda och han blandade fakta om våra svenska författare med små historier. Carlberg följde inte läroplanen slaviskt, utan var angelägen att locka oss elever att själva söka och uppleva litteraturen, och kryddade ibland sin framställning med personliga kommentarer och utvecklingar.

Carlberg berättade till exempel om sin skoltid vid katedralskolan i Skara. Bland annat tvingades de unga djäknarna att vintertid sitta och värma upp platserna på utetorrdrassen innan de äldre skulle göra sina behov.

Från sin tid som lektor i svenska vid universitetet i Greifswald i Svenska Pommern berättade han t ex om Thomas Thorild (1759-1808), en tidigare känd svensk författare och poet som 1795 blev professor och bibliotekarie vid universitetet i Greifswald. Thorild hade blivit utvisad ur Sverige för förargelseväckande (revolutionärt) beteende med mera. Han

var en tidig kvinnökämpa och ville ha total tryckfrihet och var bland annat i konflikt med en annan känd poet, som vi tragglat med, Johan Henric Kellgren. Denne hade förlöjligat Thorilds stil och sätt att skriva, varvid Thorild genmälde att ”Ingenting göres för sina fels skull, utan för sitt värdes skull”. Carlberg gav även andra exempel på yttranden av Thorild som ”Kvickhet är förståndets apa” och, över ingången till aulan till Uppsala Universitet, hans tänkvärda (och omdiskuterade) tes: *Tänka fritt är stort – men tänka rätt är större.*



Carlberg efterträddes i Greifswald av Åke Ohlmarks, som var en flitig populärvetenskaplig skribent men känd för att aldrig kontrollera fakta, han litade på sitt ”perfekta” minne. Ohlmarks skriver i sina memoarer [3]:

Svenska lektoratet i Greifswald var det högst ansedda av alla svenska utlandslektorat, då det gick tillbaka på en fond instiftad av konung Fredrik I av Sverige, hessaren med de många amorösa skandalerna. Lektorn där var i viss mån

doyen för alla svenska utlandslektorer, i alla fall i Tyskland. Bland många andra hade Ivar Harrie beklätt posten. Nu råkade Hans Hagold veta att stolen i Greifswald stod ledig. Sista lektorn Carlberg – om fil. mag. eller redan fil. lic. då, minns jag inte – hade fått en lektorstjänst med god lön i Göteborg.



Här ser vi att Ohlmarks misstagit sig om Carlbergs examina, denne tog aldrig licentiatexamen. Inte heller fick han en lektorstjänst vid återkomsten till Göteborg. Han fick slita som extra adjunkt i flera år innan han fick en fast adjunktstjänst 1945. När han 1940 gjorde provår vid Vasa h.a.l., ersattes han av vikarier i Greifswald och efterträddes av Åke Ohlmarks höstterminen 1941 [4]. Att det då kunde gå livligt till vittnar Ohlmarks om i ett brev till svenska beskickningen i Berlin där han ber om hjälp med att få tag på alkohol (vilket var svårt under kriget):

”Sätt eld i RR å Lind beträffande FYLLET, som jag väntar otåligt som flydda dagars brudgummar på sina brudar.

Jag har rundhänt utlovat hugnesamma nådevedermälen till diverse vänner och gynnare härstädes, inför vilka jag blygs att ev. stå som en äreskålm och bedragare” [5].

Vi tror inte att detta riktigt var Carlbergs stil och vi vet att han ogillade tjänsten i Tyskland under kriget. Han berättade att han suckade av lättnad när han vid sista resan från Tyskland under kriget såg den svenska kusten nalkas.

Carlberg skulle en gång i svenskundervisningen anknyta till en formulering som han råkat höra vid ett restaurangbesök, och ursäktade då sitt tjuvlyssnade med att ”jag och min fru har varit gifta ganska länge, och har redan sagt varandra det mesta. Det var tyst vid vårt bord, så vi kunde höra vad bordgrannarna sade”.

Adjunkt Carlberg var, som många av oss, lite av en prokrastinätör. Att rätta våra skrivningar var inget han såg fram emot. På den tiden skrev vi våra uppsatser i speciella skrivhäften och därför måste förra omgångens uppsatser vara rättade innan vi kunde gripa oss an med nästa skrivning. Det slog aldrig fel att han kom med våra rättade uppsatser på sista lektionen före nästa skrivning.

Vi hade en klasskamrat som alltid skrev säregna uppsatser. Han hade mycket god stilistisk förmåga men skrev helt fritt om det han ansåg viktigt, oberoende av vilka uppsatsämnen som förelåg. Carlberg suckade och hade problem med hur uppsatserna skulle betygsättas. Det var mycket lättare för oss andra som skrev om något av de ämnen våra facklärare föreslagit i historia, kristendom, filosofi, fysik eller biologi. Dessa lärare satte först

ett fackbetyg på våra uppsatser och om vi då hade jobbat på, blev det ganska lätt ett bra betyg, som Carlberg sedan sällan sänkte.

När vi gick upp i studentexamen på den gamla goda tiden 1961, fick vi tre veckor före examen veta i vilka ämnen vi skulle provas. För vår grupp var det matematik, fysik och svenska. Under dessa tre veckor disponerades all lektionstid av lärarna i dessa tre ämnen, och de kunde snabbrepetera hela den gymnasiekurs vi skulle behärska. Vi förbryllades av Carlbergs metodik. Huvuddelen av tiden ägnades åt att gå igenom Bellman och alla hans kända epistlar, bakgrund till hans ordval och bestående inflytande på den svenska litteraturen.

Sedan var det spännande på dagen för muntan. In kommer Torsten Carlberg med censor, den fruktade professorn i litteraturhistoria vid Uppsala Universitet, Victor Svanberg (1896–1985). Han var liten och ettrig och känd för att vara kinkig och vilja ta över förhören själv för att kunna grilla abiturienterna ordentligt. Nu berättade Carlberg att han fått i uppgift att förhöra oss om - ja gissa - Carl Michael Bellman. Och det förhöret gick ju som en dans. Så nog visste adjunkt Carlberg hur en slipsten skulle dras, men hur han fått nys om att Bellman skulle komma på tapeten kan vi bara gissa.

Något vi elever aldrig tänkte på var att studentexamen var minst lika påfrestande för lärarna som för oss elever. Censorförhören var ju samtidigt en betygsättning av lärarnas förmåga att undervisa.

Torsten Carlberg var genom sin mänsklighet ett gott exempel på hur man

kan sträva på och göra ett habilt jobb utan att för den skull förhåva sig och göra sig märkvärdig. Gör som Bellman, ta inte dig själv på för stort allvar, sörj inte dina misslyckanden utan ta vara på de glädjeämnen som finns. Vi är alla människor och försök göra så gott du kan!

Mats Fröier och Lennart Elfgren är båda från Göteborg. De tog studenten på reallinjen 1961 och skrev om 50-årsjubileet i årsboken 2011. De fortsatte på Chalmers där Mats blev tekn lic i Byggnadsstatik och Lennart tekn dr i Betongbyggnad. Mats har arbetat på Chalmers och Ericsson Microwave Systems i Mölndal. Lennart är senior professor i Byggnadskonstruktion på Luleå tekniska universitet. Författarna tackar Torsten Carlbergs söner Gunnar, Jan-Gustav och Jörgen för att de välvilligt bistått med kompletterande uppgifter.

Referenser:

- [1] Gamla Hvitfeldtares årsbok, 1993, sid. 39, 46.
- [2] Vem är Vem? Götaland utom Skåne, Halland, Blekinge, 1965, sid 202. <http://runeberg.org/vemarmvem/gota65/0226.html>
- [3] Åke Ohlmarks: Memoarer – efter mig syndafloren, Greifswald–Berlin–Hamburg 1941–1945, Lindfors, 1980. 201 sid.
- [4] Andreas Åkerlund: Mellan akademi och kulturpolitik, Lektorat i svenska språket vid tyska universitet 1906–1945, Dr.avh, Acta universitatis upsaliensis nr 240, 2010, 318 sid. Carlberg nämns på sid 206, 209, 216, 219, 264 och 268 och Ohlmarks på sid 212–215 och 220–225. <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A374714&dsid=2465>
- [5] Brev från Åke Ohlmarks till Attaché Friherre Rutger von Essen (Sv. Besk. Berlin) 1943-08-26, RA, UD, utlandsmyndighet, beskickningsarkiv i Berlin, 1-dossier, F1d:2, enligt [4] sid 224.

Gunnar Olsson och hans ättlingar

Ett personligt kåseri i ett historiskt perspektiv om en beundransvärd man och en skola sedd från insidan, skrivet av Ann Bjerklund Larsson (student -70) och barnbarn till Gunnar Olsson.

ANN BJERKLUND LARSSON

1927 KOM MIN morfar, Gunnar Olsson, till Hvitfeldtska, eller "Latin" som han alltid själv kallade skolan. Han kom inte som elev, utan som nyanställd 1:e vaktmästare. På den tiden fanns det tre vaktmästarbostäder på skolan, en för 1:e vaktmästaren, en för maskinisten och en för gymnastikvaktmästaren. Morfar Gunnar, mormor Sonja och deras nyfödda dotter Gun (min mor) flyttade in i vaktmästarbostaden som låg, med egen gård och ingång, på baksidan av skolan. Lägenheten bestod av ett stort kök, två rum, hall samt badrum och vette mot Studentkåren och Landsarkivet. Här skulle vaktmästare Olsson bo kvar fram till 1963. Då hade han nyss blivit änkeman och flyttade hem till mina föräldrar och mig i Änggården. Han arbetade ytterligare några år efter att han flyttat. Han avled 1974, 73 år gammal.

Än idag kan jag träffa på gamla Hvitfeldtare som minns min morfar och som beskriver vilken respekt man hade för honom. Det gällde inte minst om man kom för sent till morgonsamlingen i aulan, då vaktmästare Olsson med sträng min stängde koppelörrarna och man snällt

fick vänta utanför. Det lär till och med ha gått skrönor om att han skulle ha varit boxare eller brottare. När min mor blev så pass gammal att hon gick på skoldanser fick hon ibland höra av pojkar hur synd det var om henne som hade en så tuff far.

Det här har min mor och jag alltid skrattat gott åt eftersom min morfar, trots att han kunde se så respektingivande ut, var världens snällaste människa. Han var mycket mån om sin familj och för mig, som var hans enda barnbarn, hade han hur mycket tid som helst. Jag minns hans roliga upptåg, hans humor och värme. Ja, jag var verkligen "morfars flicka" och han betydde oerhört mycket för mig.

Min mor växte alltså upp på skolan och som liten fick hon, liksom jag senare, ofta följa med runt på skolan och hon kom att känna den väl. Det har t.ex. berättats för mig hur hon som liten flicka fick ett par rullskridskor i julklapp och hur de långa korridorerna (då utan branddörrar) var alldeles utmärkta att lära sig åka i. Inför att min mor skulle ta studenten på Rudebecks (som gossläroverk var ju

inte Hvitfeldtska något alternativ), ville hon ha lite fin solbränna och kunde då ligga alldeles ostört på avsatsen högst upp på taket där flaggan hissas. Min mor bodde kvar i föräldrahemmet på skolan tills hon gifte sig 1950. Då var hon nybliven folkskollärare.

Eftersom båda mina föräldrar arbetade och dagis inte var uppfunnet, var det hos mina morföräldrar på Hvitfeldtska jag fick vara på dagarna och många gånger sov jag också över hos dem. Det var fina grönområden runt skolan för utelek och mitt favoritklätterträd, alldeles vid



trappan åt öster, blev detsamma som min mor en gång haft. Och på samma sätt som hon gjort, susade jag nerför Himlabacken på kälken på vintern.



*Vaktmästare Olsson och
makan Sonja med sin nybakade
student i dörröppningen till
vaktmästarbostaden 1947.*

När det blev dags för mig att börja skolan fick jag börja i Götabergsskolan (idag ISGR) för att det skulle vara nära till mormor och morfar. Jag älskade att vara hos dem och framför allt att få följa med morfar runt i skolan. Jag beundrade hans enorma nyckelknippa och hur han med den kunde ta oss in i alla möjliga lokaler. Högst upp vid biologisalen luktade det på ett speciellt sätt och jag minns att jag stod vid glasskåpen och tittade på de uppstoppade fåglarna och det stora strutsägget. Varje dag kom det mycket post och jag var alltid så fascinerad av hur morfar gjorde när han sorterade den. Då satte han upp sin stora vänsterhand och stoppade in breven i olika "fack" mellan fingrarna. Ibland fick jag följa med när han delade ut posten. Då gick vi in i lärarnas domäner, in i lärarrummet med det enorma bordet och de randiga

stolarna på parad runt om. Där luktade det rök. Rektors post skulle läggas på hans skrivbord och några gånger fick jag hälsa på honom. Den förste rektor jag minns var Hesselén och senare blev det rektor Wikström. I ett litet rum mellan rektors och sekreterarens, som jag minns hette fru Stare, stod en dupliceringsmaskin. Det var morfars uppgift att sköta den. De lärare som ville ha stencilerna lämnade dessa till morfar, som drog klassuppsättningar i apparaten. Den hade en stor vev, men var elektrisk. I den fanns en stor tub med trycksvärta som skulle ge ett lagom flöde av svart färg. Stencilerna som lärarna skrivit ut på skrivmaskin bestod av tre blad, men det var bara det yttersta, mycket tunna, bladet som blev kvar i maskinen.



*Rektor Ohlon
och vaktmästare Olsson*

Det var perforerat av skrivmaskinstyperna och släppte igenom trycksvärta. Det gällde som lärare att inte skriva fel. Mindre fel kunde lackas över, men annars var det bara att skriva om igen. En viss utveckling har onekligen skett på området!

Morfar hade mycket kontakt med lärarna och de rektorer som tjänstgjorde under hans tid på skolan och jag vet att han var mycket uppskattad både som person och för det arbete han gjorde. Ofta hörde jag honom nämna lärare vid namn och en del lade jag på minnet, som

lektorerna Ohlander, Suneson, Gårdmark och Dahlén och adjunkterna Hamdahl, Frankman, Åkerskog och Malmsten. Och tänk att jag under åren 1966-70, då jag själv gick på Hvitfeldtska, skulle få några av dessa som mina lärare.

Som vaktmästare hade morfar många arbetsuppgifter. Först och främst handlade det om att låsa upp på morgonen och låsa på eftermiddagen. Att se till att inga fönster stod öppna och att det var släckt överallt. Ibland var det uthyrat på kvällarna och det ansvarade morfar också för. Skolan hade och har väl fortfarande många ingångar, så morgon- och kvällsrundan tog sin lilla tid.

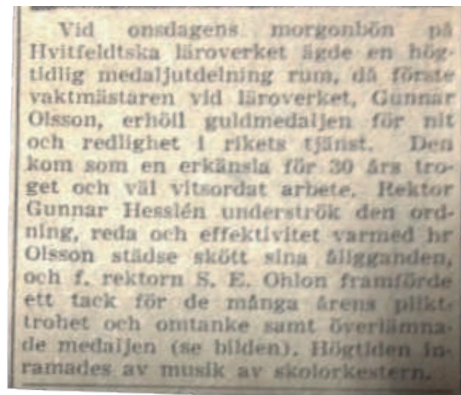
Den ingång som då kallades "läraringången" låg precis under mormor och morfars lägenhet.

Precis innanför ingången fanns en källardörr. Där inne i källaren tvättade mormor och lutade fisk till jul. Jag minns tydligt den speciella lukten av lutfisk blandad med lukten av sågspån, som fanns i en stor bingé där inne. Hit kom städerskorna och hämtade sågspån, som de använde för att binda dammet när de sopade i korridorer och trappor.

I källarplanet fanns också slöjdlokalerna med lågt sittande fönster som vette ut mot mormor och morfars gård. Att så var fallet kom att spela en viktig roll i ett "drama" som utspelade sig en dag hösten 1951. Den här dagen var min mor och mormor ute på en promenad med mig i barnvagn. När de närmade sig Vasaparken såg de på avstånd en stor älgdjur närma sig. Den stressade älgen var förföljd av ridande poliser. Mamma och mormor vände tvärt och började springa med älgen efter sig. Den närmade sig hela tiden och när de kom upp på gården var den riktigt nära. Slöjdlärare Engerberg såg vad som var på gång och öppnade fönstret så att mamma kunde langa in mig till honom medan mormor kämpade med att få upp ytterdörren till

lägenheten. Väl inne kunde de sedan se hur älgen jagades vidare av poliser till häst med dragna sablar. Den här händelsen är orsaken till att min idag 93-åriga mor fortfarande lider av "älgfobi".

En speciell arbetsuppgift som mormor ofta hjälpte till med var att stå i "affären". Vaktmästarens expedition och lager låg på den här tiden bredvid musiksalen mitt emot "musikgången". På vissa tider fälldes en lucka i dörren ner och blev till en disk. Här kunde eleverna handla vad de behövde när de skulle ha skrivningar. Det kunde t.ex. vara skrivpapper, pennskaft, stift, bläck och läskpapper. Ett klassrum närmast stora ingången gjordes så småningom om till en större vaktmästarexpedition.



Klippt ur Göteborgsposten 1957



Stora skrivningar ägde rum i aulan. En lokal som jag som liten tyckte var andäktigt vacker med Carl Larssons stora målning och de höga fönstren. Inte visste jag då att jag själv skulle få stifta närmare bekantskap med lokalen som elev. Här fick jag så småningom genomföra centrala prov, deklamera Viktor Rydbergs "Tomten" på en julavslutning och ta emot premier. Men jag har ytterligare ett minne som har med aulan att göra. När jag var liten fanns det på radion ett program som hette "Vi som vet mest". Det var lag från läroverk i hela landet som tävlade. En gång när en radiosändning gjordes i aulan på Hvitfeldtska, fick jag smyga in på läktaren och tyst som en mus titta på. Jag minns inte hur det gick, men det var spännande!



Att hålla ordning på skolans skidförråd(!) var en av arbetsuppgifterna under kriget.

Under sommarveckorna var skolan oftast tom och öde. Då var det andra arbetsuppgifter som gällde. Gardiner skulle tas ned och skickas på tvätt, trasiga möbler skulle bytas ut eller lagas och klassrumsgolven skulle oljas. När jag själv gick på skolan var det linoleummattor i alla klassrum, men innan dessa lades in bestod

golven av svart och oljig parkett. Det var morfars uppgift att under sommaren spruta golven med olja. För detta arbete hade han en stor behållare med slang och munstycke. Det var säkert inte särskilt hälsosamt. För att laga trasiga saker fanns en snickare anställd på skolan. Han hette Söderström och hade funnits på skolan redan när min mor var liten. Jag tyckte att han var urgammal. Det var han förmodligen inte, men skicklig var han. Jag har fortfarande kvar ett dockskåp som han gjorde till mig.

En spännande tid på skolan var när sistingarna tog studenten varje vår. Då var jag gärna tillsammans med en lekkamrat på skolgården och tittade på hur de glada, högtidsklädda gymnasisterna med sina

vita mössor rusade ut på gården och blev behängda med blommor. Många av dem blev också hystade på starka armar, vilket fick till följd att mängder av blommor hamnade lite söndertrasade på asfaltsgården. Dessa avbrutna blommor gick min kamrat och jag omkring och samlade ihop. Det kunde bli riktigt vackra blomskålar när vi kom hem. För alla blev ju emellertid inte den där studentdagen som det var tänkt. Jag vet att morfar tyckte att det var ledsamt de gånger han fick släppa ut studenter, som inte klarat muntan, bakvägen.

Men lyckan var stor de gånger

han kom in till oss och berättade att alla klarat sig.

Läsåret 66/67 började jag i åk 9 på Hvitfeldtska. Ja, under några år fanns det faktiskt högstadielklasser på skolan. De tre gymnasieåren gick jag på Na-linjen och min klassföreståndare var Estrid Wikström. Det var en konstig känsla att kom-

ma tillbaka till skolan som elev, till en skola där jag kände till vart enda skrymsle, en skola som varit som ett hem. Ibland stötte jag på min morfar som då och då ryckte in och vikarierade efter pensionen. En gång skulle jag till skolsköterskan och fick då veta att mottagningen flyttat en trappa ner i den östra delen av skolan. Den låg i mormor och morfars gamla lägenhet! När jag satt där i väntrummet, som tidigare varit vår hall, kunde jag fortfarande se gnagmärken efter min vilda cockerspanielvalp på den breda golvlistan. Då blev det lite fuktigt i ögonen. Och visst fanns det andra "minnesmärken". På skolgården kunde jag se den tydliga röda linje som gick från grindarna, tvärs över skolgården och stannade i en lite större röd fläck till vänster om trappan. Den kom till omkring 1960 då min far körde in och parkerade på skolgården ovetande om att den stora burk med rödfärg, som var ämnad för sommartorpet, hade vält i bagageutrymmet och tappat locket.



Jag minns min gymnasietid med glädje och jag trivdes bra både med klasskamrater och lärare. Jag "gick ut gymnasiet" 1970. Man sa ju inte att man "tog studenten" då. Den var ju avskaffad och gymnasieskolan var ny. Det var ändå några av oss som hade skaffat studentmössa, men de festliga stu-

dentmottagningar som jag upplevt på skolan som barn var ett minne blott. Sedan länge är ju festligheterna tillbaka igen, men nog känns det lite sorgligt att ha tillhört just de årskullar som missade detta.

Så småningom blev också jag, precis som min mor, lärare. Man kan undra varför? Hade vi inte fått nog av skola? Nej, tydligen inte. Snarare är det nog så att vi alltid känt oss hemma i skolmiljön och kanske har vi fått en liten respektingivande gen från morfar!

Så var det då den fjärde generationen, min son Johan, som också han gick på Hvitfeldtska som naturvetare och tog studenten 1997. Blir det någon femte? Ja, man vet ju aldrig, men än så länge är barnbarnen bara 7 och 10 år.

Ann Bjerklund Larsson, född 1951, student på Hvitfeldtskas Na-linje 1970, har idag en lång lärarbana bakom sig. Arbetade sina 10 sista yrkesverksamma år vid Göteborgs Universitet, Institutionen för pedagogik och specialpedagogik, som provutvecklare av de nationella proven i engelska, på Skolverkets uppdrag. Är idag en glad pensionär som gärna släktforskar, sjunger i kör och vistas på sommartorpet.

Tack för det, vaktmästar Olsson!

JAN HÅKANSSON

Så här på äldre da'r må det väl vara tillåtet att fundera över vad som kunde ha hänt ... om inte ... om bara...

När jag hörde av hr redaktören att vår värderade vaktmästar Olsson skulle figurera i årets upplaga av årsboken, kände jag mig manad att bidra med ett exempel på hr Olssons roll på skolan.

Först en liten bakgrund : vi befinner oss i ett skolsverige där man inte bara tog studenten utan där också realexamen spelade en viktig roll (speciellt på orter där läroverk saknades) och detta i en tid då ungdomsidealet var att bli vuxen, självständig, tjäna pengar och frekventera näringsställen med rättigheter.

När jag tog realen 1957 hade jag bestämt mig att "sluta skolan" – bli journalist, läsa språk och arbeta vid sidan av; jag såg gammal nog ut att komma in på krogen (näja, Zum Gemütlichen Alfred i alla fall) och trots att min pappa med hjälp av en gammal skolkamrat och skribent, Sven Schånberg, försökt att avråda mig från att lämna Hvitfeldtska åt sitt öde, så började jag med att söka anställning på kontoret på Broströms.

Jodå, jag anställdes direkt – skulle syssla med konossement och andra skeppshandlingar och bära omkring papper i allmänhet; inte någon större utmaning för en f d elev i klass 5 b. På morgnarna hade jag äran att hälsa på direktör von Sydow (gammal hvitfeldtare och en artig herre) och instrueras av hans ytterst professionella direktionssekretare, men annars hände det inte så värst mycket. Chefen för avdelningen var en respektingivande

pensionerad kommendörkapten som regelbundet förhörde sig om de yngsta medarbetarnas insatser; när jag hade arbetat i ett par månader hände det sig så att fick jag en kallelse till hans kontor, vi var då inne i slutet av augusti månad.

Jag antog att det rörde sig om vad som numera på "nysvenska" kallas medarbetarsamtal (usch) och blev överraskad när han började prata om mitt goda examensbetyg från Hvitfeldtska (han hade nog själv gått där) och han fortsatte med konstaterandet att jag "lärt mig allt det som ingick i arbetsuppgifterna redan före provperiodens reella start" och sedan blev jag än mer överraskad när han gav mig det faderliga rådet att återvända till Hvitfeldtska och gymnasiestudier därstädes.

Hoppsan - det var ju inte precis vad jag hade förväntat mig! Anställningen fanns naturligtvis kvar, men rådet var att tala med rektor och fråga om möjligheten att hoppa på tåget i sista stund – d v s om det fanns plats över i första ring. Beröm är ju alltid trevligt att få – men "what about my plans"?

Sådan var hans pondus att jag tackade för rådet och sade nå't i stil med att jag skulle tänka över saken hemma. Men ... kommendörkapten blir man nog inte om man inte pekar med hela handen - "Du får ledigt resten av da'n – gå och prata med rektorn direkt"- blev svaret!

Den råd lyder är vis, sägs det, framförallt om man inte har nå't att sätta emot. Så jag ringde upp skolexpeditionen och kansliskrivaren, fru Stare och frågade om det vore möjligt att få audiens hos rektor Hesslén – hade fått ledigt efter lunch och mitt ärende skulle inte ta lång tid. Den vänliga fru Stare sade var god dröj, framförde önskemålet till rektor och återkom med beskedet att jag kunde infinna omgående.

Jag minns inte hur jag förfogade mig från Packhusplatsen till Hvitfeldtska, det snurade nog runt i huvudet på mig. Nästa minnesbild är att jag står inne på rektorsexpeditionen och hälsar på fru Stare som säger att jag kan gå direkt in till rektor.

Så står jag då framför det stora skrivbordet och bugar mig för Gunnar Hesslén, docent i statskunskap och en vänlig man (det tyckte vi allmänt på skolan) – jag hälsar också på vaktmästar Olsson som (litet förvånande) sitter vid kortsidan av bordet. Jag ber om ursäkt för ”min sena ankomst”, alltså att jag dyker upp så här nära terminsstarten och sedan förklarar jag bakgrunden till mitt ärende, att min chef tyckte att jag borde fortsätta med gymnasiestudier och att jag därför undrade om det kanske kunde vara möjligt att beredas plats på latinlinjen. Puh!

Rektor Hesslén har, det kan jag se, in-tagningslistorna framför sig på bordet, han tittar ned i papiren, tittar upp på mig och sedan vänder han sig till vaktmästar Olsson och säger: Ja, vad säger du, Olsson, är det här en bra pojk?

Anfäkta och regera! Golvet gungade nog till under mina fötter när jag insåg att domens dag var kommen – om det var nå'n på skolan som hade en svag aning om vad de unga herrarna i klass 5 b hade haft för sig, så var det vaktmästar Olsson (jag går inte närmare in på vad som här åsyftas, om man säger så). Men si på fan – herr Olsson såg på mig med ett snett leende och svarade något i stil med att: Jo, det tyckte han.

Rektor Hesslén betraktade listorna framför sig; han förklarade för mig att det inte kunde göras plats i första ring på tre-åriga latinlinjen, men vad första ring på fy-rårig latinlinje anbelangade ... här tog han fram sin reservoirpenna, strök det sista namnet på listan för L 1:4 och skrev dit mitt namn!

Alltså var jag plötsligt elev i årskurs ett

på latinlinjen med start i september – ett snabbt ”omtag” i livet, kan man tycka. Jag tackade rektor, bugade mig för honom och hr Olsson, passerade åter fru Stare och tackade för hjälpen och stod plötsligt i korridoren utanför expeditionen.

Jag har ofta undrat vilket namn som stod på den där sista raden på klasslistan – vem som inte kom in på Hvitfeldtska hösten -57; som sagt: vad hade hänt om inte ... om bara ...

Dessutom, att hr Olsson kom ihåg mig och tyckte sig finna förtjänster i mitt uppförande kan jag nog dels tacka Biggles för, dels mina föräldrars maningar om artighet och hyfsat uppträdande i alla förekommande situationer.

Hur det gick se'n, vet vi ju – den klass med, som jag tyckte, litet barnsliga kamrater som jag hamnade i, visade sig sedermera innehålla ett antal mycket intressanta och begåvade unga män och de fyra åren på latinlinjen kom att lägga en intellektuell, kunskapsmässig och personlighetsdanande grund som håller än idag. ”Non scholae, sed vitae discimus” i allra högsta grad!

Tack för det, vaktmästar Olsson!

Jan Håkansson, efter realexamen 1957 och studentexamen på latinlinjen 1961 återfanns författaren på Studentkåren under ett antal år inom Tongångarne, Filosofspexet och Sexmästeriet; blev med tiden fil.mag, anglofil, lärare samt studierektor på Elof Lindälv's gymnasium i tre decennier. Ordförande i Kungsbacka Riksteaterförening lika länge, sedermera ordförande i Teaterhistoriska Samsfundet och numera ordförande i Stiftelsen för Scenkonstens Historia i Göteborg och sedan 2015 ordförande i Kamratföreningen Gamla Hvitfeldtare.

Limerickstund med Ulf...

ULF HERRSTRÖMMER

Dubbelt könsbyte

En smått kvinnlig Georg i Georgien
gjorde könsbytesoperation men sen
blev Georgina ej nöjd
kände alls ingen fröjd
och bytte tillbaks till Georg igen!

Tyvänn åter bristryrke

En friställd major i Armenien,
öppnade vapenbutik men sen
när Ryssland blev hofullt
blev han försvarsmaktskonsult
och anställdes sen i armén igen!

Limerickens bakgrund kan med fördel berättas! Berättelsen följer här:

Limericken är en femradig skämtvers av brittiskt ursprung. Raderna 1, 2 och 5 består av nio à tio stavelser eller tre betonade stavelser och rimmar inbördes liksom rad 3 och 4 bestående av sex stavelser eller två betonade stavelser. Ett vanligt mönster är att rad 1 presenterar en person och hans eller hennes hemvist och raden slutar ofta med ett Ortsnamn men detta är ej nödvändigt. I rad 2 ges en karaktäristik eller tecknas en situation. Detta utvecklas i de följande raderna med en överraskande effekt i rad 5 - komisk, absurd eller hos många odlare av genren, vågad eller rentav skabrös. Absurditeten fanns redan hos den förste berömde utövaren, Edward Lear, som dock aldrig själv använde benämningen limerick.

Edward Lear, 1812-1888, brittisk författare och konstnär, bäst känd för sina nonsensverser som han började skriva för barnbarnen till sin gynnare Lord

Derby. Dessa verser utkom första gången 1846 som "A Book of Nonsense". Lear skapade inte limericken men bidrog i hög grad till dess popularitet och har kallats limerickens fader. Lear var astmatiker och klarade inte det fuktiga vinterklimatet i London utan reste under denna årstid söderöver och skrev och illustrerade många reseskildringar från dessa resor. Lear var även en framstående bildkonstnär och gav en tid lektioner i måleri till självaste drottning Viktoria.

Enligt modern forskning har benämningen av den femradiga skämtversen limerick inget att göra med Irlands tredje största stad, Limerick. Istället anser forskarna numera att versens benämning hänger ihop med med det gamla engelska ordet "limmer" som betyder skojare, lurendrejare och kanalje.

Edward Lears femradiga verser blev oerhört populära i 1800-talets England och kallades för learics och människor försökte överglänsa varandra på pubarna med att ur minnet kunna högläsa flest av dem. Forskarna tror numera att någon vid en sådan högläsning ändrade om en learic så att den blev "under bältet" och att då en åhörare kommenterade med "det där var väl ingen learic, det var ju en LIMMERICK!". Denna lustiga kommentar spreds sedan mellan pubbesökare och andra. Så småningom förlorades, av bekvämlighet, det dubbla m:et och kvar blev limerick.

Ulf Herrströmmer, student 1956, Reallinjen. Senare läkare, trippelspecialist, samt framstående författare av deckare men främst limerickar.

Muntra minuter i musiksalen

STURE HEGERFORS

Det här ambitiösa programbladet från tidigt 1950-tal hittade jag i gömmorna för inte så länge sedan. De medverkande gick i samma klass i realskolan på Hvitfeldtska, 2⁵a, 3⁵a eller 4⁵a, jag vågar inte säga vilket. Själva evenemanget ägde rum i musiksalen, publiken bestod av föräldrar och andra anhöriga.

Program

till

"MUNTRA MINUTER"

Ett underhållningsprogram för hela klassen med familj.

Arrangerat av Hans Emblad och Bo Streiffert.

Conferencier: Rickard Bark.

Titta här!

1. Signaturmelodi Åke Hagberg
2. Monolog Sture Hegerfors
3. Musiktävling Rickard Bark
4. Föreläsning av Professor Fakir (Cavallin)
5. Pianostycke Jan Borggård
6. Sketch B. Streiffert, Bark
7. Kärlek och vägsqualp Dahlquist leker
8. ? ! ? R. Bark
9. Vem vet vad Lars Hamberger
10. Signaturmelodi Hagberg

Min programpunkt, "Monolog", var ett 10 minuter långt uppkok av anekdoter. Publiken skrattade på rätt ställen, men jag minns bara den avslutande historien:

– En dörrförsäljare ringde på dörren och en äldre dam öppnade. "Goddag, får

det lov att vara en radio?", sa försäljaren. Damen svarade: "Nej tack, jag är stendöv."

Först kom ingen reaktion från publiken. Men just när jag, lätt moloken, höll på att lämna scenen gick det upp ett ljus för alla i lokalen – och skrattet kom. Och applåderna.

I övrigt kommer jag ihåg att konferencieren Rickard Bark var otroligt schvungfull, ett slags ungdomlig Lennart Hyland i bästa Karusellen-form. Att Rickard längre fram i livet skulle hamna inom teatern förvånar mig inte.

Jag tror mig minnas att den blivande proffsmusikern Robert Dahlquist, son till Lasse, spelade en låt på klarinett. Och att Lars Hambergers frågesport engagerade alla de församlade.

Lars var mångbegåvad, han var duktig i de flesta ämnen men alldeles särskilt bra på att måla. Han och jag och Åke Hagberg (som spelade Muntra minuters signaturmelodi – på fiol, tror jag) fick flera år i rad premium i teckning. Om inte Lars hade blivit fertilitets- och stamcellsprofessor kunde han lika gärna ha varit en framstående konstnär i dag.



Det är skillnad på Hvitfeldtskas aula och Fräntorps Folkets hus

När jag spelade revy i olika skolsammanhang på 1950-talet föreställde jag alltid "Konrad Ok": svärtade ögonbryn, starkt underbett, fluga med snodd, trång kavaj och golfbyxor. Mitt rörelsemönster förde tankarna till Boris Karloff i hans tolkning av Frankensteins monster.

Stig Löfstrand, min ständige scenpartner, var mestadels en så kallad straight man, det vill säga en ganska normal person.

Nu stod Hvitfeldtskas elevrevy C56, arrangerad av skolans konstförening, för dörren. Stig och jag tillfrågades om vi ville medverka. Naturligtvis sa vi ja.

Men vad skulle vi hitta på?

Vid denna tid svepte en gör-det-själ-våg över landet. I de svenska hemmen byggdes, slöjdades, snickrades och syddes det som aldrig förr. På bensinmackarna skulle man tanka själv, i livsmedelsbutikerna skulle man plocka sina varor själv. I samma veva började Ingvar Kamprad sälja möbler som man fick sätta ihop själv.

Således hette vår sketch "Gör det själv". Stig stod i talarstolen med en basker på

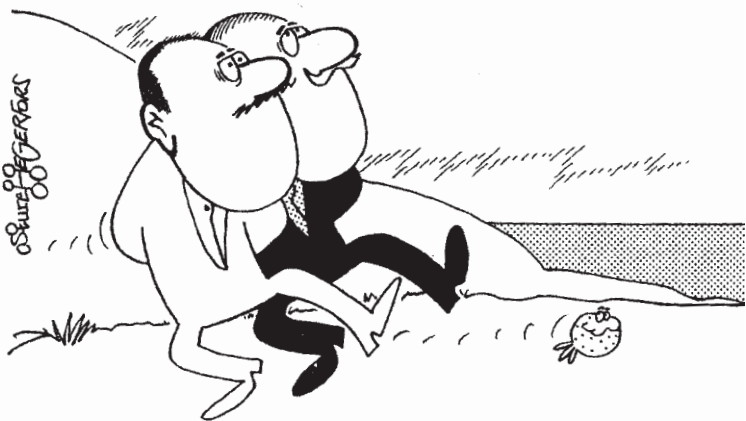
huvudet och föreläste torrt och akademiskt, samtidigt som jag i min Konrad Ok-förklädnad stod bakom ett bord med gör-det-själ-v-attiraljer.

Jag demonstrerade hur man gör en cigarett:

– Man samlar ihop damm och rullar in det i papper, sa Stig.

Hur tillverkar man näsdukar? Enkelt, man klipper isär ett badlakan i mindre och mindre delar. Till slut kan man, om man så vill, framställa så otroligt små näsdukar att de passar för myror. Så där höll vi på och publiken i Hvitfeldtskas aula tjöt av skratt.

Kvällens clou för vår del var "Hur man gör en kostym av lera". Jag tog av mig golfbyxorna och kavajen och satte igång med att kleta in mig med modellerare. Efter någon minut gick jag ut i kulissen. Stig refererade:



– Framtiden är de dagar på vilka man önskar att man gjort alla de saker som man inte orkar göra nu!

– Konrad går nu in i en ugn. Leran smälter, en kostym bildas!

Varpå jag kom ut klädd i mina bästa gångkläder.

Applåderna från elever och deras anhöriga var öronbedövande.

Jag vill minnas att vi körde tre föreställningar. Efter den sista kom en man, en förälder, fram och frågade om vi kunde tänka oss uppträda med vårt nummer i andra sammanhang.

– Javisst, sa Stig och jag.

Vi engagerades till de västsvenska lokförarnas julfest i Fräntorps Folkets hus. Betalt skulle vi få, kanske var det 25 kronor på man.

När vi anlände till Fräntorps Folkets hus var vårt självförtroende betydande. I vårt tonåriga övermod krävde vi direkt en egen loge – och fick det. Jazzkören The Merry Makers med den unga solistsensationen Monica Brynnel och alla övriga medverkande, bland annat en trollkarl, gruffade och trängdes i kulisserna.

Stig och jag bytte om till vår scenutstyrel. Det sista jag gjorde före vår entré var att svärta ögonbrynen. Programledaren presenterade oss för den fullsatta salongen.

– Det har ju blivit populärt med gördet-själ, sa han. Vi har nu glädjen att presentera ett par representanter för denna folkrörelse. Varsågod!

Så snart Stig och jag hade tagit scenen i besittning insåg vi att vår publik inte kunde liknas vid lättroade skolungdomar. Lokförarna med fruar hade annorlunda humorpreferenser. Skratten var få om ens några. Det värsta var att en del trodde att vårt framträdande var på allvar, att de skulle få lära sig något.

En publik av likasinnade kan göra en tyst, nästan omedveten överenskommelse. Publiköverenskommelsen som Stig och jag drabbades av var: ”Detta är inte roligt.”

När jag klev ut på scenen i min prydliga kostym gjord av lera kom inga applåder.

Vi fick bråttom. I panik rafsade vi ihop vår rekvisita och vacklade iväg till den rymliga logen. Stig öppnade fönstret och sa:

– Kom igen, vi sticker!

Då gjorde jag något som fortfarande förvånar mig.

När vi flydde från scenen hade jag skymtat en man som satt vid ett litet bord i kulisserna och räknade pengar. Det var samme man som hade engagerat oss. Här befann han sig långt från händelsernas centrum.

– Vänta! sa jag till Stig.

Jag rusade ut från logen och fram till det lilla bordet. Jag försökte le.

– Ja, så var det gaget, sa jag.

– Visst, hur gick det?

– Jättebra, sa jag.

Jag fick ett kuvert och återvände blixtnsnabbt till vår loge. Att vara kvar i Fräntorps Folkets hus var inte att tänka på, inte heller att ta oss ut via salongen. Så Stig och jag hoppade ut genom fönstret och försvann i mörkret.

Vad drog vi för slutsats av den här upplevelsen? Att aldrig mer uppträda inför lokförare.

Sture Hegerfors, en välkänd profil på GP och som Preses i serieakademien.

Styrelsens verksamhetsberättelse för 2019

Styrelse

Jan Håkansson, *ordförande*
Joar Svanvik, *vice ordförande, klubbmästare*
Carl Eric Blomqvist, *kassör*
Ulf G H Malmsten, *sekreterare*
Bo Eneroth, *redaktör för årsboken*
Hans Herlitz, *arkivarie*
Clas Jernström, *ansvarig medlemsregistret*
Marie Beckman Suurküla, *till förfogande*
Tore Hamnegård, *till förfogande*
Salman Varraich, *till förfogande*
Petter Jakobsson, *adjungerad, ans.hemsida*

Suppleanter

Tim Gustafsson, *till förfogande*
Aiysha Varraich, *till förfogande*
Arne Ruth, *till förfogande*
Ann-Christine Palm, *till förfogande*

Självskrivna ledamöter

Mikael O Karlsson, *gymnasieenhetschef*
Peter Larsson, *rektor*
Hugo Berg, *elevkårens representant*

Revisorer

Hans Torring, Klas Borssén och Arne B Johnson, *suppleant*

Valkommitté

Folke Hjalmer, *sammankallande* och Flemming Sinclair

Medlemsantal

Mot slutet av 2019 var antalet medlemmar 391, varav 12 ständiga och sju hedersledamöter. Därtill omkring 430 medlemmar i Facebook-gruppen *Gamla Hvitfeldtare*. Vid årsmötet i maj 2019 utsågs tre nya heders-ledamöter; Leif Pålsson (avliden i oktober 2019) samt Carl-Eric Blomqvist och Bo Eneroth. Av medlemmarna hade

296 (76 proc) meddelat e-postadress.

Medlemsavgift

Efter förslag beslöt oförändrad avgift om 300 kr år 2019. För yngre (upp till 26 år) aktiv student 100, och gymnasist fram till ett år efter studentexamen (motsv) 50 kr.

Ekonomi

Hänvisas till särskild redogörelse.

Årsboken

Årsboksredaktionen hade traditionellt ”uppstartsmöte” medio augusti hos ”Jungans”, dvs Junggrens Café, Avenyn. Årsboken presenterades vid sammankomst, i vice ordförandens vackra våning, med redaktionen och styrelsen i december. Redaktionen utgjordes av Bo Eneroth (redaktör), Klas Borssén (logistik), Ulf Malmsten (Varia). Bland övriga medarbetare: Bertil Steen, Jan Westin, Gilbert Holmström, Ulf Herrströmer och Christer Hedin.

Styrelsens möten

Styrelsen har under 2019 haft sex protokollförda möten.

Föreningsmöten

Tre föreningsmöten hölls under 2019: VÅRMÖTET ägde rum 5 mars 2019 med 55 medlemmar. Prof **Johan Herlitz**, student 1968, talade medryckande över *Om hjärtat stannar - vad gör man då?* Mötet hölls i Hvitfeldtskas Bamba. ÅRSMÖTET inträffade 9 maj 2019 med 35 medlemmar. Musikläraren och (senare under 2019) hedersdoktorn **Martin Bagge** kåserade över *Johan Runius* (1679-1713) ”urgammal” Hvitfeldtare samt sjöng bejublat några av dennes visor till luta. Mötet hölls i (Norra) Aulan, måltiden i Bamba. HÖSTMÖTET ägde rum 6 november 2019 å Restaurant Bellmans Salonger med fyrtioalet deltagare.

Doc Thord Rosén, student 1968, berättade om *Hormon-dopning*.

Elevstipendium

Två stipendier delades ut i Vasakyrkan vid läsårets avslutning, juni 2019, till **Sanna Blom Henricsson S2CD**. - Hon är tillgång och förebild för skolan och sin klass genom sitt stora engagemang och ansvarstagande, med lyssnande och omtanke. **Martin Oskarsson** - Han musicerar med ovanlig lyhördhet och närvaro och har genom hårt arbete och flit fortsatt sin musikaliska utveckling från en redan hög nivå.

Skrivarstipendium

Delades ut i Vasakyrkan vid höstterminens avslutning, december 2019, till **Astrid Melde Petersson** i SA3AB. MOTIVERINGEN FRÅN LÄRARNAS SVENSKA LYDER: Med ett för åldern väl utvecklat ordförråd och en god läsförståelse skriver eleven läsbara texter i många olika genrer. Genom noggrannhet med den stilistiska sidan av språket både på ord-, menings- och textnivå, lyckas eleven få till spännande effekter. Relationen mellan form och innehåll värderas på ett skickligt sätt. Förhoppningsvis kan stipendiet uppmuntra eleven till en yrkesframtid, där det skrivna ordet blir ett viktigt verktyg.

Hvitfeldtskadagen

Ägde rum torsdagen 30 april 2019. Samvaron var trevlig och glad vid vår traditionella utställning i klassrum. Många besökte, både lärare och elever. Intresset var stort, och stämningen god.

Gåvor

Styrelsen tackar varmt alla välvilliga givare av bidrag till elevstipendiefond och tryckning av årsbok.

Övrigt

Vi fortsätter arbeta med hemsida, medlemsregister och rekrytering av nya kamrater. Det är mycket angeläget få in fler korrekta e-post-adresser. Då minskar kostnader för utskick till medlemmarna.

Styrelsen för Kamratföreningen Gamla Hvitfeldtare.

Jan Håkansson Ulf G H Malmsten
Ordförande Sekreterare

*Du som hörsammar vår önskan
att föra vår Kamratförening vidare
- åtminstone 10 år till - stöd oss med
bidrag, kom ihåg oss i ditt testamente
och du får gärna göra en minnesfond
i ditt eget namn för den "eviga
hyllningen" !*



Kamratföreningen Gamla Hvitfeldtare

Rektorsgatan 2 · 411 33 Göteborg · Vxl. 031 - 367 06 00 · Tel. svar 031 - 367 06 35

Hemsida: www.gamlahvitfeldtare.se Skolans hemsida: www.goteborg.se/hvitfeldtska

Föreningens adress: gamlahvitfeldtare@gmail.com



STYRELSEN

Ordförande

Studierektor Jan Håkansson (student 1961)
Gyllenkrooksgatan 3, 412 82 GÖTEBORG
Tel. 031 - 724 50 51 Mob. 0705 - 74 01 23
janghakansson@hotmail.com

Vice ordförande / Klubbmästare

Professor Bo Joar Svanvik (student 1962)
Carlandersplatsen 1, 412 55 GÖTEBORG
Tel. 0706-75 91 49 joar.svanvik@gu.se

Årsboksredaktör

Civilekonom Bo Eneroth (student 1964)
Stationsterrassen 16, 296 36 BÅSTAD
Tel. 0708-13 69 99 bo.eneroth@gmail.com

Kassör

Rektor Carl-Eric Blomqvist (student 1959)
Karsegårdsvägen 39, 439 31 ONSALA
Tel. 0300 - 602 20, Mob. 0708 - 78 35 49
carl_eric_bloomqvist@hotmail.com

Sekreterare

Dr Ulf G H Malmsten (student 1966)
Lövviksvägen 21, 436 55 HOVÅS
Tel. 031 - 28 37 54 Mob. 0708 - 63 32 38
ulf.malmsten@gmail.com

Arkivarie

Adj professor Hans Herlitz (student 1965)
Barbro Hörbergs Gata 3, 412 49 GÖTEBORG
Tel. 0760 - 09 35 47 hans.herlitz@medic.gu.se

Rektor

Peter Park Larsson (student 1988)
Hvitfeldtska Gymnasiet, 411 33 GÖTEBORG
Tel. 031-367 06 08 Mob. 0709-10 46 05
peter.larsson@educ.goteborg.se

Gymnasieskolenhetschef

Mikael O Karlsson (student 1976 i Lycksele)
Hvitfeldtska Gymnasiet, 411 33 GÖTEBORG
Tel. 031-367 07 01 Mob. 0706-17 14 18
mikael.o.karlsson@educ.goteborg.se

Ansvarig för medlemsregistret

Civ. ing. Clas Jernström (student 1964)
Gjutegården 117, 436 45 ASKIM
Tel. 031-28 87 23 Mob. 0705-59 81 58
clas.jernstroem@telia.com

Ansvarig hemsida

Petter Jakobsson (student 2011)
petter.jakobsson@gmail.com

Övriga ledamöter och suppleanter

Dr Marie Beckman Suurküla (student 1967)
Lilla Backalyckavägen 2, 434 93 VALLDA
Tel. 0736 - 25 44 46 marie.beckman@telia.com

Professor Sofia Börjesson (student 1982)
Fäholmsvägen 75, 434 93 VALLDA
Tel. 0301 - 305 16 Mob. 0737 - 76 01 50
sofia.borjesson@chalmers.se

Stud Salman Varraich (student 2009)
Mor Annas Väg 6, 43892 HÄRRYDA
Tel. 0737-76 01 50 salman.varraich@gmail.com

Pol Mag Tore Hamnegård (student 1964)
Salstavägen 1, 191 35 SOLLENTUNA
Tel. 0709-67 62 07 tore@hamnegard.se

Doktorand Aiysha Varraich (student 2003)
Mor Annas Väg 6, 438 92 HÄRRYDA
Tel. 0762-01 93 26 aiyshav@gmail.com

Arne Ruth Dr. h.c. (student 1964)
Tomtebogatan 45A, 11338 STOCKHOLM
Tel. 0293 - 401 59 Mob. 0704 - 90 94 64
arne@ordalag.com

Stud Ines Herc (elevkårens representant)
inesherc@icloud.com

REVISORERNA

Revisor

Civilingenjör Hans Torring (student 1959)
Doktor Lindhs Gata 4, 413 25 GÖTEBORG
Tel. 031-29 82 87 Mob. 0705-31 50 91
hanstorrying@drlindh.se

Revisor

Konsult Klas Borssén (realexamen 1961)
Lunnefågelgången 17, 426 69 V. FRÖLUNDA
Tel. 031-29 03 25, klas.borssen@comhem.se

Revisorssuppleant

Herr Arne B Johnson (student 1958)
Borraregatan 5, 412 79 GÖTEBORG
Tel. 031-82 71 63, arne.b.johnson@gmail.com

ÅRSBOKSREDAKTIONEN

Årsboksredaktör

Bo Eneroth (student 1964) *se styrelsen*

Logistik

Konsult Klas Borssén (realen 1961) *se revisorer*

Redaktör, Varia

Dr Ulf G H Malmsten (student 1966) *se styrelsen*

VALKOMMITTÉN

Sammanställande

Tekn lic Folke Hjalmers (student 1959)
Nilssonsberg 26, 411 43 GÖTEBORG
Tel. 031-84 28 33, 031-772 41 35
Mob. 0705-91 56 02
folke.hjalmers@cit.chalmers.se

Tandläkare Flemming Sinclair (student 1962)
Pärt-Antons gata 140, 426 79 V. FRÖLUNDA
Tel. 031-29 82 96
flemming_sinclair@hotmail.com

ORDFÖRANDE SEDAN FÖRENINGENS START

Elis Malmeström	1947	† 1977
Bengt J Lindberg	1952	† 1975
Urban Ohlander	1958	† 1992
Ebbe Hagard	1962	† 2008
Lars Himmelmann	1982	
Bengt Olof Bengtsson	1988	† 2012
Hans Josefson	1998	
Jan Håkansson	2015	

HEDERSLEDAMÖTER

Lars Himmelmann	1988	
Göran Behre	1992	
Märta Wiesel	2008	
Christer Holmström	2011	
Hans Josefson	2015	
Gilbert Holmström	2017	
Bo E Eneroth	2019	
Carl Eric Blomqvist	2019	

Tidigare avlidna hedersledamöter

Elis Malmeström	1952	† 1977
Sven Emanuel Ohlon	1953	† 1973
Bengt J Lindberg	1958	† 1975
Urban Ohlander	1962	† 1992
Gunnar Dellborg	1965	† 1990
Torsten Wassén	1967	† 1974
Erik Sundberg	1970	† 1981
Tage Wikström	1973	† 1987
Leif Possenius	1978	† 2006
Sven Colliander	1978	† 1979
Arne Börjesson	1980	† 1988
Ebbe Hagard	1982	† 2008
Folke Dahlberg	1988	† 1995
Folke Wiesel	1988	† 2018
Björn Hultgren	1990	† 1992
Sven Åhman	1992	† 1993
Kristian von Sydow	1995	† 2008
Arne Eklund	1997	† 1999
Bengt Olof Bengtsson	1998	† 2012
Bengt Åberg	1998	† 2009
Erik Ljungman	1998	† 2013
Gunnar Olsson	1999	† 2005
Leif R:son Pahlsson	2019	† 2019

VARIA 2019

ULF G H MALMSTEN

VARIA-FÖRFATTAREN TACKAR Mikael O Karlsson, Gymnasieenhetschef, för upplysningar om Utmärkta elever, samt alla andra - ingen nämnd och ingen glömd - för inlutna bidrag. Bilder är författarens, om ej annat anges.

Året 2020 började som alla andra år med spirande förhoppningar om ljus framtid. Men i januari månad ryktades om virus, som början av december 2019 kommit från någonstans i östern, från ett ställe i Kina, där nog få av oss förut varit. Detta virus kom att spridas snabbt och våldsamt. Det första fallet i Sverige diagnostiserade mot slutet av januari! Över hela världen ökade antalet insjuknade mycket snabbt, så snabbt, att antalet smittade i oktober skrevs i åttasiffriga tal! Antalet döda i sju-siffriga! Vem kunde väl ana det?

Smittämnet, som visade sig tillhöra familjen *corona-virus*, benämndes SARS-CoV-2. Sjukdomen, som redan i mars av WHO förklarades vara **pandemi**, gavs namnet Covid-19.

SARS-CoV-2 Severe acute respiratory syndrome corona virus 2.

Covid-19 Corona virus disease 19.

Sjukvården blev globalt ytterligt ansträngd. Mängder av patienter IVA-vårdades. Militära fältsjukhus förstärkte i Göteborg och Stockholm. Därtill påverkades förstås hela samhällen. Inte minst ekonomiskt. Mer eller mindre hårda restriktioner infördes över hela världen. I Sverige förbjöds sammankomster med fler än femtio deltagare. Man avrådde från resor. Användning av munskydd diskuterades. Att hålla avstånd

till medmänniskorna blev dygd! Likaså god handhygien. Besök avråddes. Undervisning skedde ofta på distans. Lättnader tilläts senare under sommaren. För närvarande råder stor osäkerhet, om ny ”andra” våg av smittan skall drabba oss eller ej.

Vad gäller avstånd, är det inte gammal regel, att vördnaden växer (kvadratisk? exponentiellt?) med avståndet? – *maior e longinquo reverentia!* (Publius Cornelius Tacitus.) Man kan också uttrycka saken som ”*Vi har funnit andra sätt att mötas*”, enligt inledande artikel i Chalmersska Ingenjörsföreningens medlemstidning, *Avançons*, nr 3-2020. Som led i detta började Gamla Hvitfeldtares styrelse skriva och sända ut *Allmänna brev* till medlemmarna. Detta underlättades av, att drygt 83 procent av medlemmarna rapporterat e-postadress! Vad gäller Årsmötet, se nedan.

Föreningens allmänna aktiviteter

HÖSTTERMINENS 2019 AVSLUTNING

December månads mörker lystes på sedvanligt sätt upp av den traditionsrika, stämmingsfulla, stilfulla och musikaliskt högkvalitativa avslutningen i den fullsatta Vasakyrkan. Vår ordförande *Jan Håkansson* delade ut diplom och check till skriparstipendiaten *Astrid Melde Petersen* i SA3AB. Motiveringen från lärarna i svenska lyder:

”Med ett för åldern väl utvecklat ordförråd och en god läsförståelse skriver eleven läsvärda texter i många olika genrer. Genom noggrannhet med den stilistiska sidan av språket både på ord-, menings- och textnivå, lyckas eleven få till spännande effekter. Relationen mellan form och innehåll värderas på ett skickligt sätt. Förhoppningsvis kan stipendiet uppmuntra eleven till en yrkesframtid där det skrivna ordet blir ett viktigt verktyg.



Vasakyrkan (okänd fotograf)

han med nämnda medalj av ordföranden *Jan Håkansson*, som även överräckte Sällskapetets diplom:

SALVE, PRAECLARISSIME EDITOR!
ACCIPE HUNC CLIPIMUM AUREUM,
ECCE DIPLOMA HONORISQUE TESTIMONIUM,
VALE, PRAECLARISSIME EDITOR PRINCIPALIS!

(Salve, praeclarissime editor!
Accipe hunc clipium aureum,
Ecce diploma honorisque testimonium,
Vale, praeclarissime editor principalis!)



Diplomet överlämnas (okänd fotograf)



Delar av Redaktionen

Redaktionskommitténs och styrelsens arbete

Mot slutet av 2019, närmare bestämt 12 december samlades delar av redaktionen och styrelsen till enkelt möte hemma hos föreningens vice ordförande Joar Svanvik. *Årsboken 2019*, den dittills bästa, presenterades. Delar lästes och deklamerades. Minnen och skämt byttes. Allvarliga anleten sprack upp i glada miner. Vår hedersledamot *Bo Eneroth* dekorerades med Kungl Patriotiska Sällskapetets medalj i guld som ringa erkännande av hans stora kulturella gärning som redaktör för *Årsboken* under många år. Med några väl valda ord, uttryckta på gammalt språk, dekorerades



Jan Håkansson förbereder sig



Delar av Redaktionen samlad utomhus



Diplomerad redaktör



Hugo Berg, Ulf Herrströmer studerar

Som ovan nämnts, fördystrades året 2020 på alla de sätt av den Covid-19-pandemi, som gick härjande världen kring. Även våra möten drabbades. Vårmötet och Årsmötet ställdes in. Årsmöte måste dock äga rum, enligt stadgarna. Vi beslöt sända ut brev med information om situationen samt årsmötets handlingar till medlemmarna. För att överhuvudtaget klara av detta utskick, användes e-post. Då blev det också avsevärt enklare för medlemmarna att sända in sina svar. Vi föreslog, att redogörelse för utskicket och dess respons skulle lämnas vid kommande föreningsmöte.

Utöver informerande brev, innehöll utskicket:

1. Verksamhetsberättelse 2019.
2. Bokslut 2019.
3. Revisorernas förslag att bevilja ansvarsfrihet för Styrelsen.
4. Valkommitténs förslag till styrelse 2020-2021.

Oförändrad årsavgift föreslogs. Medlemmarna inbjöds sända in motioner.

Svar från totalt 25 medlemmar (exklusive styrelsen) kom under tiden 8 till 23 maj 2020. Svaren innehöll förslag till förbätt-



KAMRATFÖRENINGEN GAMLA HVITFELDTARE

Göteborg, 6 maj 2020.

Kära "Gamla" Hvitfeldtare!

Årsmötet genomförs, som tidigare framgått, digitalt och inte fysiskt. Detta innebär, att besluten tas *per capsulam* och fastställs vid nästa möte med föreningen.

Vi ber dig studera bifogade handlingar och återkoppla till någon av oss (se kontaktuppgifter nedan) genom att ange om du:

- Godkänner alla förslag till beslut.
- Godkänner alla förslag till beslut **utom** någon viss punkt.

Svaren skall vara inkomna senast 20 maj 2020. Ordföranden vid mötet sammanställer inkomna svar, med eventuella kommentarer, som sänds ut så snart som möjligt.

Om medlem önskar sända in motion, skall detta ske senast 20 maj 2020. Den behandlas vid nästa föreningsmöte. Styrelsens yttrande över motionen sänds ut via e-post.

Bilagor:

1. Styrelsens Verksamhetsberättelse.
2. Styrelsens bokslut.
3. Revisorernas berättelse och förslag.
4. Valkommitténs förslag till val av kamratföreningens ordförande och övriga funktionärer för verksamhetsåret 2020-2021. Styrelsens förslag till Valkommitté.

Styrelsen föreslår oförändrad årsavgift 2021: 300 kronor. Yngre aktiv student (< 26 år) betalar 100, och gymnasist fram till ett år efter studentexamen (motsvarande) 50 kronor. Vi föreslår också omval av Valkommittén, *Folke Hjalmers* sammankallande och *Fleming Sinclair*.

För att alls klara av utskicken, används e-post. För närvarande har vi e-post-adresser till drygt 83 procent av medlemmarna. Att just **DU** nu får "vanlig" post beror på, att vi inte har din e-post-adress. Du kanske inte har eller låtit oss få den. Din adress kan ha blivit inaktuell eller feltolkad. **Vi ber nu alla, som får detta brev med "vanlig" post, att meddela aktuell eller förändrad e-post-adress till sekreteraren, se nedan.** Vid allmänt utskick används "Hemlig kopia". Då syns inte enskilda adresser.

Med bästa Hvitfeldtska hälsningar
/u.

Jan Håkansson
ordförande
janghakansson@hotmail.com

Ulf G H Malmsten
sekreterare
ulf.malmsten@gmail.com
Lövviksvägen 21, 436 55 HOVÅS

ringar och glada tillrop. Ingen motion lämnades. Alla besvarade förslagen i utskickets bilagor med JA.

Utöver vårmötet och årsmötet, inställdes under våren 2020 även Hvitfeldtska-dagen samt de traditionella avslutningarna.

Fysiskt styrelsemöte hölls först i början av juli månad. Utomhus, utanför Humanistens sköna nybyggnad, vid Näckrosdammen. Alla på gott avstånd från varandra. Vid detta möte konstituerades styrelsen, enligt den lista som återfinns på annan plats i Årsboken.



Hans Herlitz, Jan Håkansson



Joar Svanvik



Bo E Eneroth

Så började vår sköna sommar lida mot höst. Men ännu sken solen skönt, när bud kom från Årsbokens redaktör, *Bo E Eneroth*, att redaktionskommittén skulle samlas. Hos "Jungans", dvs Junggrens Café, Avenyn i Göteborg. Vädret var dock så gott, att vi djärvt flyttade tvärs över gatan, till utomhus servering i flödande solsken. Så som det varit tidigare år, spreds goda historier, blixtrande käcka limerickar och glada skratt vid våra bord, där vi höll avstånd till varandra och omgivningen. Inspirationer tändes, tankar hämtades, planer smiddes, och artiklar tänktes ut.

I Årsbokens redaktion ingår utöver Redaktören Bo E Eneroth även Jan Håkansson, Ulf Herrströmer, Gilbert Holmström, Christer Hedin, Claes Trefil, Bertil Steen, Jan Westin, Klas Borssén, Fleming Sinclair, Lars Lindquist, Ulf Malmsten m fl bidragande författare.



Gilbert Holmström, Fleming Sinclair.
Annans Hvitfeldtare passerar.



Ulf Herrström laddar för Limerick



Bertil Steen Jan Westin, Fleming Sinclair



Ulfvarna Malmsten o Herrström, Bertil Steen,
Gilbert Holmström, Jan Westin (okänd fotograf).



Redaktör Eneroth

Veckan därpå hölls sedan vanligt styrelsemöte, där mycket diskussion ägnades åt föreningens framtid. Hur vi skulle kunna hitta en gemensam plattform för "fortiden, nutiden och framtiden". Hur är det möjligt att sprida intresset för vår förening *Gamla Hvitfeldtare* inte endast till de nuvarande medlemmarna, utan även de blivande, nuvarande och nyss avgångna eleverna? Detta blir vår ödesfråga!

Skolan under 2020

Hvitfeldtska har totalt cirka 2000 elever. Skolan erbjuder fem nationella program, International Baccalaureate samt spetsutbildningar inom matematik, musik och idrott (badminton). Därtill finns stort utbud av valfria kurser.

I början av december 2019 gästades skolan av Nobelpristagaren Françoise Barré-Sinoussi, som i Norra Aulan talade om sin forskning kring HIV, vilket gav henne Priset 2008.

Så drabbades även Göteborg av pandemin! Hvitfeldtska införde, som flera andra gymnasier i Göteborg, undervisning på distans. Eleverna fick studera hemifrån. Vissa mindre möten tilläts.

Så kom då den vackra sommardagen 2 juni 2020. Rutger och Roger hade namnsdag. Den dagen skedde *studenternas utspring!* Förr i världen, men även numera, såg/ser

man ut över skolgård, ”knök-full” med folk! Förväntansfulla föräldrar, småsyskon, farbröder, mosttrar, ”morfor” och andra släktingar. Alla inväntande sin stolthet, flickan eller gossen, vars huvud prytt med den goda vita mössan! I år blev allt helt annorlunda, enligt artikel i GP. De nämnda släktingarna var utbytta mot snyggt och konstfullt utsågade figurer av papp. Omkring 170 stycken. Ovanpå dem var kläder fastsatta. Fotografier av elever i musikklasser och lärare fastklistrade. Allt förtjänstfullt tillverkat av elever från estetiska programmet! O, vad många studenter blev glada! Glädjetårar lär ha fällt.

Det finns film, visande utspringet. Den kan man återfinna på den något snåriga adressen <https://drive.google.com/file/d/1l720t_1xRgUVGY5ucyTRth_juB-5zAItM/view>. Filmen är kort, men förmedlar något av den glädje som omgav de nykläckta studenterna. Utspringet blev verkligen annorlunda!



Matsalstält skolgården



Skolgården vid studentutspringet (okänd fotograf)

Ytterligare glädje spreds med Kronprinsessan Victorias personliga och brev till alla studenter. Det erinrades om, att kronprinsessans farfars farfars farbror, Prins Gustaf, hade komponerat musiken till Studentsången (år 1852). Därmed tillönskades alla nya studenter ”den ljusnande framtid”!

Efter sommar kommer höst. Nära 600 elever välkomnades till första årskursen. Som tidigare år, var Hvitfeldtska det kommunala gymnasium med högst söktryck. Per antagen elev fanns 1.28 sökande.

Eleverna i första årskursen gick till skolan varje dag, medan tvåorna och treorna till en början gick i skolan varannan dag, omväxlande med studier hemifrån. Extra skolvårdar och stationer med handsprit fanns. Elevernas lunch löste man med servering i Bamba, extra matsalstält och möjligheter till matlådor vid köbildning. Inte mycket var som det brukade vara. Men det fanns ändå optimism hos både lärare och elever!

Hvitfeldtskas bibliotek, och Schillerkas, gavs utmärkelsen *Skolbibliotek i världsklass*. Bakom utmärkelsen står DIK, dvs Facket för kultur, kommunikation och kreativ sektor. Denna fackförening grundades 1972 och är del av SACO. Senare under september erhöles utmärkelsen *Årets skolbibliotek 2020* av Nationella Skolbiblioteksgruppen. Denna grupp med represen-

tanter från Svensk Biblioteksforening, Lärarnas Riksförbund och Läraförbundet, delar ut detta pris varje år. Man bedömer bibliotekets verksamhet, pedagogiska arbete med främjande av läsning, arbete med värdegrund, källkritik och sökning av information.

Elever som utmärkt sig

Utöver elevstipendiaterna *Eddie Ernborg* ES18A och *Nathalie Mikac* HA18B blir det även skrivarestipendiat. Dessa tre kan förhoppningsvis få sina diplom vid höstterminens avslutning. Dessutom har åtskilliga andra elever gjort avtryck genom gott arbete. Särskilt kan nämnas:

Johannes Kron och *Viktor Sundström*, NA17EF, får tillhöra Sveriges unga forskningslandslag under ett år. De gav sitt arbete titeln *Drafting och dess effekter utanför sportcykling - En kvantitativ CFD-studie*. Juryn motiverade sitt beslut att låta dem tillhöra landslaget med orden:

”Ambitiöst uppbyggt projekt med väl-skriven rapport. Mycket väl underbyggda matematiska antaganden. Stipendiaterna visar på god förståelse för sitt projekt”

Sveriges unga forskningslandslag, ”Unga Forskare”, vars generalsekreterare heter Anna Hedlund, utgörs av Sveriges tjugo mest lovande unga talanger. Under närmsta året får de sammanträffa och inspireras genom möten med några av Sveriges främsta forskare och mest attraktiva arbetsgivare. Förhoppningen är att de unga blir inspirerade, lär känna svensk utveckling i världsklass, och utvecklar eget intresse för forskning.

Lars Tornqvists musikstipendium för framtida musikaliska studier tilldelades *Ella Lindström* (tenor saxofon, sång) och *Noah Hjulström* (piano, improvisation, jazz); båda ES18B.

Nellie Kullenberg EK17AB fick Sten Olof Palms stipendium, innebärande sex månaders placering som trainee vid Swedish Chamber of Commerce i London under hösten 2020.

Som fortsättning på forna tiders tävlingar i Vältalighet finns Hvitfeldtska Debate Society. Två av dess medlemmar, *Laura Johansson* och *Vinay Venkatraman*, båda IB17, segrade i nybörjarklassen höstterminen 2019. Laura uttogs till det svenska laget i World Schools Debating Championships i Thailand 2019. Vinay blev uttagen till det svenska OS-laget 2020, men tyvärr inställdes finalen till följd av pandemin.

Rebecka Larsson, som gick ut IB 2019, tilldelades av japanska staten Monbukagakusho Scholarship for Undergraduate Students. Det inkluderar resor, undervisning och månatligt bidrag. Stipendiet omfattar fem år, varav första året innebär studier i japanska språket, följt av fyra års utbildning vid universitet.

Naturligtvis utmärkte sig Hvitfeldtska också i **matematik**:

- Vann lagtävlingen i skolornas matematiktävling (kom på andra plats 2019).
- Hade fem av trettio finalister i skolornas matematiktävling.

Lycka Drakengren NA17EF och Kevin Strömberg i NA19EF kvalificerade sig för (den virtuella) Internationella Matematikolympiaden i St Petersburg under september.

Iuvenes translatore (”Unga översättare”) är tävling i översättning av text från ett av EU:s officiella språk till ett annat. Tävlingen är öppen för gymnasieelever, som fyllt sjutton år. Skolan, som måste ligga i EU-land, får anmäla högst fem elever. Antalet skolor från varje land är detsamma som antalet platser landet har i EU-parlamentet. Tävlingen medförde hedersomnämning till *Ragnar Norsell* NA18AB, för hans översättning från franska till svenska. Motiveringen lød: ”Den franska texten innehöll en hel del fallgropar. Du lyckades skickligt undvika de flesta fällor och hitta bra lösningar. Särskilt imponerade blev vi av den eleganta översättningen ’en helt annan femma’ för det svåra franska uttrycket ’une sacrée paire de manches’.”

Till **Biologi-olympiaden** i Nagasaki, Japan, uttogs två Hvitfeldtska elever: *Hugo Spencer* IB17 och *Ragnar Norsell* NA18AB. Tyvärr ställdes också den finalen in.

Jakob Ekman EK17CD vann SM-guld i **badminton**, juniorer i herr dubbel, och blev uttagen till junior-VM.

Till **Lingvistik-OS** i Lettland uttogs *Lycka Drakengren*, *Joakim Colpier* och *Malva Crona* alla NA17EF. Av totalt 194 deltagande elever kom de nämnda på första, femte respektive åttonde plats. Tyvärr

inställdes finalen i Lettland.

Linnéa Ålund och *Felix Clarensius*, båda NA18EF, tilldelades årets stipendium för utbyte under två veckor i Takikawa, Hokkaido Japan. Resan blev framflyttad till nästa år, 2021.

DECA Idea Challenge är tävling, arrangerad i samarbete med Skolverket. (DECA är ursprungligen studentorganisation.) Gymnasieelever utmanas finna nytt innovativt område för enkla vardagliga föremål. Sent hösten 2019 vanns tredje pris av laget med *Hannah Gustafsson*, *Emilia Hedin*, *Kimberly Ljlin*, *Esmeralda Liljeström* och *Lukas Wademyr* i HA19A. Totalt deltog 119 lag. Det Hvitfeldtska lagets idé och uppfinning var enkel "safety strap" (säkerhets-stropp), som tillverkats av skosnören, och som avsågs användas vid tillfällen då extra stöd var nödvändigt, t ex bussresor. Processen och uppfinningen presenterades i tre minuters video på engelska. Uppladdning på <youtube.com>. Lagets bidrag kan studeras på: <<https://www.youtube.com/watch?v=TUq1kh9Jilk&feature=youtu.be>>

Hvitfeldtskas kör framträdde vid flera bejublade tillfällen. Bland annat vid "Nobel Week" i Gothia Towers och Svenska Mässan mot slutet av 2019. Kammarkörens planerade turné och resa i Europa under våren 2020 blev sorgligt nog inställd. Här måste nu nämnas Körens storartade insatser under Lucia 2019. Man genomförde 80 Luciatåg till fyra "levande julgranar", 48 äldreboenden, NK, Saluhallen, Centralstationen, Stadsmissionen, Göteborgs Energi, julstaden Götaplatsen, Marknadsförningen i Domkyrkan. Göteborgs Lucia skänkte sedan 60 000 kr till både Drottning Silvias Barnsjukhus och BRIS. Hvitfeldtska, dess elever och personal le-

ver verkligen upp till mottot: *Tradition och förnyelse sedan 1647. Vi är en kunskapsinriktad och internationell skola med spets och bredd som vill erbjuda högklassig gymnasieutbildning i ett internationellt perspektiv*. Mer kan studeras i de broschyrer, som kan laddas ned från skolans hemsida <www.hvitfeldtska.se>.

"Gamla" Hvitfeldtare som utmärkt sig
Gilbert Holmström är student 1955, föreningens Hedersledamot, återkommande skribent i Årsboken, tandläkare och främst mycket känd jazzmusiker (saxofon) med många framgångsfulla uppträdanden både bakom och framför sig. Hans stora konstnärsskap, som utvecklats under flera decennier, berättas om i boken *Gilbert Holmström Jazzmusiker* av Claes Reit. Boken, som beskrivs som Reits skönlitterära debut, kom ut i maj 2020. Samtal mellan Gilbert Holmström och Claes Reit kan avnjutas på <<https://www.youtube.com/watch?v=bOKU2uRaZs0>>.



Gilbert Holmström jubelstudent 2005

I Göteborgs Posten, GP, berättas i oktober 2020 om *Jonathan Benelbaz* student 1997. Han är psykolog och psykoterapeut. Han bor och arbetar i Paris, samt erbjuder terapi på fyra språk.

I Läkartidningen kunde man i början

av 2020 läsa om en man med det mycket ovanliga förnamnet *Idolf* (*Rosengren*). Han levde mellan 1855 och 1944. Blev student vid dåvarande Latinläroverket (Hvitfeldtska) år 1874 och senare svensk militär läkare (Regementsläkare i Uddevalla). Han beskrivs ha varit av sällskaplig natur samt mycket intresserad av kulturell samvaro under högtidliga och rituella former. Hans insatser innan och under första världskriget på Balkan var mycket äventyrliga. Efter en period som praktiserande läkare i Sigtuna, levde han den sista delen av sitt liv i Stockholm.

I GP lästes under året reportage om två Hvitfeldtare, som nått åttio års ålder. *Göran Grimvall*, student 1959, blev chalmérist, fysiker och senare professor på KTH, Stockholm. Han berättar om sitt liv, fyllt av intresse för fysik, folkbildning, familj och orientering! *Jan Eliasson*, som varit toppdiplomat, utrikesminister och vice generalsekreterare i FN. Han beskriver sig vara mycket intresserad av konflikter, eller kanske mer korrekt deras lösningar. Intressant i sammanhanget är, att intervjuande journalisten, *Ulrika Nandra*, också varit elev Hvitfeldtska. Samma inriktning som Eliasson, halvklassisk gren.

Övrigt

Mot slutet av sommaren 2020 redogjordes i Dagens Nyheter för utredning av betygssystemet, ledd av Jörgen Tholin. Det föreslogs åtgärder:

1. Ämnesbetyg i stället för kursbetyg.
2. Kompensatorisk betygssättning. Med detta menas, att läraren gör professionell sammantagen bedömning av elevens kunskaper inför betygssättning.
3. Ytterligare ett underkänt betyg. Detta skulle öka elevens motivering att höja sig till godkänt.
4. Åtgärder för minska betygsinflation.

Det talas om central bedömning av nationella prov, medförande ”måttstock” för elevernas betygsnivå. Möjligt examensprov i gymnasiet kunde leda till att betyg och provresultat redovisas var för sig, alltså två mätpunkter.

Några av dessa förslag känns väl igen?

Internet, som fyllde femtio år 2019, har många användbara hemsidor. Bland andra då *youtube* <www.youtube.com>. Skriver man *Hvitfeldtska* i sökfältet, kan man finna och njuta av många filmer, från 1960-talet och framåt. De flesta är från 2000-talet. Man slås av den stolthet eleverna känner för sin och vår skola. Som det också var förr! Uttrycket *En gång Hvitfeldtare, alltid Hvitfeldtare* bådär gott.

Låt mig avsluta med ännu en bild på musikalisk Hvitfeldtare, vår förenings ordförande *Jan Håkansson*, student 1960.



Jan Håkansson vid sitt instrument (okänd fotograf)

Ulf G H Malmsten. Student 1966, Reallinjens matematiska gren. Senare chalmérist, överläkare, geriatrer, officer och gentleman.

En annorlunda kåsör

ULF G H MALMSTEN
OCH ULF HERRSTRÖMMER

En annorlunda kåsör, Sven Wollter, gästade Hvitfeldtska för snart tio år sedan.

I början av november 2020 meddelades, att *Sven Justus Fredrik Wollter* avlidit vid 86 års ålder. Han var mest känd som mångårig mycket god och allsidig skådespelare. Han var enormt produktiv. Han medverkade åren 1954 till 2019 i åtskilliga filmer och TV-serier samt spelade på teatrar över hela Sverige. Vem minns väl inte honom som Gusten i *Hemsöborna*, Soldat (senare korporal) Rask i *Raskens*, eller från teatrarnas scener!

Han var dessutom elev vid Hvitfeldtska, där han avlade realexamen år 1950. Flyttade senare till annan skola. Drygt 61 år senare, mot slutet av november 2011, var han inbjuden kåsör vid Gamla Hvitfeldtarens höstmöte i skolans Bamba. Kåseriet avnjöts tillsammans med kaffe och Gustaf-Adolf-bakelse. Det berättades om livet i dåtida Göteborg, skoltiden, flera klasskamrater och åtskilliga upptåg. Han belönades med varma applåder, Herrströmers bok med limerickar, Årsboken och Gamla Hvitfeldtarens slips.

Vår mångårige medlem, Ulf Herrströmer, som är framstående limerick-författare, minns honom från skoltiden:

”Sven växte ju upp på Rosensköldsgatan i Johanneberg helt nära mig på Palmstedts-gatan. Vi hade ibland sällskap på Gibraltargatan, där vi ofta hälsade på Ludde Gentzel, på väg till Hvitfeldtska. Sven var nog ganska busig och berättade vid föredraget (november 2011) för oss bl.a. att

vaktmästare Olsson ofta daskade till honom t.ex. en gång i huvudet med en nyckelknippa, varvid hans pappa redaktören reagerade kraftigt och gick upp till rektor och ”tog sin Sven ur skolan”. Man flyttade till Lund. Efter detta tålde Sven inte personer med namnet Olsson. Hade dessvärre min presentbok till honom i en liten påse från Clas Ohlson, vilket Sven observerade men ändå tog emot boken med ett leende och tackade hjärtligt för den signerade limerickboken.”



Ulf Herrströmer kvad även dessa rader:

*Den gode Sven Wollter från Johanneberg
gav svenskt teaterliv en särskild färg
i mästerliga roller
helt genial hans koll är
alltifrån Moberg till självaste Strindeberg!*

Ulf G H Malmsten. Student 1966, Reallinjens matematiska gren. Senare chalmérist, överläkare, geriater, officer och gentleman.

Ulf B Herrströmer. Student 1956, Reallinjen. Senare läkare, trippelspecialist, samt framstående författare av deckare men främst limerickar.

Hur man går nedför Avenyn

Man startar från Götaplatsen, från högra sidan. Efter att ha kastat en blick genom Stadsbibliotekets fönster för att kontrollera om där pågår någon bra utställning går man över till vänstra sidan för att se om det sitter någon bekant på Paleys uteservering. Gör det inte det så fortsätter man på vänstra sidan och passerar inom kort Ally's Inn. Finns där några kändisar i dag? Man kastar en förstulen blick, men nej, det sitter bara en liten tant med handväska vid bardisken. Raskt vidare till Valand. Där köper man en GT i kiosken och går över till högra sidan av Avenyn. På Djonkens uteservering sätter man sig och tar en öl. Skönt att få sitta ett tag. Man läser i sin GT och betraktar lojt de förbipasserande. Det var gott med en öl. Men den tar slut, den som allting annat, och då gäller det att bestämma sig: ska man ta en till eller ska man gå vidare? Det beror på vädret. Är det tillräckligt varmt och soligt sitter man helst kvar. Annars bryter man upp, styr ut på trottoaren och iväg, och strax har man restaurang Gondolen på höger hand. Den går man förbi. Gamla Ringbaren likaså – den heter nåt italienskt nu – man glider lugnt förbi den. Vid glasskiosken stannar man emellertid och läser vykortet som är uppsatta i fönstret. "Till världens gulligaste glasstant, hörnet Avenyn-Allén, Göteborg. 1:

Hej! Vi har just varit i London och gift oss, allt är underbart, det enda vi saknar är din glass! Pelle och Gunilla.” Där sitter ett tjugotal sådana kort från jordens alla hörn. Om man vill, köper man nu en glasstrut – rom och russin är ganska gott. Den kan man slicka på medan man står och väntar på grön gubbe. Så korsar man Allén och låtsas inte om alla nyfikna blickar från dagdrivarna som sitter och solar sig i vilstolarna i Kungsparken. Man marscherar förbi med målmedvetna steg, som om man var ute på något viktigt uppdrag, och är snart framme vid Kungsportsbron. Där står gubbar och säljer leksaker och tulpaner. Det ska vi inte ha. Man tar sig över bron och är i nästa ögonblick framme på Kungsportsplatsen. Därmed har man avverkat hela Avenyn. Så enkelt var det.

Ett utdrag från Claes Hylingers ”Kvällarna på PärLAN” (1995), som beskriver en vandring på 1990-talet nedför Avenyn. Alla har vi våra minnen av vandringar upp och ned för Avenyn! Mina är främst från senare delen av 50-talet och första halvan av 60-talet. (Läs även Jan Westins utmärkta inledning i årets årsbok). För länge sen träffade man alltid på folk som man kände igen och hälsade på vid dessa vandringar.

Jag hade en klasskamrat som ständigt hälsade ”hejsan, hejsan” och handen gick som en semafor upp och ned för Avenyn. Måste varit jobbigt – men han flyttade också snabbt från stan.

En annan kompis ”Bulldog” (gick förstås på Vasa) ville testa hur det var att ta av sig byxorna och vandra från Kometen ut på Avenyn...På den tiden då det ju fanns poliskonstaplar, ingrep förstås dessa och jagade Bulldog, med byxorna slängda över axeln...bort över Vasagatan. Vad de inte visste var att Bulldog vunnit 60m på Slottsskogsvallen (typ 1958)...och jag skall heller inte TJALLA.

ENTE TJALLA. Är numera gångbart på Avenyn, vad jag förstår.../Bo Eneroth/

Bo Eneroth

Möte med en svensk

MATS O FÄLLMAN

LANDSKAPET RUNT OMKRING mig låg öde. Inte en människa hade syntts till sedan jag lämnat Reconquista flera timmar tidigare. Jag hade stannat till på automobilklubben för att förhöra mig om vägen till Tostada. Det var dit jag skulle. Tvåhundra kilometer fågelvägen västerut från Paranáfloden.

Jag hade blivit inbjuden att besöka min vän Jorge. Han ville introducera sin nya fru. Den fjärde i ordningen, hade jag räknat ut. Raskt merscherat för en nybliven trettioåring! Men å andra sidan, Jorge var just: Jorge!, det hade jag lärt mig genom åren. Vad som helst kunde hända i närheten av denna vildvuxna, sökande, oroliga själ.



När han hade ringt mig i Paraguay från Argentina hade han hotat att komma upp och ”pumpa bly” i mig om jag inte kom och hälsade på honom. Han hade hört på omvägar att jag var i Sydamerika efter många år i Europa. ”Viejo – te mato si no vienes”! Hans ord ringde fortfarande

i öronen på mig. ”Jag kommer upp och tar kål på dig ...” Det kändes som en order. Dessutom vissate jag att han hade ett föflutet som legosoldat i Sydafrika. Jorge hade fått krig och vapen på hjärnan. Någonstans, någon gång hade hans liv gått galet, och vapen syntes vara svaret på hans ständiga kamp mot livet och sin omgivning. Jag såg honom som ett förvuxet barn, och för mig framstos han som en kramgo brumbjörn utan klor. Jag såg inget livshotande i honom.

Denna gången hade han aviserat att han skulle upp i bergen och skjuta vildsvin, ensam. Han hade förvisso bett mig att följa med, men jag hade diplomatiskt avböjt, av ”hälsoskäl”. Hur som helst, tanken på att spendera iskalla nätter och frostiga dagar i en skjutjärnstokig före detta legosoldats närhet tilltalade mig inte. ”Dåre”, tänkte jag för mig själv. Men nu hör det till saken att en Sydamerikan inte är en Europé, än mindre en Svensk. Så jag hade lärt mig att vara försiktig i mina bedömningar av detta folkslag. Jag föredrog att praktisera det så ofta använda och utslitna ordspråket ”cada loco con su tema”, vilket ungefär skulle betyda ”var och en sin egen galenpanna”!



På automobilklubben hade man förklarat för mig att den normala vägen, för att inte säga den ”enda riktiga vägen”, var att ta sig till Santa Fé rakt söderut och därefter åter snett norrut till Tostada. Jag tittade på kartan och gjorde ett snabbt överslag. Sex hundra kilometer! – Asfalterade vägar, upplysete de mig om, riksvägar! De bästa i landet! Jag tyckte nog att denna omoti-

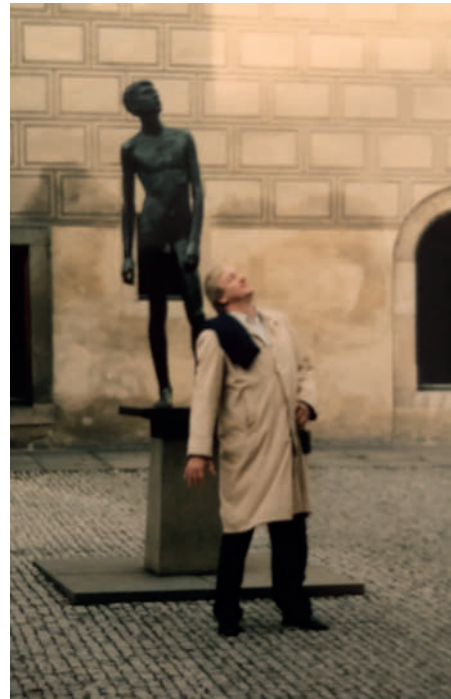
verade omväg rimmade dåligt med mitt svenska sinne för logik. Hur kunde plötsligt tvåhundra kilometer bli tre gånger så mycket, bara för att automobilklubbens förtrogna sa så? Kanske var det för att hålla folk på asfalterade vägar, jag tvekade. ”Men”, som svar på mitt pekande på kartan och försök till medhåll, hade de tillagt, ”om ni vill riskera liv och lem, är ni välkommen att ta er över den väldiga Esteron, där det finns en utstaktad väg”. ”Esteron”, detta väldig låglandsområde, ömsom träskmark, ömsom tasselmarker, men mest grunda sjöar. ”De infödda känner till hur den går, vi åker aldrig dit.” ”Vilka infödda?”, frågade jag försiktigt. ”Det finns folk i träskmarkerna, mest förbrytare, som inte vill veta av omvärlden”, fick jag som högst uppmuntrande svar.

Jag hade en flickvän med mig i bilen. Bilen var till och med hennes, så det var bäst att konferera. Vi vägde för och emot. Klockan var två på dagen. Även om solen sken från en klarblå himmel visste vi att det skulle bli mörkt tidigt. Det var vinterhalvåret på södra jordklotet.

Vi beslutade oss för att göra ett försök genom Esteron. Vår plan var att köra i ett sträck i två timmar, hade vi inte kommit tillräckligt långt för att kunna hinna fram till andra sidan av Esteron innan mörkret lade sig, så skulle vi återvända till Reconquista för natten.

Den väg, om man kan kalla den väg, som vi mirakulöst hittat in till i vassruggarana utanför Reconquista och som förde oss in i Esteron, låg någon meter över vattennivån. Det var ett märkligt fenomen. Det kändes som vassjöarna slöt sig runt omkring oss, som att köra i ett badkar. Esteron var full av fåglar, aldrig i mitt liv hade jag sett ett sådant flygande skådespel. Fåglar av alla de sorter, i alla de färger och storlekar. Det var simfåglar, storkar, hägrar, vadarfåglar i

olika schateringar, storviltsfågar som falcar, hökar. Ja, till och med örnar. Vilket paradiset! Oändliga land och vattenområden, allt för dessa naturens självklara invånare. Alltså, så när som på någon desertör eller någon annan med dunkelt förflutet, enligt automobilklubben.



Man skulle onekligen vara fågel, åtminstone för att kunna ta sig över den här sumpmarken, tänkte jag i mitt stilla sinne. Vägen lämnade mycket i övrigt att önska, gjord av någon slags torkad lera i spruckna lager och full med gropar. Inga vanliga gropar heller, de var av den ”uppslukande” typen, ”guarri poyá” på guarani, indianernas språk. Jag hade lärt mig noga att akta mig för sådana fällor, ”guarri poyá” betydde utan några underförstådda fördomar ”din gamla kärings ändhål”, och när de rämnar, då ramlar hela bilen ner! Inte för att jag visste hur egentligen en gammal kärings

ändhåll såg ut, med budskapet verkade klart och otvetydigt.

Fyra timmar och tio lager damm senare körde vi lyckliga och utan missöden in i Tostada. Jösses så det såg ut! Något mer gudsförgädet till by hade jag knappast sett tidigare. En plaza, en nedlagd järnvägsstation, ett försök till en skola, en dito sjukstuga samt några illa medfarna småhus. Hela byn låg på ett flackt slättland utan horisont, i skymningen såg jag boskap lite överallt. Den argentinske gauchon red omkring med sin bredbrättade hatt, poncho över axlarna och sina säckiga linnebyxor nedstuckna i läderstövlarna. Ett utdöende släkte i sin mest levande form. Jag började tycka om Tostada.

Det gick inte att ta miste på Jorges glädje över att se mig, hela hans godmodiga ansikte sken av lycka. Sådan var han, ett Guds barn, en existensialist, en naturmänniska. Jag hade lärt känna Jorge några år tidigare i Paraguay. En julafton, han hade just anlänt till det pensionat där jag tillfälligt bodde. Vi hade setts hastigt på eftermiddagen, av hans sökande blick kunde jag förstå att han var ensam. Han verkade övergiven, åtminstone för stunden. Jag hade en god flaska whiskey på rummet och frågade om jag fick bjuda på ett glas på "den gode Herrens dag". Så blev det, och vi fortsatte "firandet" till småtimmarna. I hans övergivna värld hade jag plötsligt framstått som en nordisk gudason, som plötsligt dumpit ner i den sydamerikanska intigheten. Han glömde det aldrig. Vi blev oskiljbara vänner från var sin kontinent.

"Ikväll skall du få äta en riktig asado, en riktig grillning, som bara vi argentinare

kan laga till den!" Förresten, jag har bjudit in läkaren från sjukstugan, han vet inte att du är här. Jag tänkte att det skulle bli en överraskning, han behöver piggas upp lite då hans fru gick bort härom året och sedan dess har han tappat kontakten med



livet lite grann. Han tycks ägna sig mest åt utomjordiska ting, du vet; mysticism, mental transcendence och sådant." Han sa detta med största naturlighet ... Jorge trodde på överkliga och fantastiska saker här på vår jord. Ha ville att livet, och förmodligen döden, skulle vara bättre än vad vi fått lära oss i allmänhet.

När hans vän läkaren kom i rummet kände jag en rysning genom kroppen. Av både värme och kyla. Det var en märklig och okänd erfarenhet. Det kändes som om han kom med något budskap. Han gick rakt fram till mig, och innan vi hunnit presentera oss för varandra sa han "Ni har lidit av en svår olycka och befinner er i en svår övergångsperiod av ert liv. Ni är rädd för att bli gammal och kämpar för att behålla er ungdom. Men jag ser att ni har kraft och förmåga att omvandla ert liv till det bästa. Ni har en stark blick."

Inte nog med att det var en överraskande introduktion, det var dessutom helt sant! Jag hade råkat ut för en svår olycka några år tidigare och hade spenderat mycket tid på sjukhus. Mitt vänstra knä hade skadats

allvarligt vid en misshandel, och trots flera operationer var jag långtifrån återställd. Jag var helt traumatiserad utav kroniska smärtor, som fortfarande kunde hålla mig gastkramande till sängs i långa perioder. Ofta använde jag käpp eller krycka för att gå, dock inte just denna kväll. Jag kände mig överrumplad och svarslös. Han bad att få titta på min hand ... ”mycket bra”, sa han, ”men era kropps vibrationer är viktigare. Jag vet inte vem ni är eller var ni kommer ifrån, men det skall inte förvåna mig om ni är en Emanuel Swedenborg av vår tid”.

Herre min skapare, tänkte jag. Just Swedenborg, som jag året dessförinnan ägnat mycken tid åt i sjuksängen för att studera hans liv och verk. Swedenborg fascinerade mig. Hans liv hade framstått för mig som en klarsynt vetenskapare i en oförståendevärld, någonstans där jag själv befann mig, utan att vara vetenskapare ... Hur kunde denne man från andra sidan jordklotet så direkt slå huvudet på spiken. Jag kände mig alldeles naken och avväpnad och förstod inte var denne för mig helt främmande människa fått dessa idéer ifrån.

När jag visade honom mitt misshandlade knä med alla sina operationsärr, sa han bara lugnt ”Jag vet att ni lider i denna stund och att ingen läkare kan ge er tillbaka er hälsa. Men misströsta inte, er egen tro och övertygelse kommer att reducera era smärtor och fysiska handikapp till ett absolut intet. Ni kommer att titta tillbaka på en svår tid, och konstatera att den egentligen aldrig funnits. Men ert liv kommer att ändra sig, ni kommer att förvandlas från en tvivlande människa till en troende. Dessutom är det dags för er att inte vara elev här i livet och bli lärare istället”. Han sa det sista med en uppfordrande ton, och fortsatte ”ni måste en dag ta det viktiga steget och dela med er av ert liv”.

Ännu en sanning, jag hade levt ett inåtvänt och otillgängligt liv för omvärlden under lång tid. Mitt liv var i kris. Jag hade bara på några års tid förlorat hälsa, äktenskap, familj och pengar. Att detta nu framstod som så uppenbart gjorde mig förskräckt. Min påklustrade starka fasad innehöll ett bräckligt liv. Vad innebar denne mans budskap, vad ville han med mig? Varför tog han ett så omedelbart intresse för mitt liv. Kanske var jag istället ett meddelande till honom? Kanske var jag omedvetet en länk ifrån en svår och oförstådd värld till en sökande landsortsläkare med ett sökande förflutet ...

Som det föll sig fördjupade vi oss i livets och filosofins skatter allteftersom kvällen led. Asadon var så fantastisk som Jorge utlovat. Vi åt uti i sken av stearinljus och tätt uppkrupna intill en falnande eld, väl påklädda, det var isande kallt ute men det avskräckte oss inte från att sedermera vandra ut i nattmörkret och låta stjärnhimlen påminna oss om vår lilla men bestämda plats i universum. Livet kändes stort. Alla hade fått perspektiv. Mitt lidande kändes mikroskopiskt.

Mats Fällman, mer känd som "Masken", lämnade skolan, Hindås och landet för att söka sin lycka bl.a. i Sydamerika. Han har efterlämnat några noveller, varav denna är både kul och intressant. Masken gick bort 2015, och var en "illustrious character" som gett upphov till många fascinerande skrönor. Kring sig samlande Masken ett antal "riddare kring Maskens bord" som med saknad minns honom. /Bo Ene-roth

Den stora illusionen...

Ibland liksom hejdar sig tiden ett slag och någonting alldeles oväntat sker. Världen förändrar sig varje dag men ibland blir den aldrig densamma mer.

– Alf Henriksson

Så kom den så till sist - den stora pandemin. Hundra år efter Spanska Sjukan. 2020 blir ett år som kan jämföras med 1918 eller kanske mer med 1914, 1929, 1939, 1945 de riktigt stora årtalen i modern historia. Stater kom att lamsläs, verksamheter drogs in och lades i malpåse, folk skrämdes av mediernas bevakning och den dagliga rapporteringen om antalet avlidna - i en del fall blev pandemin ett slagträ i den politiska debatten: ansiktsmask eller ej, rött eller blått, globalism eller nationalism, Soros eller Trump, Jöken eller SD.

Sverige valde en oortodox väg att hantera frågan där man ännu inte har facit. Det kan dröja flera år innan vi kan utreda utfallet. Hursom är den direkta dödligheten av sars 2/covid19 inte högre än vid en kraftfull influensa, medan den indirekta dödligheten är högre i åldrar över 70 år om det finns bakomliggande hälsoproblem som bl.a, diabetes, cirkulationsrubbningsar, hjärt- lungproblem, andra inflammationer och cancersjukdomar. 70 plus har blivit en strykclass, som helst skall isolera sig och inte utsätta sig för smittorisken. Och då



belastas inte sjukvården av denna kategori. ”Man får väl vänta vid sitt vattenhål ...” (Hasse Alfredsson)

Det är främst i de yngre åldrarna som vi ser ökning; skolor, universitet och högskolor och olika sociala sammankomster; fester, studentaktiviteter, kollektiva transporter. Men yngre smittar de äldre genom oförsiktig beteende. Det kan inte nog understrykas att diciplinen bland yngre är skral och deras riskbeteende är direkt oacceptabelt, som det nu framtonar.

*”Den i Sverige sedan länge omhuldade s k fria uppfost- rarn av våra barn har skapat vilnsna individer med bristande ansvars känsla och med anspråk på oinskränkta rättigheter utan de skyldigheter, som är en självklar del av ett demokratiskt samhälle. Disciplin, respekt och hänsyn har utan nyansering blivit ”dirty words”. *)*

Vi läser dessa kloka ord och förundras. Är det verkligen så? Jo, det är precis dit vi har drivit samhället. Skolan, de curlande föräldrarna med ständigt dåligt samvete bär det största ansvaret, men vi kan inte bortse från den viktiga roll som medierna spelar

och då inte bara public service, press och TV utbudet, som är massivt! Utan också sk.influencers, God help us!

*”Med egoismens och vällevnadens oförmåga att acceptera nödvändiga inskränkningar vid ett kristillstånd förser man sig med en självbedrägeriets tröstnapp och förlitar sig på en överskattad ledare, vars otillräckliga direktiv lämnar fältet öppet för tolkningar efter behag. Otydlighet skapar oro och tvivel, som vi gärna möter med verklighetsflykt, vilseledda av ideologisk förblindelse, självförverkligandets skyggglappar och vår egen rädsla.” *)*

Vi, gamla Hvitfeldtare, som redan har såväl barnbarn som kanske barnbarnsbarn, är i detta sammanhang ”out of bounce”! Man får bara en chans att uppfostra - då vanligen de egna barnen. Det vi inte klarade av då är redan en ”lost cause”!

Vi räknar dock med att förnuftet segrar här vid vattenhållet, samtidigt som postmodernismen rinner ned i avloppet!

Vid pianot Bo och Gilbert

*) citaten är hämtade från Gerd Riccius’ augustikrönika i G-P. Tack Gerd!